10 KENTSEL BÜYÜME VE PLANLAMA

HAZIRLAYANLAR

Gizem KILIÇ, PPKB Uzmanı

Plan Koordinatörü: M. Emin ÇAKAY, PPKB Birim Başkanı

7 1. KENT, KENTSEL BÜYÜME VE KENTLEŞME
7 1.1. Kent
9 1.2. Kentsel Büyüme
20 1.3. Kentleşme
24 1.4. Yoğunluk ve Kentsel Rant
29 1.5. Göç ve Yaşam Kalitesi
30 2. HERKES İÇİN KENT
31 2.1. Dezavantajlı Dostu Kentler
36 2.2. Barınma Hakkı
47 2.3. Çevre Dostu ve Sürdürülebilir Kentler
49 3. SOSYAL DONATI
49 3.1. Bitlis İli Sosyal Donatı Durumu
50 3.2. Hakkari İli Sosyal Donatı Durumu
51 3.3. Muş İli Sosyal Donatı Durumu
53 3.4. Van İli Sosyal Donatı Durumu
54 4. YATIRIMLARLA KENTLEŞME
54 4.1. TOKİ Uygulamaları
59 5. PLANLAMA, PLAN ENVANTERLERİ VE KENT GELİŞME YÖNLERİ
59 5.1. Planlama Yaklaşımı
61 5.2. Plan Envanteri
61 5.2.1. Çevre Düzeni Planları
61 5.2.2. Nazım ve Uygulama İmar Planları
62 5.2.3. İl Sınırları İçinde Onaylı Planlar
62 5.2.4. Mevzii İmar Planları
62 5.2.5. Diğer Planlama Çalışmaları
63 5.3. Kent Gelişme Yönleri
63 5.3.1. Bitlis İli Kentsel Gelişme
65 5.3.2. Hakkari İli Kentsel Gelişme
66 5.3.3. Muş İli Kentsel Gelişme
68 5.3.4. Van İli Kentsel Gelişme
70 6. KENTSEL HAFIZA
70 6.1. Yönetişim ve Kentlilik Bilinci
71 6.2. Örgütlenme
75 6.3. Kurumsallaşma
80 6.3.1. Bitlis İli Belediye Bilgileri
81 6.3.2. Hakkari İli Belediye Bilgileri
82 6.3.3. Muş İli Belediye Bilgileri
83 6.3.4. Van İli Belediye Bilgileri
86 KISALTMALAR
87 EKLER

10 Tablo 1 : 1990-2013 TRB2 İlleri ve Türkiye Nüfusu-Artış Hızı (‰)
11 Tablo 2 : 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Göç Sayıları
11 Tablo 3 : 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Doğurganlık Hızı
13 Tablo 4 : 2013 Yılı Kaçak Yapılaşma Oranları
13 Tablo 5 : 2014-2023 Yılları Nüfus Projeksiyonu
21 Tablo 6 : TRB2 Bölgesi ve Türkiye Kentleşme Oranları (%) (1980-2013)
23 Tablo 7 : TRB2 Bölgesi Kent ve Kır Nüfusu
24 Tablo 8 : 1985-2013 Yılları Arası Nüfus Yoğunluğu (Y) - Y = kişi/km^2
29 Tablo 9 : 2009 Yılı Sosyal Sermaye ve İnsan Sermayesi Sıralaması
29 Tablo 10 : 2007-2010 Yılları Arası Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Endeksi Sıralaması
39 Tablo 11 : Yıllık Konut Talebi Büyümesine Katkı Payları (m^2)
40 Tablo 12 : 2013 Yılı Sonu Konut Stok Varlığı35 ve Kaçak Yapılaşma Oranları
46 Tablo 13 : TRB2 Bölgesi Konut Stok Projeksiyonu
48 Tablo 14 : Türkiye'de Enerji Verimli Konut Sayısı ve Tasarruf Miktarı Projeksiyonu
50 Tablo 15 : Bitlis İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri
51 Tablo 16 : Hakkari İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri
52 Tablo 17 : Muş İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri
53 Tablo 18 : Van İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri
55 Tablo 19 : 2003-2015 Yılları TRB2 Bölgesi TOKİ Uygulamaları
57 Tablo 20 : TRB2 Bölgesi'nde TOKI Konut Programı Dahilindeki Projeler
59 Tablo 21 : İmar Plan Sayıları
60 Tablo 22 : Ölçeklerine göre İmar Plan Sayıları
60 Tablo 23 : İmar Planlarının Yenilenme Süresi
63 Tablo 24 : Bitlis İli İmar Planı Bilgileri
66 Tablo 25 : Muş İli İmar Planı Bilgileri
68 Tablo 26 : Van İli İmar Planı Bilgileri
72 Tablo 27 : Bölge Üniversitelerinde Yapı Mühendislikleri ve Mimarlık
73 Tablo 28 : Yapı ve Tasarım İşleri Meslek Odaları Durumu
74 Tablo 29 : Kent Konulu STK'lar
76 Tablo 30 : 2012 Yılı TRB2 Bölgesi Belediye Personeli
78 Tablo 31 : 2014 Yılı TRB2 Bölgesi Belediye Nüfusları
79 Tablo 32 : TRB2 Bölgesi Belediye Hizmetlerinden Faydalanan Nüfus
80 Tablo 33 : 2007-2014 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Bitlis İli Belediye Nüfus Değişimi
81 Tablo 34 : 2007-2014 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Hakkari İli Belediye Nüfus Değişimi
82 Tablo 35 : 2007-2014 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Muş İli Belediye Nüfus Değişimi
84 Tablo 36 : 2007-2012 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Van İli Belediye Nüfus Değişimi
84 Tablo 37 : 2013 - 2014Yılları Arası Belediye Türlerine göre Van İli Belediye Nüfus Değişimi
87 Tablo 38.1 : 2013 Yılı Kamu Yatırımları (Bin TL)
88 Tablo 38.2 : 2013 Yılı Kamu Yatırımları (Bin TL)
88 Tablo 39 : 2013 Yılı Türkiye Kamu Konut Yatırımlarının Toplam Yatırım Payı (Bin TL)
89 Tablo 40 : 2013 Yılı Türkiye Merkezi Bütçe ve KİT Kamu Konut Yatırımları (Bin TL)

10 Şekil 1 : TRB2 Bölgesi-Türkiye Nüfus Artış Hızı (‰)
12 Şekil 2 : 2013 yılı TRB2 Bölgesi'ne Komşu Düzey 2 Bölgeleri Net Göç Durumu
14 Şekil 3 : TRB2 Bölgesi 2013 Yılı Nüfus Büyüklüğü
16 Şekil 4 : TRB2 Bölgesi İlçeler ve Merkez İlçeleri Sosyo-Kültürel İlişki Ağı
18 Şekil 5 : TRB2 Bölgesi Kentsel Büyüme, Alt Bölgeleme ve Erişilebilirlik, 2012
22 Şekil 6 : TRB2 Bölgesi İlleri ve Türkiye Kentleşme Oranları
22 Şekil 7 : 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Kentleşme Oranları
26 Şekil 8 : Komşu Bölgeler 2013 Yılı Nüfus Yoğunlukları ve Bölgesel Rant (1 simge = 2 kişi/km^2)
28 Şekil 9 : TRB2 Bölgesi 2013 Yılı Nüfus Yoğunlukları (1 nokta = 3 kişi/km^2)
38 Şekil 10 : Yaşlara Göre Konut Talebi (Türkiye) (m^2)
38 Şekil 11 : Yaşlara ve Mülkiyete Göre Konut Talebi (Türkiye)
41 Şekil 13 : Türkiye Konut Açığı
41 Şekil 14 : TRB2 Bölgesi Konut Açığı
42 Şekil 15 : Konut Değerleri (TL)
43 Şekil 16 : TRB2 Bölgesi İlleri Yıllık Konut Üretim Sayıları
43 Şekil 17 : TRB2 Bölgesi ve Türkiye Yıllık Konut Üretim Payları
44 Şekil 18 : TRB2 Konut Projeleri Odak Grubu Dağılımı
45 Şekil 19 : Hane Halkı Ortalama Büyüklükleri
45 Şekil 20 : Konut Büyüklüğü (m^2)
56 Şekil 21 : 2003-2015 Yılları TRB2 Bölgesi TOKİ Uygulamaları Tiplerine göre Proje Dağılımları
56 Şekil 22 : 2003-2015 Yılları TOKİ Uygulamaları Tiplerine göre Proje Dağılımları
58 Şekil 23 : TRB2 Bölgesi Konut Programı Dahilindeki Projelerin Dağılımı
61 Şekil 24 : TRB2 Bölgesi İmar Planları Yenilenme Süreleri
64 Şekil 25 : Bitlis İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
67 Şekil 26 : Muş İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
69 Şekil 27 : Van İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
71 Şekil 28 : Kentsel Hafıza Oluşum Süreci
76 Şekil 29 : 2012 Yılı TRB2 Bölgesi Belediye Personeli Eğitim Durumu
77 Şekil 30 : Türkiye'de Belediyelerde Numarataj Birimi Varlığı
78 Şekil 31 : TRB2 Bölgesi Belediyelerinin Türlerine göre Dağılımı (2014)
80 Şekil 32 : Yıllara göre Bitlis İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi
80 Şekil 33 : Yıllara göre Bitlis İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi
81 Şekil 34 : Yıllara göre Hakkari İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi
81 Şekil 35 : Yıllara göre Hakkari İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi
82 Şekil 36 : Yıllara göre Muş İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi
82 Şekil 37 : Yıllara göre Muş İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi
84 Şekil 38 : 2007-2012 Yılları Arası Van İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi
85 Şekil 39 : 2013 - 2014 Yılları Arası Van Büyükşehir Belediyesi Toplam Nüfus Değişimi
85 Şekil 40 : Yıllara göre Van İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi
85 Şekil 40.1 : Yıllara göre Van İl Merkez Belediyesi Nüfus Değişimi

1. KENT, KENTSEL BÜYÜME VE KENTLEŞME

Türkiye'nin 1949 yılından beri üyesi olduğu, demokrasi ve insan haklarını güçlendirmeyi amaçlayan Avrupa Konseyi'nin 2008 yılında düzenlediği Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi kapsamında 'Avrupa Kentsel Şartı-2: Yenilikçi bir kentlilik için manifesto' dokümanı yayımlanmıştır. Doküman, temelde Avrupa yerel yönetimlerinin sürdürülebilir kentler ve kasabalar üretmesini teşvik eden ilkelerden oluşmaktadır. Bu ilkeler, 'kamu politikalarında etik yönetişim', 'sürdürülebilir kalkınma' ve 'toplumsal dayanışma' şeklinde sıralanmaktadır. Kongre katılımcıları ile mutabakat sağlanan iki temel karara göre Konsey, üye devletleri aşağıdaki iki maddeyi gerçekleştirmeye davet etmektedir.

a) Üye devletler, eylemlerinde ve politikalarında yeni bir kentlilik için Manifesto'da tanımlanan ilkeleri uygulayacaklardır.

b) Üye devletler, Manifesto'yu yerel ortaklarına ve halka dağıtarak, kentli vatandaşlarının Manifesto'nun içerdiği ilkeler ve ana maddeleri konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlayacaklardır.

Manifesto'nun temel ilkeleri çerçevesinde alınan kararlar, TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı mekan bileşeni hedeflerinin ve stratejilerinin belirlenmesi aşamasında göz önünde bulundurulacak olup Bölge Planı'nın yerel kurumlara, kuruluşlara ve halka tanıtımının yapılması Kongre'nin bahsi geçen bildirgeyi kentli vatandaşlar ile yerel ölçekte paylaşma misyonunu da yerine getirmektedir.

1.1. KENT

Var oluş anlamını yasal tanımlardan ve kavram bütünleşmelerinden alan kent, toplumların gelişme/medenileşme sürecinde yakaladıkları bir aşamanın ürünü olan yığışma modelidir. Bu sebeple, kentin kapsamını algılamak adına yapılacak tanımlamalar yerinde olacaktır.

Yasal açıdan, TÜİK ve 442 sayılı Köy Kanunu kenti, nüfusu 20.000 ve üstü olan tüm yerleşimler olarak belirtmektedir. Kalkınma Bakanlığı'nın planlarında ve yayınlarında ise kent, genellikle nüfusu 10.000 ve üstü olan yerleşimler olarak tanımlanmaktadır.[1] Bu açıdan kentin yasal çerçevedeki tanımlamalarında birbiri ile örtüşmeyen sayısal ifadeler yer almaktadır.

Kavramsal açıdan ise kent, kimileri için yoğun ekonomik faaliyetlerin ürettiği yaşam tarzı olarak görülürken kimileri için de davranışsal bir örgütlenmenin sonucudur.

[1] Kalkınma Bakanlığı, "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı", s. 77, Ankara-1979http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf

Türkiye kentleşmesini sosyo-politik açıdan çoğu araştırmasında ele alan ve bu alanda ülkenin sayılı isimlerinden olan Prof. Dr. Ruşen Keleş, kenti "mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun sürekli olarak değişen gereksinmelerini karşılamak için ortaya çıkan bir ekonomik mekanizma"[2] olarak tanımlamakta iken A. Reiss, kenti "ayrı cinstenlik, ilişkilerde kişisel olmamak, toplumsal farklılaşmalara karşı hoşgörülü, dikey ve yatay hareketlilik, dernekler içinde örgütleşme, davranışların dolaylı denetimi"[3] şeklinde tanımlamaktadır.

Tüm bu tanımların ortaya koydukları ortak paydada kentin, mekan temelli bir faaliyet bütünü olduğu açık olmakla birlikte kentleşme, kentin fiziki ve sosyal varlıklarının, davranışlarının ve hareketliliğinin sürece yayılmasıdır.

Bu itibar ile TRB2 Bölge illerinin kentsel özelliklerinin (nüfus büyüklüğü, yoğunlaşma, göç hareketleri, kentleşme oranları, kentsel alt bölgeleri) incelenmesi, illerin kentleşme sürecindeki gelişme eğilimlerini yani kentsel büyüme potansiyellerini gösterecektir. Bu potansiyelin ölçüm yöntemlerinden biri olarak görülen optimal kent büyüklüğü [4] hesabının kullanılması, bu hesaplamadaki sonuçların kanıtlanamamasından ve sonuçların her toplum için geçerli bir optimal büyüklükten bahsedememesinden ötürü mümkün değildir. Hesaplamanın temelini oluşturan kent maliyetleri ve kent gelirleri (maddi ve sosyal gelirler) dengesinde, gelirin sosyolojik ölçümü ciddi bir saha çalışmasını gerektirmektedir. Optimal kent büyüklüğü üzerinde oluşmuş bir görüş birliği bulunmamakla birlikte 40.000 ile 300.000 nüfus büyüklüğü gelirlerin ve giderlerin denge aralığı olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda, Bölge illeri 2013 yılı nüfusları incelendiğinde denge noktasında bulunan tek il, 273.041 nüfusu ile Hakkari'dir. Diğer 3 il 300.000'ni aşan nüfusları (Bitlis ili 337.156, Muş ili 412.553 ve Van ili 1.070.113) ile kendi fayda-maliyet dengelerini aşmaktalardır.

[1] Ruşen KELEŞ, "Kentleşme Politikası", s.75, Ankara-2000

[2] Tamer UTKUCU, "Kentleşme ve Kent Planlaması"

[3] Bir kentin taşıma kapasitesine ulaşması ile yarattığı fayda-maliyet ilişkisinin kavramsallaştırılmasıdır.

1.2. KENTSEL BÜYÜME

Kentsel büyüme, iki boyutu ile ele alınabilir. Ekonomik açıdan üretimin ve üretim araçlarının artırılması sürecinde üretim araçlarındaki değişimleri ifade ederken mekansal açıdan tüm mekan temelli disiplinlerin ortak paydaya gelebilecekleri organizasyonu gerçekleştirebilen fiziksel mekan üretimini ve kalitenin artışını ifade etmektedir. Bahsi geçen ekonomik değişimin sağlanmasının, fiziksel çevrenin genişletilmesinin ve kalitesinin artırılmasının temelinde nüfus hareketleri yer almaktadır. Nüfus hareketlerinin eğilimi, kentin cazibe yaratma potansiyelini yani yatırım olanaklarının finansal ve mekansal artışını belirleyerek kalkınmanın yapı taşlarından birini oluşturmaktadır.

Kentin mekansal büyümesi, nüfus artışında yaşanan değişimlere bağlı olarak aşağıda tanımlanan 3 kent tipi şekilde gerçekleşir:

1) Büyümesi belli bir düzeyde kalan kentler; bu kentlerin büyüme hızları nüfus artışını sabitlemeye yönelik olarak ya çok düşüktür ya da hiç büyümezler.

2) Fonksiyonlarını kaybetmiş kentler; bu kentler, nüfus artışında düşüşe geçmesine yönelik olarak büyüme hızı gerilemektedir ve boşalmaktadır.

3) Büyüyen kentler; bu kentler, nüfus artışında sürekli bir artış ivmesini yakalamaya yönelik olarak büyüme hızını da artırmaktadır.

Bu bağlamda, TRB2 Bölgesi'nin nüfus artışı[5] incelendiğinde son 23 yılda 576.293 kişilik bir nüfus artışının yaşandığı, ancak nüfus artış hızında % 15,3'lük bir düşüş olduğu görülmektedir. Bölge'de son 23 yılda devamlı bir nüfus artışının yaşanmasına karşın artışın yavaşlayarak devam etmesi, dolayısı ile Bölge'de doğurganlığın azaldığına ve/veya Bölge'ye göç eden nüfusta bir azalma yaşandığına işaret etmektedir. Bölge'nin nüfus artışında ve hızında yaşanan eğilimler ülke ortalamaları (sırasıyla 20.194.829, % 8) ile karşılaştırıldığında paralellik arz etmektedir. Bu durum, hem Bölge'de hem de ülkede daha istikrarlı bir nüfus politikası oluştuğunu ifade etmekle birlikte kentlerimizin karşı karşıya kaldığı hızlı nüfus artışı sonucu oluşan çarpık kentleşme, kentsel yayılma, sosyal donatıların yetersizliği, projeksiyonlarda eğilimleri yanlış öngörme gibi problemlerin azalmasına temel oluşturmaktadır. Ayrıca, nüfus artış hızındaki düşüşe rağmen devam eden nüfus artışı popülasyonda denge noktasına ulaşmaya giderek yakınlaşıldığını gösterirken bir yandan da bu devamlılık ekonominin temelinde yer alan üretim-tüketim dengesinin kurulmasında önemli bir yere sahiptir. Tanımında da bahsedildiği üzere kent, üretimin tüketildiği ve tüketimin üretim dışında hizmetlerle devam ettiği bir ağdır. Bu bakımdan, üretimde istihdam edilmek üzere ihtiyaç duyulan işgücünün kentte toplanması ve her bir işgücünün beraberinde getirdiği aile nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere hizmet sektöründe oluşacak yeni istihdam alanları kentin hem mekansal hem de ekonomik büyümesinin somut sonuçlarıdır.

[5] Tablo 1 1990-2013 TRB2 İlleri ve Türkiye Nüfusu-Artış Hızı(‰) ve Şekil 1 TRB2 Bölgesi – Türkiye Nüfus Artış Hızı (‰)

Tablo 1 : 1990-2013 TRB2 İlleri ve Türkiye Nüfusu-Artış Hızı (‰)

	Bitlis		Hakkari		Muş		Van		TRB2		Türkiye	
Yıllar	Nüfus	Artış Hızı (‰)	Nüfus	Artış Hızı (‰)	Nüfus	Artış Hızı (‰)	Nüfus	Artış Hızı (‰)	Nüfus	Artış Hızı (‰)	Nüfus	Artış Hızı (‰)
1990	330.115	18,6	172.479	-11,5	376.543	20,7	637.433	30,5	1.516.570	20,3	56.473.035	21,7
2000	388.678	16,3	236.581	31,6	453.654	18,6	877.524	32	1.956.437	25,5	67.803.927	18,3
2010	328.767	0,85	251.302	-21,5	406.886	5,92	1.035.418	12,74	2.022.373	5,12	73.722.988	15,88
2011	336.624	23,6	272.165	79,8	414.706	19	1.022.532	-12,5	2.046.027	11,6	74.724.269	13,5
2012	337.253	1,9	279.982	28,3	413.260	-3,5	1.051.975	28,4	2.082.470	17,7	75.627.384	12
2013	337.156	-0,3	273.041	-25,1	412.553	-1,7	1.070.113	17,1	2.092.863	5	76.667.864	13,7

(TUİK, 1990, 2000) (TUİK, 2010, 2011, 2012, 2013)

Şekil 1 : TRB2 Bölgesi-Türkiye Nüfus Artış Hızı (‰)

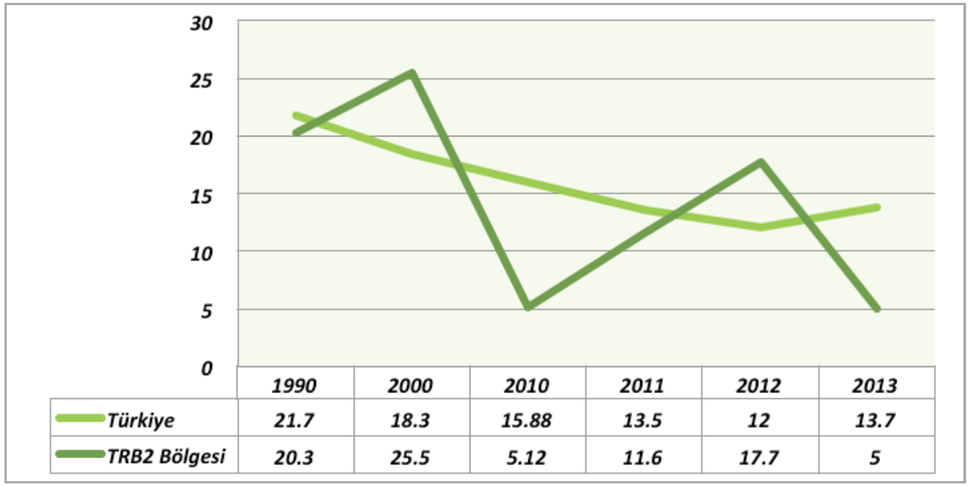

(TUİK, 1990, 2000) (TUİK, 2010, 2011, 2012, 2013)

Bölge illeri, 2010-2012 yılları arası nüfus artışı yaşamışlardır. 2010-2012 döneminde Bitlis ve Hakkari illerinde nüfus büyüklüğüne dayalı kentsel büyüme eğiliminin görülmesi net göç sayısı[6] ve net doğal nüfus artışı ile açıklanabilir. Her iki ilin 2012 yılı net göç rakamları illerin aldığı göç nüfusundan fazlasını verdiğini belirtirken doğurganlıklarının[7] yüksek olması, nüfus büyüklüğündeki artışın doğal nüfus artışına dayandığını ve her iki kentin de dışsal cazibesini yaratması kadar iç dengelerini yakalamaya çalıştıklarını göstermektedir.

[6] Tablo 2 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Göç Sayıları
[7] Tablo 3 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Doğurganlık Hızı

2012-2013 dönemine gelindiğindeyse Van ili dışındaki diğer 3 ilin nüfusunda azalma görülmüş olup aynı dönemde Bölge toplam nüfusunda artış yaşanmıştır. 3 ildeki nüfus azalışına karşı yaşanan Bölgesel nüfus artışı Van ilindeki nüfus artışının, toplam nüfusu sübvanse ettiğini göstermektedir. 2013 yılı net göç sayılarına bakıldığında Bölge'nin tüm illeri ile birlikte net göç verdiği; nüfus artışı yaşayan Van İlinin ise 6.389 ile net göç verdiği görülmektedir. 2012 yılında Bölge'nin 3.364 ile net göç alan tek ili olan Van'da gerçekleşen bu sirkülasyonun ardında Bölge'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında da son sıralarda yer almasına neden olan ekonomik gelişimin sağlanamaması, yani tarım ve hayvancılık toplumundan endüstri toplumuna geçilememesi ve istihdam alanlarının genişletilememesi gibi sebeplerin yanı sıra ülke çapında yaşanan toplumsal sosyo-kültürel sorunların doğurduğu güvensizlik ve istikrarsızlık ortamı da bulunmaktadır.

İllerin doğurganlık hızında yaşanan düşüş ve ardından gelen son 2 yıldaki Bölge doğurganlık hızının sabitlenmesi, Bölge illerinde toplum sağlığının ve refahının daha çok gözetildiği anlamı ile kentsel büyümede gelişmekte olan kentler olduğuna bir işarettir.

Tablo 2 : 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Göç Sayıları

	2010			2011			2012			2013		
	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç
Bitlis	10800	15347	-4547	11419	16610	-5191	10998	16886	-5888	11314	16174	-4860
Hakkari	6013	9225	-3212	8775	9133	-358	5622	10137	-4515	8007	10293	-2286
Muş	11782	17841	-6059	12895	18663	-5768	9914	20646	-10732	11070	20193	-9123
Van	23231	31312	-8081	23415	72273	-48858	50003	46639	3364	32118	38507	-6389
TRB2	51826	73725	-21899	56504	116679	-60175	76537	94308	-17771	62509	85167	-22658

(TÜİK 2014)

Tablo 3 : 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Doğurganlık Hızı

	2009	2010	2011	2012	2013
Bitlis	3,79	3,7	3,5	3,44	3,4
Hakkari	3,32	3,1	3,06	2,9	2,9
Muş	3,9	3,88	3,59	3,57	3,5
Van	3,9	3,8	3,6	3,5	3,6
TRB2	3,81	3,7	3,5	3,4	3,4

(TUİK, 2013)

Şekil 2 : 2013 yılı TRB2 Bölgesi'ne Komşu Düzey 2 Bölgeleri Net Göç Durumu

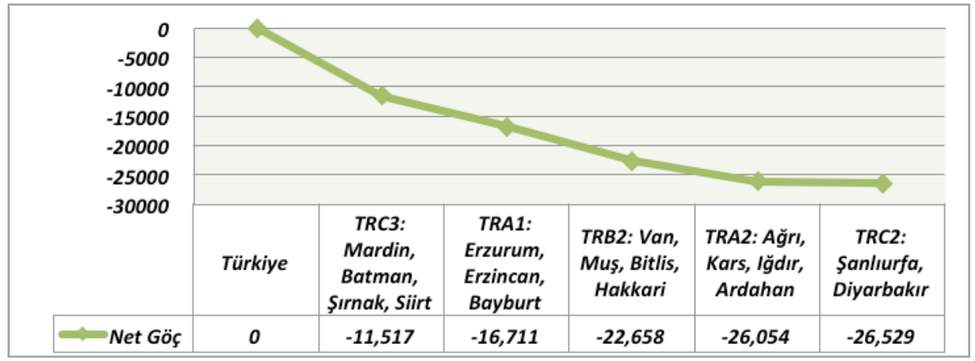

(TÜİK 2014)

2011 yılı Van depremi sonrası Muş'ta ikamet eden Vanlı göç nüfusunun 2012 yılı itibari ile Van'a dönmesi sonucu Muş ilinin kentsel büyüme hızında bir yavaşlama yaşanmakta olup ilin son 23 yıldaki genel nüfus eğilimi incelendiğinde nüfusu ile 'büyüyen kent' özelliğinde olup bu büyüme istikrarlı bir artış ivmesine işaret etmemektedir. İlin net göç, doğurganlık ve doğurganlık hızındaki eğilimleri Bitlis ve Hakkari illeri ile paraleldir. Bu durum, Muş ilinin nüfusa dayalı büyümesinden ziyade nüfus eğilimlerinden kaynaklanmakta olup kentsel büyüme ve cazibe konusunda sıkıntılar yaşadığını göstermektedir.

Van ilinde ise 2012 yılında nüfus büyüklüğünün artışta olması ve artış hızının yüksek olması, deprem sonrası göç nüfusunun Van'a dönüşü ile yarattığı bir etkinin parçasıdır. İlin genel eğilimine bakıldığında, 2010 yılı sonrası nüfus büyüklüğünde düzenli bir artış yaşandığı ve bu hali ile kentin nüfus çekme cazibesini koruduğu görülmektedir. 2012 yılı verilerine göre Van ili diğer üç il arasında net göç alan tek il olması, doğurganlık ve doğurganlık hızında yaşadığı düşüş ile Bölge'nin sosyo-ekonomik açıdan en gelişmiş kenti ve cazibe merkezidir. Bu çerçeveden bakıldığında, Bölge illerinin zamansal nüfus artışlarının devamlılığı ve doğurganlıkta yaşadıkları düşüş, illerin yukarıda bahsi geçen 3 kent tipinden 'büyüyen kentler' özelliğinde olduklarına işaret etmektedir.

Bölge illerinde nüfus artışının devamlılığı kent cazibesi için önemli bir anlam ifade ederken artışın hızı da çarpık kentleşme açısından önemli bir ifadeye sahiptir. 2013 yılı verilerine göre, Bölge nüfus artış hızının[8] (17,7) ülke ortalamasından (12,0) yüksek olması Bölgede birim zamanda nüfusa sunulacak hizmet miktarının artışının kısa vadede arz edilmesi şeklinde yorumlandığında bu durum planlama çalışmalarında projeksiyon hesaplarının doğru sonuçlar verecek şekilde yapılmasına engel olma özelliği taşımaktadır. Eğilimleri, beklentiler çerçevesinde gerçekleşmeyen ve sürekli bir değişim içinde olan kentler, sağlıklı kentleşmeyi yaşayamayan, kentsel yayılma alanları genişlemiş, ruhsatsız yapılaşma oranları yüksek, kent ve belediye hizmetlerinden optimum düzeyde yararlanamayan yerleşimlerdir. Nüfus artış hızının yüksek olması, projeksiyonsuz ve plansız yerleşim birimlerinin oluşmasında aynı paralellikte bir hız göstermektedir. Bölge illerinde çarpık kentleşme oluşumunu algılayabilmek adına kaçak yapılaşma oranları konut bazında incelenmiş ve artış hızının en yüksek olduğu Van ilindeki kaçak yapılaşmanın da en yüksek oran olduğu görülmüştür.

[8] Tablo 11990-2012 TRB2 İlleri ve Türkiye Nüfusu-Artış Hızı (‰)

Tablo 4 : 2013 Yılı Kaçak Yapılaşma Oranları

	Nüfus Artış Hızı 2012	2012 Kaçak Yapılaşma Oranı[9]	Nüfus Artış Hızı 2013	2013 Kaçak Yapılaşma Oranı[10]
Bitlis	1,9	% 58	-0,3	% 61
Hakkari	28,3	% 62	-25,1	% 67
Muş	-3,5	% 70	-1,7	% 75
Van	28,4	% 74	17,1	% 72
TRB2 Bölgesi	17,7	% 72	5	% 71
Türkiye	12	% 36	13,7	% 41

(TÜİK, 2014) (TÜİK, 2014) (DAKA, 2013)

TÜİK'in 2012 yılında hazırlamış olduğu 10 yıllık projeksiyon kapsamında Bölge illerinin nüfus büyüklüğünde en az % 3'lük bir artış, Bölge'de % 7'lik bir artış ve ülke genelinde % 9'luk bir artış öngörülmektedir.

Tablo 5 : 2014-2023 Yılları Nüfus Projeksiyonu [11]

	2014	2023	10 Yıllık Artış	Artış Oranı
Bitlis	341.926	362.168	20.242	0,06
Hakkari	284.881	300.793	15.912	0,06
Muş	415.980	429.714	13.734	0,03
Van	1.075.689	1.183.062	107.373	0,1
TRB2 Bölgesi	2.118.476	2.275.737	157.261	0,07
Türkiye	77.323.892	84.247.088	6.923.196	0,09

(TÜİK, 2014) TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075)

Bu öngörüler, Bölge illerinin 'büyüyen kentler' özelliklerini korumasını temin ederken göç ve doğal nüfus artış eğilimleri kentlerin refah seviyesini belirleyici olacaklardır.

[9] Nüfus büyüklükleri ve kaçak yapılaşma sabit oranı ile hesaplanmıştır. Sabit oranı resmi kayıtlar dışındaki kaçak yapılaşmayı ifade etmektedir. Sabit oranın hesaplanması TMMOB'un 2011 yılında gerçekleştirdiği Van ili tam sayımında ortaya çıkan % 70'lik kaçak yapılaşma oranı ve % 40'lık Türkiye kaçak yapılaşma oranı tahminleri ile oluşturulmuştur.

[10] Nüfus büyüklükleri ve kaçak yapılaşma sabit oranı ile hesaplanmıştır. Sabit oranı resmi kayıtlar dışındaki kaçak yapılaşmayı ifade etmektedir. Sabit oranın hesaplanması TMMOB'un 2011 yılında gerçekleştirdiği Van ili tam sayımında ortaya çıkan % 70'lik kaçak yapılaşma oranı ve % 40'lık Türkiye kaçak yapılaşma oranı tahminleri ile oluşturulmuştur.

[11] Bkz. Ekler (2014-2023 Yılları Nüfus Projeksiyonu)

Şekil 3 : TRB2 Bölgesi 2013 Yılı Nüfus Büyüklüğü

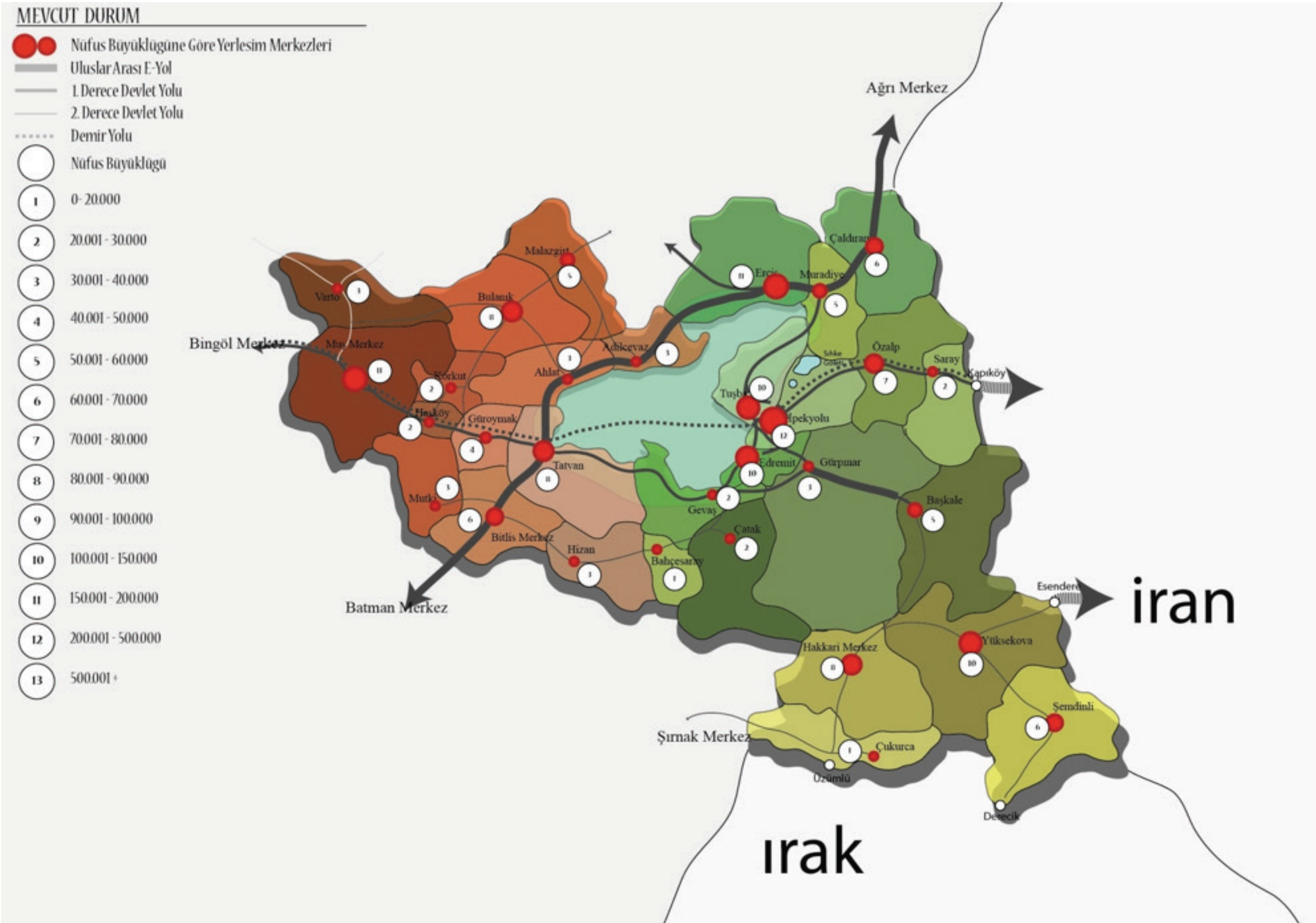

Şekil 4 : TRB2 Bölgesi İlçeler ve Merkez İlçeleri Sosyo-Kültürel İlişki Ağı

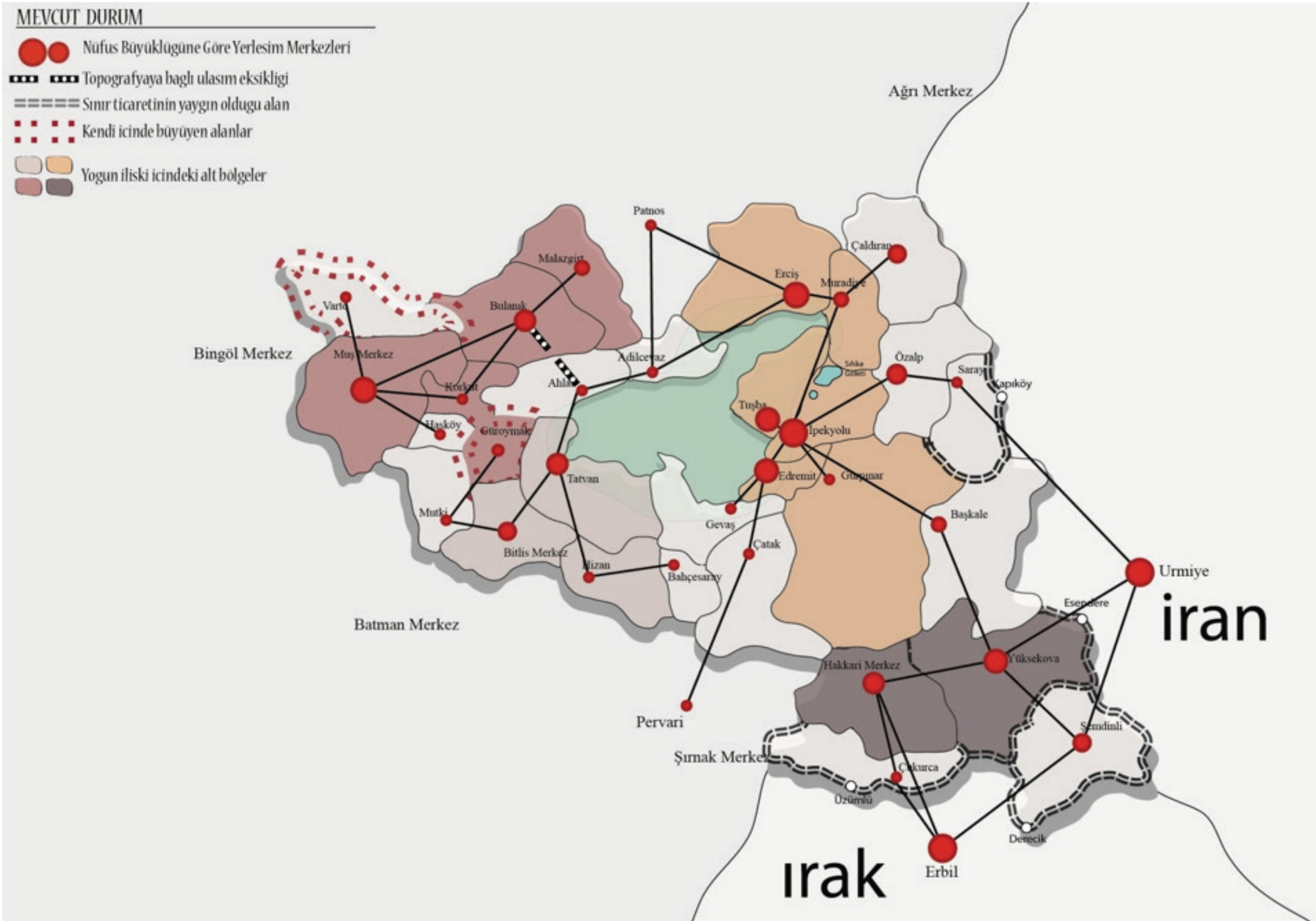

Şekil 5 : TRB2 Bölgesi Kentsel Büyüme, Alt Bölgeleme ve Erişilebilirlik, 2012

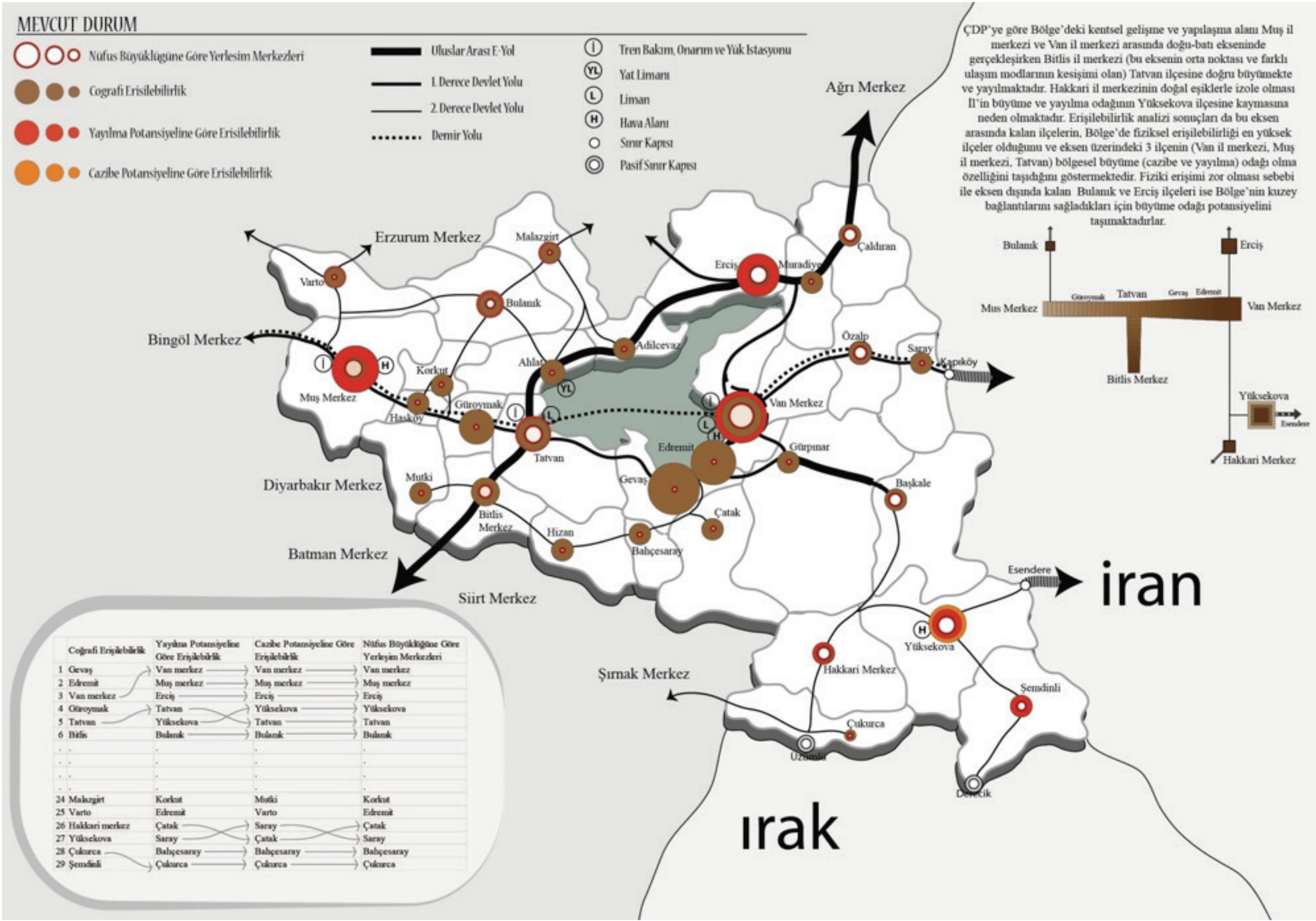

	Coğrafi Erişilebilirlik	Yayılma Potansiyeline Göre Erişilebilirlik	Cazibe Potansiyeline Göre Erişilebilirlik	Nüfus Büyüklüğüne Göre Yerleşim Merkezleri
1	Gevaş	Van merkez	Van merkez	Van merkez
2	Edremit	Muş merkez	Muş merkez	Muş merkez
3	Van merkez	Erciş	Erciş	Erciş
4	Güroymak	Tatvan	Yüksekova	Yüksekova
5	Tatvan	Yüksekova	Tatvan	Tatvan
6	Bitlis	Bulanık	Bulanık	Bulanık
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
24	Malazgirt	Korkut	Mutki	Korkut
25	Varto	Edremit	Varto	Edremit
26	Hakkari merkez	Çatak	Saray	Çatak
27	Yüksekova	Saray	Çatak	Saray
28	Çukurca	Bahçesaray	Bahçesaray	Bahçesaray
29	Şemdinli	Çukurca	Çukurca	Çukurca

1.3 KENTLEŞME

"Kentleşme ekonomik kesimler arası bir nüfus aktarımı veya çeşitli kesimlerin etkin nüfus içindeki payında bir değişme olmasıdır. Köy topluluklarında tarımsal üretim yerini kentlerde ticaret, endüstri ve hizmetsel üretime bırakır. Bu nedenle kentleşme, nüfusun tarımdan, endüstri ve hizmetlere kayması ve buna bağlı olarak kentsel iş-güç biçimlerinin ekonomide etkinlik kazanması demektir." [12]

Nüfus hareketlerinin eğilimi, kent oluşumunda, kentsel büyümede ve kentleşmede belirleyici iken kır ve kent arasındaki yığışmalar ve bu yığışmaların karakteri (hareketliliğin yönü), kentleşme için yönlendiricidir. İl içinde kır ve kent nüfusundaki yoğunlaşmalar kentleşme oranını gösterdiği gibi temelde kır ile kent sosyolojisi ve ekonomisinin çekim gücünü temsil etmektedir.

Kentleşme oranında 10 yıllık periyodlar halinde yaşanan artışlarla birlikte kentleşme oranının kırsal yaşam oranından yüksek hale gelmesi kırda yaşayan nüfusun kentte yaşayan nüfusa göre daha az sayıda olduğunu göstermektedir. Bölge'nin son 33 yıldaki kır-kent dengesindeki hareketliliğin genel itibari ile ve iller bazında incelenmesi yukarıda bahsi geçen kır ve kent yaşantısı arasındaki ileri geri bağlantıları gösterebilir. Bölge'nin ve illerin kentleşme oranları 1980-2000 yılları arasında büyüme eğilimi içindeyken 2000 yılı sonrasında kent nüfusunun (Van ili dışında) kır nüfusundaki artış hızını yakalayamadığı (Van ili kentleşme oranı 2012 yılına kadar son 32 yıldır aralıksız bir yükselme eğilimindedir), yani 2000 yılı itibari ile kentlerin cazibesinde bir eksilmenin yaşandığı, ancak 2010-2012 yılları arasında bu cazibenin tekrar yükselişe geçtiği, kentlerin tekrar çekicilik kazandığı ancak 2013 yılı itibari ile Bölge'nin tüm illeriyle birlikte net göç verip Bölge kentleşme oranının düştüğü görülmektedir.

Bölge illerindeki kentleşme oranları [13] son 33 yılda (Muş İli hariç olmak üzere) Bölge kentleşme oranı ortalamasının üzerinde seyrederken Bölge'nin 2013 yılı kentleşme oranı (% 49) ülke ortalamasına (% 91) yetişememektedir. 12.11.2012 tarihinde On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına dair 6360 nolu Kanun'da, Van ili Merkez ilçe sınırları içinde İpekyolu ve Tuşba ilçeleri kurulduğunu belirtmek gerekmektedir. 6360 sayılı Kanun tarafından yapılan büyükşehir tanımının içine köylerin alınması sonucu kırsalın büyükşehirlerde ortadan kalkması, 2012 yılında %77 olan ülke kentleşme oranının 2013 yılında %91'e çıktığı izlenimi uyandırmakta olup gerçekte kırsalın mevcudiyetini yok edememektedir. Bitlis, Hakkari, Muş illeri ve ülke kentleşme oranlarının hesaplanmasında TÜİK ADNKS 2013 yılı verileri kullanılmış olup Van ili ve TRB2 Bölgesi kentleşme oranları için yukarıda bahsi geçen gerçek kırsala ilişkin değerler dikkate alınmıştır. Bu sebeple TÜİK Van Bölge Müdürlüğü'nden elde edilen 2012-2013 yılları yerleşim bazlı nüfus verileri ayrıştırılarak oluşturulan kentleşme oranları bu doküman için kabul edilmekle birlikte aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Bu doğrultuda, 2013 yılı itibari ile Bölge'nin kentleşme oranındaki düşüşün net göç verme durumu ile ilişkili olduğundan ve ayrıca Bölge kentlilerinin Bölge dışı illere göç ettiğinden söz edilebilir.

2012 yılı ADNKS verilerine göre sırasıyla, Düzey 2 Bölgeleri sıralamasında TRB2 Bölgesi kentleşme oranı bakımından 26 bölge arasında 25. sırada yer alırken aynı sıralamada 2013 yılı verilerine göre 22. Sıradadır. Kentleşme oranının düşük olması Bölge'de kır ekonomisinden kent ekonomisine geçişin uzun erimli bir dönüşüm olacağını gösterirken aynı zamanda kentsel üretim araçlarının güçlenmesini (işgücü artışı, gerek hizmet çeşitliliği artışı, teknolojik gelişmelerin artışı) yavaşlatıcı bir etkiye sahiptir.

Tablo 6 : TRB2 Bölgesi ve Türkiye Kentleşme Oranları (%) (1980-2013)

	1980		1990		2000		2010		2011		2012		2013 [14]		2013 [15]	
	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır	Kent	Kır
Bitlis	36	64	44	56	56	44	51	49	53	47	54	46	55	45	55	45
Hakkari	28	72	41	59	59	41	54	46	57	43	56	44	55	45	55	45
Muş	24	76	27	73	35	65	35	65	37	63	37	63	38	62	38	62
Van	33	67	41	59	51	49	52	48	52	48	52	48	100	0	50	50
TRB2 Bölgesi	**30**	70	**38**	62	**49**	51	**48**	52	**49**	**51**	**50**	50	**75**	**25**	**49**	51
Türkiye	**44**	56	**59**	41	**65**	35	**76**	24	**77**	**23**	**77**	23	**91**	**9**	**91**	9

(TÜİK, 1980, 1990, 2000, 2010, 2012) (DAKA, 2014)

Bölge'nin kentleşme oranı, kırdan almış olduğu göçlerle son otuz üç yılda % 30'dan % 49'a bir artış göstermiştir. Kentleşme oranlarına bakıldığında en hızlı artış Hakkari'de yaşanırken Muş ili kentleşme hızında en son sırada kalmıştır. 2012 yılı verilerine göre Bölge ülke ortalamasının iki katından daha fazla bir oranla kırsal özelliğe sahipken 2013 yılı TÜİK verilerine göre 6360 nolu Kanun gereği 13 ilin büyükşehir statüsü (Van İli dahil olmak üzere) kazanmasıyla ülkedeki kentleşme oranında hızlı bir artış yaşanmıştır; ancak, Van ili için yapılan hesaplamalarda kentleşme oranının il bazında düştüğü buna bağlı olarak Bölge kentleşme oranında da düşüş yaşandığı görülmektedir.

[12] Tamer UTKUCU, "Kentleşme ve Kent Planlaması" s.2

[13] Tablo 6 TRB2 Bölgesi ve Türkiye Kentleşme Oranları (%) (1980-2013)

[14] TÜİK resmi web sitesi kaynağına göre

[15] DAKA'nın TÜİK Bölge Müdürlüğü'nden elde ettiği nüfus verilerini 6360 Sayılı Kanun öncesi verilerle derlemesine göre.

Şekil 6 : TRB2 Bölgesi İlleri ve Türkiye Kentleşme Oranları

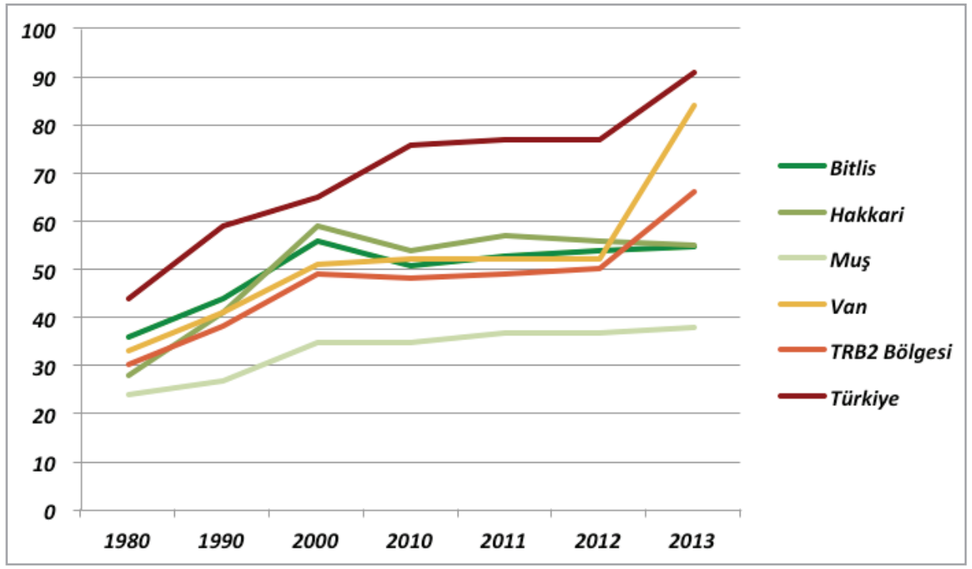

(TUİK, 1980, 1990, 2000, 2010, 2012) (DAKA, 2014)

Şekil 7 : 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Kentleşme Oranları

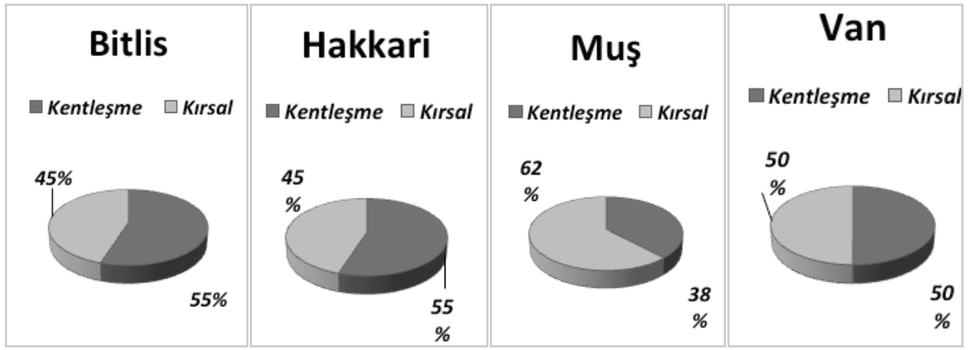

(TUİK, 1980, 1990, 2000, 2010, 2012) (DAKA, 2014)

Devlet Planlama Teşkilatı'nın Dördüncü Kalkınma Planı'nda aşağıda yer alan kentleşme konusundaki tanımlamaları Bölge'nin kentleşmesine dair tespitleri destekleyici olmakla birlikte kentsel büyüme başlığı altındaki 3 kent tipine atıfta bulunmaktadır. Tanımda, 10.000-50.000 arası nüfuslu kentlerin kentleşme oranlarının düşüş eğilimine girdiği ve fonksiyonlarını kaybeden kentlere dönüştüğü, 50.000-100.000 arası nüfuslu kentlerin kentleşme oranlarının sabitlenme eğilimine girdiği ve büyümesi belli bir düzeyde kalan kentlere dönüştüğü, 100.000 ve üzeri nüfuslu kentlerin ise kentleşme oranlarının artış eğilimine girdiği ve büyüyen kentlere dönüştüğü ifadesi yer almaktadır.

"1950'lerden beri Türkiye'de süregelen kentleşme, toplumsal değişimi vurgulayan süreçlerden biridir. Nüfusu 10.000-50.000 arasındaki kentlerin toplam kentli nüfus içindeki oransal önemi giderek azalmakta, 50.000-100.000 nüfuslu kentler kararsız bir gelişim göstermekte, 100.000-500.000 nüfuslu kentler grubunda ise görece hızlı bir gelişme izlenmektedir. En yüksek gelişme 500.000'den çok nüfuslu kentler grubunda görülmektedir." [16]

Bu tanıma göre yapılan incelemede, kent nüfusları 149.217 ile 539.761 arasında değişen Bölge illerinin kent nüfusları [17] illerin kentleşme eğiliminde olduklarını kanıtlar niteliktedir.

Tablo 7 : TRB2 Bölgesi Kent ve Kır Nüfusu

		2009	2010	2011	2012	2013	2009-2013 yılları Nüfus Değişimi
Bitlis	İl/ilçe merkezleri toplam	168.988	168.787	178.788	182.939	184.454	+15.466
	Belde/köy toplam	159.501	159.980	157.836	154.314	152.702	-6.799
Hakkari	İl/ilçe merkezleri toplam	141.632	136.050	153.860	156.109	149.217	+7.585
	Belde/köy toplam	115.129	115.252	118.305	123.873	123.824	+8.695
Muş	İl/ilçe merkezleri toplam	139.332	143.624	152.064	154.472	156.411	+17.079
	Belde/köy toplam	265.152	263.262	262.642	258.788	256.142	-9.010
Van	İl/ilçe merkezleri toplam	527.525	539.619	526.725	548.717	539.761	+12.236
	Belde/köy toplam	494.785	495.799	495.807	503.258	530.352	+35.567
TRB2 Bölgesi	İl/ilçe merkezleri toplam	977.477	988.080	1.011.437	1.042.237	1.029.843	+52.366
	Belde/köy toplam	1.034.567	1.034.293	1.034.590	1.040.233	1.063.020	+28.453
Türkiye	İl/ilçe merkezleri toplam	54.807.219	56.222.356	57.385.706	58.448.431	70.034.413	+15.227.194
	Belde/köy toplam	17.754.093	17.500.632	17.338.563	17.178.953	6.633.451	-11.120.642

(TUİK, 1980, 1990, 2000, 2010, 2012)

[16] Kalkınma Bakanlığı, Dördüncü Kalkınma Planı, http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf

[17] Tablo 7 TRB2 Bölgesi Kent ve Kır Nüfusu

1.4. YOĞUNLUK VE KENTSEL RANT

Kentleşmenin tanımındaki kır ve kent arasındaki yığışma (yoğunlaşma) durumu kentteki faaliyet çeşitliliğini artırmakla birlikte mekansal çeşitliliği de artırıcı niteliktedir. Buna bağlı olarak, mekansal organizasyonun daha dar alanda daha fazla insan ile gerçekleştirilmesi, yoğunluğu ve ortak varlıkların ekonomik değerini artırıcı etkiye sahiptir. Bu etki, arazi kullanımında önceliklendirmeler yapmak ve optimum kent büyüklüğünde de bahsi geçen sosyal geliri artırmaya yönelik rant oluşturmak şeklinde kendini gösterir. Kentleşme modellerinde de yer alan kentsel alan rantları, MİA[18] (Merkezi İş Alanı) adı verilen ticari kent merkezlerinde erişim olanaklarının yüksek olması sebebi ile sürekli bir değer artışı arz etmektedir. Rant, sadece toprak üzerinden gerçekleştirildiğinde üretimsiz bir ekonomiyi işaret edip haksız bir kazanç oluştururken, kentsel hizmetlerin yarattığı bir rant katma değer artışını ifade etmektedir.

Bölge illerinin yoğunlaşma[19] oranlarını[20] bu bağlamda incelemek illerin katma değer oluşturabilme, çeşitlilik yaratabilme potansiyelini göstermesi açısından önemlidir. ADNKS 2013 yılı verilerine göre Bölge illerinin km2'ye düşen kişi sayıları sırasıyla Bitlis'te 48, Hakkari'de 38, Muş'ta 51 ve Van'da 55'tir.

Tablo 8 : 1985-2013 Yılları Arası Nüfus Yoğunluğu (Y) - Y = kişi/km²

	Bitlis		Hakkari		Muş		Van		TRB2 Bölgesi		Türkiye	
	Nüfus	Y	Nüfus	Y	Nüfus	Y	Nüfus	Y	Nüfus	Y	Nüfus	Y
1985	300.843	42	182.645	25	339.492	42	547.216	28	1.370.196	32	50.664.458	65
1990	330.115	47	172.479	24	376.543	46	637.433	33	1.516.570	36	56.473.035	73
2000	388.678	55	236.581	32	453.654	56	877.524	45	1.956.437	47	67.803.927	88
2010	328.767	46	251.302	35	406.886	50	1.035.418	53	2.022.373	48	73.722.988	95
2011	336.624	47	272.165	37	414.706	51	1.022.532	52	2.046.027	49	74.724.269	97
2012	337.253	48	279.982	39	413.260	51	1.051.975	54	2.082.470	50	75.627.384	98
2013	337.156	48	273.041	38	412.553	52	1.070.113	55	2.092.863	50	76.667.864	100

(TUİK, 2010, 2011, 2012, 2013) (TUİK, 1985, 1990, 2000)

TRB2 Bölgesi yoğunluk ortalaması (50 kişi/km²) ile 6 komşu Düzey 2 Bölgesi [21] arasında TRC2'den (98 kişi/km²) ve TRC3'ten (81 kişi/km²) sonra 3'üncü sırada yer almaktadır. Bu durum, TRC2 ve TRC3 Bölgelerinin kentsel rant değeri üretme potansiyelinin ve cazibe gücünün TRB2 ve diğer 3 bölgeye kıyasla yüksek olduğunu ifade etmektedir. TRC2 ve TRC3 Bölgelerinde Diyarbakır ve Mardin gibi turizm ve üretim yoğunluklu rekabetçi kentlerin olduğu dikkate alındığında kentsel rant değerinin yüksekliği anlaşılır olmaktadır. Bölge illerinin bu anlamda rekabet durumu zayıf olmakla birlikte potansiyelinin zayıf olduğuna dair bir kanıt değildir. Aksine, Van Gölü ve çevresi ile ilgili mekansal yatırım kararlarının gerçekleştirilmesi katma değer artışını sağlayacağı gibi Bölge'nin güneydoğu illeri ile besleyici rekabet gücünü de oluşturabilecektir.

Van ilinin büyükşehir statüsü kazanması ile oluşan yeni yerleşim yapısında büyükşehir statüsü öncesinde merkez ilçe olarak kabul edilen alan, 2 yeni ilçeye (Tuşba ve İpekyolu) ayrılmış ve Edremit ilçesinin sınırları genişletilmiştir. Bu ilçelerin nüfus yoğunluğu km2'ye 127 ile 391 kişi arasında değişirken il sınırındaki diğer ilçelerin nüfus yoğunlukları km2'ye 9 ile 91 kişi arasında kalmaktadır. Bitlis, Hakkari ve Muş illerinin merkez ilçe nüfus yoğunlukları ise kendi sınırları dahilindaki ilçelere yakın yoğunluktadır. Van ili büyükşehir merkez ilçelerinin diğer ilçelerinden bu kadar ayrık bir yoğunlukta olması kentin doğrusal bir gelişme yönü izlemekten çok dairesel büyüme eğiliminde olduğu ve doğal eşiklerine dayanana kadar bu yayılmayı devam ettireceği şeklinde yorumlanabilir. Kentlerin gelişme yönleri ve nüfus yoğunlukları ilişkisi göz önüne alındığında özellikle Bitlis merkez ilçesi, Tatvan ve Güroymak ilçelerinin yoğunluklarının çok yakın olması kent merkezinin gelişme yönünün kuzey doğu-batı hattında bir alan olduğunun göstergesi olup Hakkari il merkezi doğu yönünde doğrusal bir hat üzerinde özellikle Yüksekova ile ilişkilerini artırıcı şekilde gelişme göstermektedir.

[18] CBD- Central Business District

[19] Nüfus yoğunluğu 1 kilometrekarelik bir alanda yaşayan insan sayısını ifade etmektedir.

[20] Tablo 8 1985-2012 Yılları Arası Nüfus Yoğunluğu (Y) - Y = kişi/km2

[21] TRC2 Bölgesi (Diyarbakır ve Şanlıurfa), TRC3 Bölgesi (Mardin, Batman, Siirt, Şırnak), TRA1 Bölgesi (Erzurum, Erzincan, Bayburt), TRA2 Bölgesi (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 Bölgesi (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)

Şekil 8 : Komşu Bölgeler 2013 Yılı Nüfus Yoğunlukları ve Bölgesel Rant (1 simge = 2 kişi/km²)

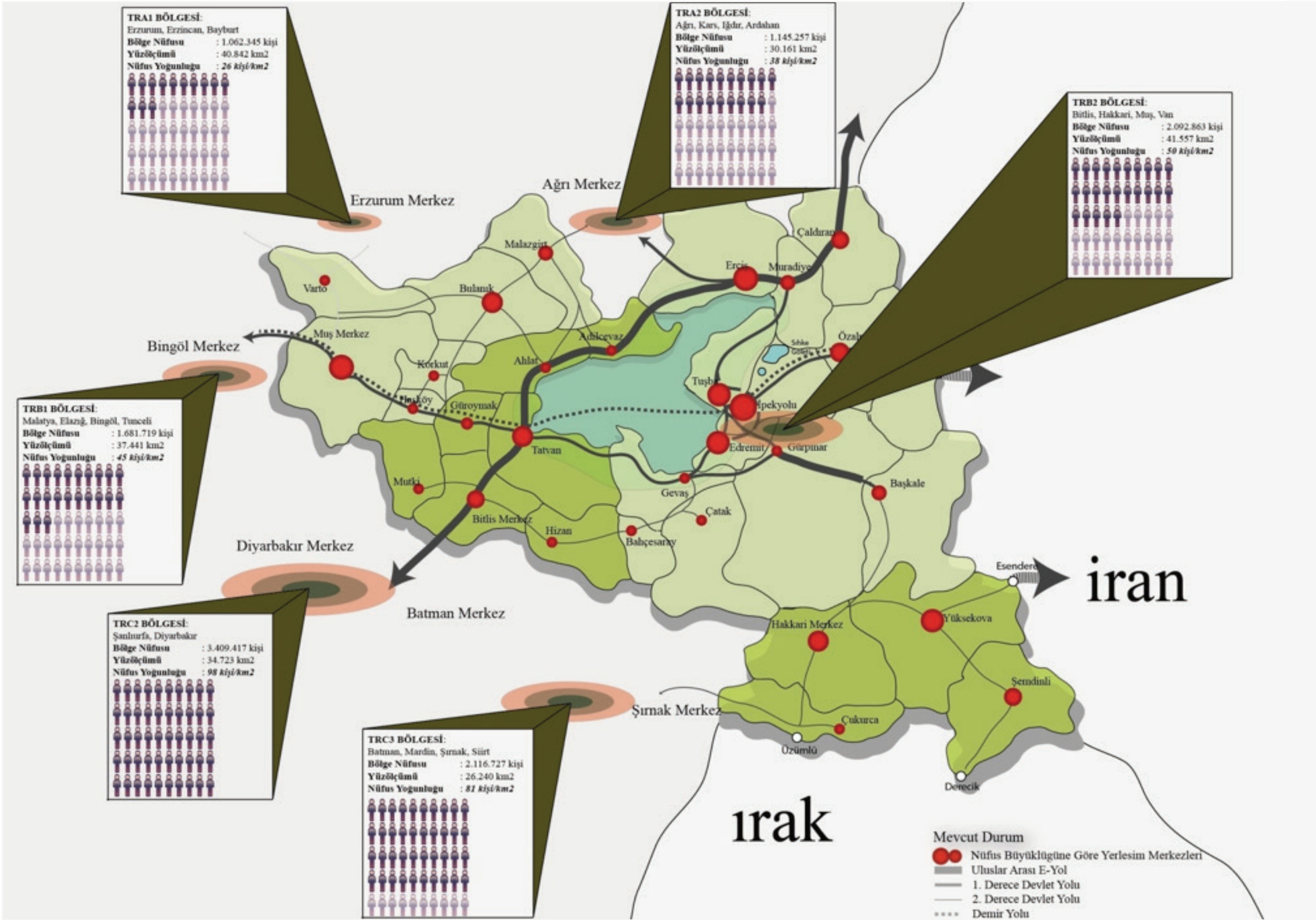

Şekil 9 : TRB2 Bölgesi 2013 Yılı Nüfus Yoğunlukları (1 nokta = 3 kişi/km²)

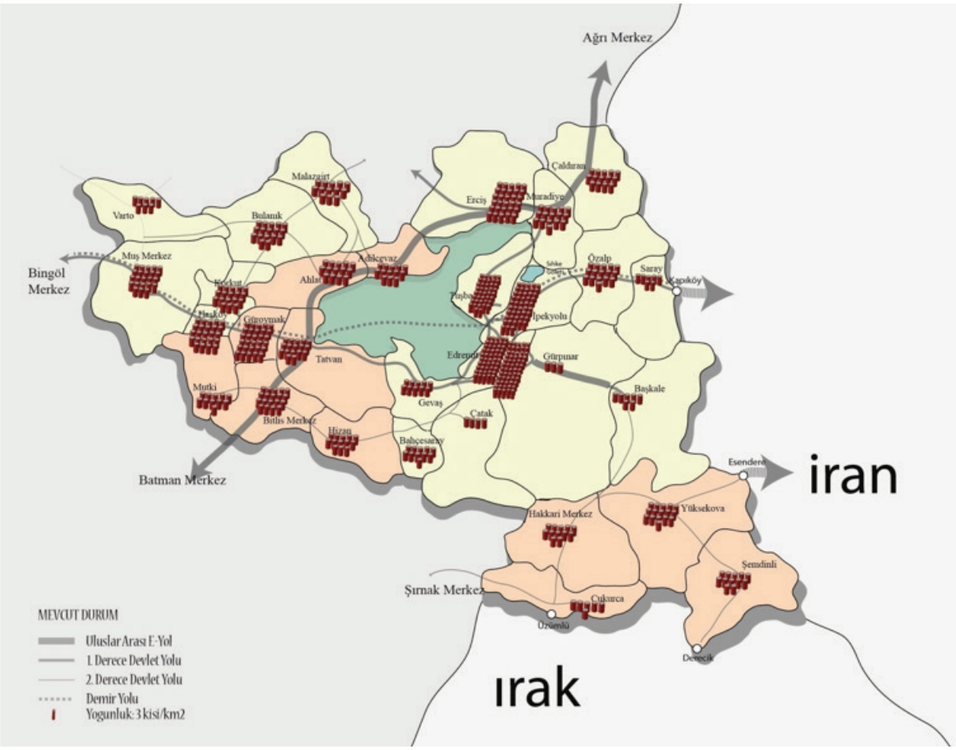

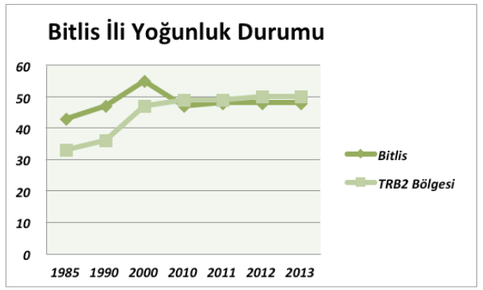

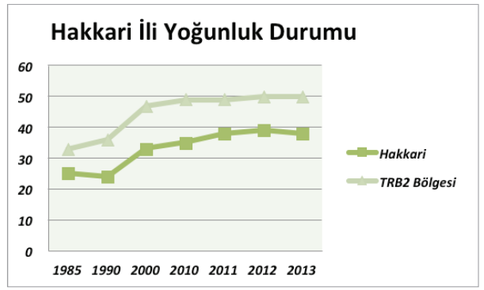

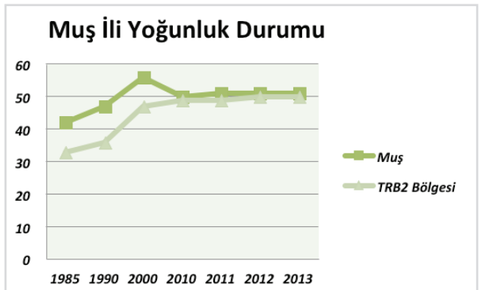

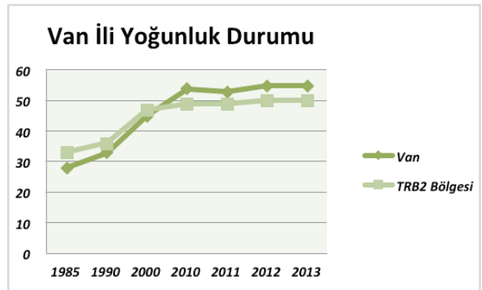

1.5. GÖÇ VE YAŞAM KALİTESİ

Göç olgusu, göç alan ilin kentleşmesi için ihtiyaç duyduğu işgücünü temin etmesinde doğurganlığın düşük olması kaydı ile çok önemli bir değişken olmakla birlikte göç veren il için tersi bir etki ile zayıflamaya neden olmaktadır. Göç hareketi, ekonomik ve toplumsal sorunların yanı sıra temelde hizmet sektörünün (özel ve kamu) yetersizliğine yani yaşam kalitesindeki düşüşe dayanmaktadır. Yaşam kalitesinde artış sağlayan kentlerin bir çekim noktası haline gelmesi durumunda aynı standardı yakalayamayan kentlerin, nüfusunu göçe iten konumda olması kaçınılmazdır. Yaşam kalitesinin yanı sıra ekonomik aktivite yetersizlikleri de göç olgusunda çok önemli bir etkendir. Kentlerimizde sanayileşmenin ve üretim ekonomisinin yeterli istihdam alanı sağlayamadığı; Bölgedeki kent ekonomisi gelirlerinin büyük kısmını sınır ticaretinin ve toprak rantının oluşturduğu görülmektedir. Her iki durumda da istihdam alanı yaratma olanağı olmadığı gibi sosyo-ekonomik sınıflar arasında eğitim, sağlık ve kamu hizmetlerinde uçurum yaratmaktadır.

Tablo 9 : 2009 Yılı Sosyal Sermaye ve İnsan Sermayesi Sıralaması

İL	Sosyal Sermaye Sıralaması	İnsan Sermayesi Sıralaması
BİTLİS	78	75
HAKKARİ	72	80
MUŞ	81	79
VAN	73	72

Tablo 10 : 2007-2010 Yılları Arası Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Endeksi Sıralaması

İL	2009-2010 Beşeri Sermayesi ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sıralaması	2008-2009 Beşeri Sermayesi ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sıralaması	2007-2008 Beşeri Sermayesi ve Yaşam Kalitesi Alt Endeksi Sıralaması
BİTLİS	72	73	75
HAKKARİ	77	79	81
MUŞ	78	78	79
VAN	67	69	67

2009 yılında yapılan sosyal sermaye ve insan sermayesi alt endeksi [22] çalışmasına göre, Van ili Bölge illeri arasında insan sermayesi sıralamasında birinci iken sosyal sermaye sıralamasında Hakkari ilinden sonra ikinci gelmektedir. Aynı çalışmada insan sermayesi sıralamasında Hakkari ili son sırada yer alırken sosyal sermaye sıralamasında ise Muş ili son sırada yer almaktadır.

[22] Tablo 9 2009 Yılı Sosyal Sermaye ve İnsan Sermayesi Sıralaması

Ülke sıralamasına bakıldığında ise Bölge illeri hem insan hem de sosyal sermayede son sıralarda yer almaktadırlar. Benzer kapsamda yapılan bir başka TÜİK araştırmasına[23] göre 2007 ile 2010 yılları arasında Bölge illerinin beşeri sermayesinin ve yaşam kalitesinin arttığı ancak Bölge'nin net göç[24] veren durumda olduğu görülmektedir. Bölge illeri arasında yaşam kalitesi en yüksek il olmasına rağmen 2013 yılı verilerine göre Van ili de net göç veren durumdadır. Bölge illerinin aldıkları göç nüfusu komşu bölgelerden gelmekte iken Hakkari ve Van ilçelerinin topoğrafya ve ulaşım bağlantıları kısıtı ile ilk hareketlilik ve yoğunlaşma noktası Van ilidir.

Sonuç olarak, Bölge illerinde kırdan kente yaşanan göç hareketleri kentlerdeki kentleşme oranlarını ve yoğunlukları artırmakla birlikte insan haklarının en başında gelen barınma ihtiyacını doğurmaktadır. Konut üretiminin azaldığı, ancak değerinin arttığı ortam barınma ihtiyacını ticarileştirip rant sahası haline getirmektedir. Bu durumun en iyi örneği Van ilinde yaşanmaktadır. Van ilinin Bölge illerinden ve çevre illerden sürekli aldığı göç nüfusunun (2012-2013 arası dönem için aynı zamanda kendisi de net göç veren durumda olsa bile) barınma ihtiyacını karşılamak adına acil bir şekilde konut üretimine ihtiyaç bulunmaktadır. Ancak, imar planlarındaki projeksiyon eksiklikleri ve göç eden nüfusun ekonomik durumu kendi kendine yetme, kendi yaşam alanını oluşturma gibi durumlarla birlikte kaçak yapılaşmayı doğurmaktadır.

2. HERKES İÇİN KENT

Kentler, ortak yaşam kültürünün oluşturulduğu ve bu kültürün devamlılığının sağlandığı alanlar olmaları sebebi ile sürdürülebilirlikleri ön plandadır. Bu tür bir sürdürülebilirlik, kentin ekonomik ve çevresel anlamda gelişiminin yanı sıra sosyal bir parçayı da içine almaktadır. İnsan odaklı olmayan kentlerin - yani demokrasiye/talebe göre şekillenmeyen kentlerin - mekanları, çöküntü alanları oluşturmaya, sosyal eşitsizlikleri artırmaya ve de marjinal/illegal sektörleri üretmeye mahkumdur. Mekanların ve yaşam alanlarının üretiminde kent yönetiminin başlıca sorumluluğu, toplumun her kesiminin (özellikle dezavantajlı grupların) söz sahibi olabileceği platformlar yaratmasından geçmektedir. 'Avrupa Kentsel Şartı 2' dokümanında da değer gören Henri Lefebvre'nin "kent hakkı"[25] düşüncesi tam olarak da mekansal eşitlik ihtiyacından bahsetmektedir.

"Kent hakkı, bireysel özgürlüklerin kent kaynaklarına erişiminden ötedir: bu öyle bir haktır ki şehrin değişimleri ile kendimizi değiştirmektir; ayrıca, bireysel bir hak olmaktan ziyade toplumsaldır; çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz şekilde kentleşme sürecini yeniden şekillendirebilecek kolektif bir gücün pratiğine dayanmaktadır."

Henri Lefebvre

[23] Tablo 10 2007-2010 Yılları Arası Beşeri Sermaye ve Yaşam Kalitesi Endeksi Sıralaması

[24] Tablo 2 2013 Yılı TRB2 Bölgesi Göç Sayıları

[25] "The right to the city"

06.06.1997 tarih, 23011 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına ilişkin 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 3194 sayılı İmar Kanunu'na eklenen madde hükümlerinde, fiziksel çevrenin özürlüler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsü'nün ilgili standardına uyulmasının sağlanması amacıyla İmar Yönetmelikleri ve kamu binaları ile ilgili mevzuatta 01.06.1998 tarihine kadar değişikliklerin yapılmasının öngörülmesi üzerine, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ilgili yönetmeliklerinde düzenlemelerini gerçekleştirip 2000 yılında Resmi Gazete'de yayımlatarak yürürlüğe sokmuştur. Ancak, Kanun'da ve yönetmeliklerde yapılan bu değişiklikler kendini günlük hayatın mekanında, yani sokakta değişimin somutlaştırılması olarak gösterememiştir. Bölge kentlerinin mekanları halen demokratik bir görünümde değildir. Mekansal eşitliğin bozulduğu kamusal açık alanlar, konut alanları ve enerji ihtiyacı olarak tanımlanan 3 alan, Türkiye için olduğu kadar Bölge için de büyük bir sorun arz etmektedir.

2.1. DEZAVANTAJLI DOSTU KENTLER [26]

"2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı engelliler hakkında kanunun 1.maddesinde; 'Engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak' olduğu belirtilmektedir. " [27]

"Binaların, açık alanların ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile ilgili ve iletişim teknolojisinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını ifade eden erişilebilirlik, engellilerin herkes gibi bağımsız bir şekilde toplumsal yaşama katılmaları ve pay almaları adına önem arz etmektedir. " [28]

Öğretim görevlisi ve yönetmen Murat Erün, "800 Kilometre Engelli-Götürülen değil, giden olmak üzerine bir belgesel film" başlıklı yazısında [29] engelli tanımı aşağıdaki gibi yapımaktadır:

"Engel, kişinin kendisinde var olan bir kavram değildir. İçinde yaşanılan mekanların düzenlenişinden, günlük hayatın eksik veya yanlış organizasyonundan kaynaklanır. Engel, bu düzenlemeleri yapanların kendilerinden farklı fiziksel ihtiyaçları olan insanları görmezden gelmelerinden doğar."

[26] The idea of planning inclusive communities

[27] Nurcan Korkmaz, Ahmet Altun YYÜ, MM Fakültesi Mimarlık Bölümü Öğrencileri, Engelsiz Yaşamda Van Maraş Caddesi

[28] Taner Açıkel,İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Erişilebilirlik Çalışmaları

[29] Uluslararası Kent ve Engelliler Çalıştayı, Sorunlar, Öneriler ve Bildiriler, 2014, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Engelliler Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürlüğü

Engelliler başta olmak üzere dezavantajlı grupların fiziki alanları kullanma özgürlükleri karşısında duran dar boğazlar Türkiye'nin genelinde karşılaşılması çok muhtemel olan bir sorundur. TRB2 Bölgesi'nde bu sorunun daha yoğun veya daha seyrek yaşandığını söyleyebilecek somut bir çalışma olmamakla birlikte anket, röportaj, gözlem vb. çalışmalar Bölge için mekânsal demokrasinin kazanılamadığını göstermektedir. 'Herkes için kentler' fikrinin gerçekleştirilmesinde, Bölge halkının kentlilik gereksinimlerine dair görüşlerini öğrenmek adına yapılan ankette dezavantajlı gruplarda yer alan engellilere, kadınlara dair sorular sorulmuş; erişilebilirlik ve kent tasarımlarının yeterliliği ölçülmeye çalışılmıştır.

Ankete katılanların en az % 70'i yeşil alanların nitelik ve nicelik bakımından yetersiz olduğunu düşünmektedir. Mevcut yeşil alanların haftada en az 1 kez ziyaret edildiği belirtilirken anket katılımcıları, bu alanlarda ivedilikle tedarik edilmesi gereken ihtiyaçların başında engelliler için merdiven asansörünü, görsel ve işitsel işaretleri, farklı dokuda yer döşemelerini ve kent mobilyalarını dile getirmektedirler. Engelli vatandaşların kentlilik haklarını kullanmalarına karşı toplumun geliştirdiği bu hassasiyetin yeşil alanlar dışında da var olup olmadığını öğrenmek adına kamusal alanlarda ve konutlarda engelli dostu tasarımların yeterliliğine ilişkin verilen cevaplarda kamu binalarının, müstakil evlerin, apartmanların, toplu konutların, kaldırımların, yolların, trafik lambalarının ve geçişlerin, alt ve üst geçitlerin ve son olarak merdivenlerin fiziki yetersizlik içinde olduğu ve engelli vatandaşların yardıma ihtiyaç duymadan kullanamayacakları belirtilmiştir.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Engelliler Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürlüğü tarafından Nisan 2014'te düzenlenen "Uluslararası Kent ve Engelliler Çalıştay"ı bu durumu destekler nitelikte tespitlerde bulunmuştur. Altı konu başlığında[30] raporlardan oluşan çalıştay gündeminde genel olarak *"mekana erişilebilirliğin mimari tasarıma bir kısıtlamadan öte insanlığa dair bir algısal yönelim olarak var olup olmadığı düşüncesi "* [31] irdelenmektedir.

Engelliler ve Eğitim Çalıştayı Komisyon Raporu ile Engelliler ve Erişilebilirlik Çalıştayı Komisyon Raporu'nda bahsi geçen aşağıdaki tespitler Van özelinde anlatılmasına karşın TRB2 Bölgesi'nde ve Türkiye'de engelli vatadaşların haklarını kullanmadaki sorunlarına dikkat çekmektedir.

[30] 1) Engelliler ve Eğitim Çalıştayı Komisyon Raporu,
2) Engelliler Sağlık ve Rehabilitasyon Çalıştayı Komisyon Raporu,
3) Engelliler ve Erişilebilirlik Çalıştayı Komisyon Raporu,
4) Engelliler ve Sanat Çalıştayı Komisyon Raporu,
5) Engelliler ve Spor Çalıştayı Komisyon Raporu,
6) Engelliler ve Doğal Afetler Çalıştayı Komisyon Raporu

[31] Gülen, Mustafa, Arş. Gör., Sakat Kent, Toplum ve Mimarlık

"İncelemelerde bulunulan okulların engelliler açısından taşıdıkları en önemli handikap, okulların fiziksel ve mimari yapısının erişim ve ulaşıma uygun olmamasıdır. Bahsi geçen okulların tamamında tekerlekli sandalye kullanıcıları için rampalar yapılmıştır. Ancak söz konusu rampalar yetersizlikleri sebebiyle kullanışlı değillerdir.

- *Ranpalar standartlara uygun bir biçimde yapılmamıştır.*
- *Ranpalar mermer veya fayans gibi kayganlığı artıran malzemelerden yapılmıştır.*
- *Rampa önlerinde geçen su olukları ve mazgallar, geçişleri engellemektedir ve rampa boyunca sahanlıkların manevra kabiliyeti için yetersizdir.*
- *Eski okulların çoğunda halen asansörler bulunmamakla birlikte yeni yapılan binalarda ise mevcut asansörler kullanılmamaktadır. Okul yöneticileri, eski okullara asansör kurulmasının yapısal açıdan mümkün olmadığını, yeni okullarda ise asansör kullanmak zorunda olan öğrencilerin bulunmamasından dolayı kapalı tuttuklarını belirtmişlerdir. Oysa engelli öğrenci bulunmasa bile okulların tümünde asansörlerin bulunması yasal bir zorunluluktur. Böyle bir durum Van Merkez'de söz konusu değildir.*
- *Engellilik konusunda; okul personelini, engelli olmayan öğrencileri, tüm velileri ve engelli öğrencileri kapsayan ve farkındalığı artırıcı "öteki" algısını pekiştirmeyen bir tavrın şekillenmesinde ve geliştirilmesinde psikologlardan, sosyologlardan ve eğitim bilimcilerden destek alınmalıdır. Zira genelde Türkiye'de olduğu gibi Van'da da engelliler konusunda halkın yanlış bilgilere sahip olduğu görülmüştür. Öncelikle halka, engelli olmanın özürlü ve hastalıklı bir durum olmadığının anlatılması gerekmektedir. Engellilerin, her sağlıklı insan gibi tüm vatandaşlık haklarına sahip olduğu, her insanın potansiyel olarak engelli olma ihtimalinin bulunduğu gerek özel gerekse kamusal alanda ayrımcılıktan ve ötekileştirici bir tavırdan sakınılması gerektiği vurgulanmalıdır.*
- *Benzer problem tanımları ve çözüm önerileri sağlık ve rehabilitasyon çalışmaları için de geçerlidir.*
- *Aynı şekilde pozitif ayrımcılığın engellilere yönelik bir imtiyaz değil bir hak olduğu ve her vatandaşın bu konularda duyarlı olunması gerektiğinin altı çizilmelidir. Bedensel/zihinsel engelli olanların, aynı zamanda zihinsel/ruhsal engelli olmadıkları, engelli olan bireylerin; yardıma muhtaç, bağımlı, beceriksiz, kötü ve pasif gibi pejoratif anlam içeren kavramlarla tanınmamaları ve engellilere ilişkin önyargılar içeren bazı kalıplaşmış terimlerden sakınılması gerektiği belirtilmeli, anlatılmalıdır.*

Yapılaşmış çevre, bina iç mekanlarından kentsel dış mekanlara hatta doğaya kadar uzanan zincirleme bir yapı göstermektedir. Buna karşın, bu zincirleme yapının özellikle kentsel ölçekte süreklilik göstermediği dikkat çekmektedir. Erişilebilirlik ve kent başlığı altında öncelikle gezi güzergahındaki binalar ayrı ayrı değerlendirilmiş, bu değelendirmeye paralel olarak ulaşım araçları ve ulaşım yapıları (duraklar, iskele, taksi durakları vb.) açık alanlar, yol ve kaldırımlara yönelik tespitler yapılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Sorunlar: *Ulaşım araçları yaygın olarak erişilebilir değildir. Özellikle toplu taşım araçlarına erişim ve bu araçların erişilebilirliği yetersizdir.Yeni yapılan yaya yolları/kaldırımlar yeterli genişliklerde olmasına hatta kılavuz izlere sahip olmasına karşın bu yollarda bile kaldırım rampalarının standartlara uygun olarak yapılmadığı görülmüştür. Yaya yollarının bazılarında genişlikler yetersiz ve üzerinde ağaç, levha, ticari eşyalar vb. ile karşılaşılmıştır. Kentsel mekanda görme engellilere yönelik yapılan kılavuz yollar yetersizdir. Yalnızca kent merkezinde mevcuttur. Kullanılan kılavuz yol kaplamaları güzergahlar yüzeyinde hatalı uygulamalara sahiptir. Dolayısıyla, düz yüzeylere sonradan yapıştırıldığı için birçok noktada hissedilebilir yüzey malzemeleri yerinden çıkmıştır ve yerine yenileri yapıştırılmamıştır. Zaten mevcut zeminlere sonradan yapıştırıldığı için mevcut zeminler üzerinde olması gerekenden dahafazla yükseklik oluşturup kullanıcılar için engel olmaktadır. Uygulamada termoplastik malzeme tercihi özellikle kış aylarında ve gezi güzergahında görüldüğü gibi yağmurlu havalarda ya da üzerleri ıslandığı zaman kılavuz yolların kayganlaşmasına neden olmaktadır. Kaldırımlar çok yüksektir. Genişlikleri standartların dışında ve kaplama malzemeleri değişkendir. Ulaşımda ciddi bir yaya-taşıt karmaşası görülmüştür. Özellikle yaya-taşıt kesişim noktalarında büyük riskler bulunmaktadır. Yaya geçitlerinde sinyalizasyonlar çok yetersizdir. Yayalar için olduğu kadar taşıtlar için de düzenlemelerde yetersizlikler vardır. Toplu taşım araçlarında sesli sistemlerin eksikliği kullanımı güçleştirmektedir.*

Öneriler: *Erişilebilirliğe yönelik düzenlemelerin tasarım ya da uygulama aşamasında yapılması gerekmektedir. Sonradan yapılan düzenlemeler yaygın bir şekilde standart dışıdır ve kullanımı ya mümkün değil ya da çok sınırlıdır. Van gezi güzergahında bununla ilgili önemli saptamalar yapılmıştır. Yapılan hatalı veya eksik düzenlemeler yakın döneme tarihlenmektedir. Halbuki yapılan bütün bu düzenlemelerin nasıl yapılacağına rehberlik edecek TS 9111 nolu standart 1991 yılında çıkarılmıştır. Yaya yollarının standartlara uygun boyut ve niteliklere sahip olması sağlanmalı, üzerinde varsa engelleyici öğelerin (ağaç, levha, ticari eşya vb.) herkes tarafından kullanımı dikkate alan yol kesitleriyle birlikte düşünülmesi zorunludur. Zemin döşeme kaplamaları da kullanımı kolaylaştırıcı, farklı atmosferik etkilere karşı kolay kullanımı olan malzemelerden seçilmelidir. Düzenlemeler, merkezden uzaklaştıkça çevredeki mahallelerde, kentin çeperlerinde, ilçelerde ve köylerde de yapılmalı, erişilebilirlik kent merkeziyle sınırlı kalmamalıdır. Detaylar iyi çözülmeli, malzeme türü iklim koşullarına göre iyi belirlenmelidir. Van'da ulaşımda karmaşanın giderilmesi, ulaşım planlamasının yapılması ve buna göre yeni bir eylem planına gereksinim duyulmaktadır. Yaya geçitlerinde düzenlemeler, sesli sistemler, toplu taşım sisteminde farklı engel gruplarına yönelik düzenlemelerin bu çerçevede ele alınması zorunludur. Erişilebilirlik için özellikle kamu kurumlarına yeterli bütçenin ayrılması zorunludur, aksi halde mevcut bütçenin zaten yetersiz kalması nedeniyle erişilebilirliğin önceliği ikinci plana atılmakta ve çözüm yetersiz kalmaktadır. "*

Kentte sağlıklı yaşama dair bir kompleksin kurulması ve merkezin ağırlıklı olarak engellilerin rehabilitasyonunu içeren faaliyetlerde bulunması halinde kabul görürlüğünün ve kullanım şartlarının belirlenmesi çalışmasında katılımcıların en az % 40'ı uygun koşulların sağlanamaması durumunda kompleksin atıl kalacağını ifade ederken uygun olmayan koşulların başında ulaşım zorluğunun yaşanması, kompleks kullanımının ücretli veya pahalı olması, kompleksin kullanım saatlerinin uygun olmaması ve engelli bireylerin sosyal hayata dahil edilmek istenmemesi durumlarının olabileceği belirtilmiştir.

Ankete katılanların en az % 80'i kentlerinde genel anlamda bir ulaşım problemi yaşadıklarını ifade ederek kent içinde öne çıkan problemler arasında toplu taşım araçlarının modernize olmaması, kalkış-varış saatleri ile durakların belirsizliği, otopark yetersizliği, yolların tam kapasite kullanılamaması gibi sorunları tanımlarken kent dışı ulaşımda havayolu ücretlerinin yüksek olması, otobüs ve otobüs terminallerinin modernize olmaması, karayolu ulaşım bağlantılarında altyapının kalitesiz olması, demiryolu bağlantısına erişilebilirliğin eksikliği, çevre yolu ve otoban eksikliği gibi sorunları sıralamışlardır.

İl ve ilçe merkezleri ile mahalle akslarındaki kentsel tasarım öğelerinden bazılarının örnek gösterilerek yeterliliğinin ölçüldüğü çalışmada ankete katılanların en az % 50'si kent mobilyala-

rının yetersiz olduğunu ifade ederlerken belediye hizmetleri dahilindeki 4 başlığa referans ile verilen hizmettin yarattığı memnuniyeti ölçmek üzere yapılan çalışmada katılımcıların en az % 50'si içme suyu kalitesinin, çöplerin toplanmasının ve bertarafının, cadde ve sokakların temizliğinin yetersiz olduğunu belirtmişlerdir.

Kent merkezi aktivitelerinin hangi cinsiyet üzerinde yoğunlaştığını ve kadınların sokak hayatına ne ölçüde katıldığını görmek üzere yapılan çalışmada ankete katılanların % 85'i faaliyetlerin erkeklere yönelik olduğunu ve sokak hayatına erkeklerin daha fazla katıldığını, bu durumun temelinde çalışma hayatında erkeklerin daha fazla yer alması olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, anket çalışmalarında erkeklerin sokaktaki yoğun varlığını izah etmeye çalışan bahsi geçen nedenlerin dışında öne çıkan bir diğer neden de 'Bölge kentlerinin sokaklarında erkek egemen bir görünüme neden olan bir kahvehane kültürü olduğu; serbest zaman geçirecek alanların erkeklere hitap edecek şekilde düzenlendiği' şeklinde tanımlanmıştır.

2.2. BARINMA HAKKI

Konut, insanların kendisini yeniden üretebileceği, sağlık, güvenlik ve özel hayat koşullarının sağlandığı bir yapının asgari düzeyde kaliteli malzeme ile dayanıklı olacak şekilde inşa edilmesi sonucu elde edilen mekandır. Konut, sadece bir meta değil; karmaşık bir süreçle meydana gelen ve akabinde sosyal ve siyasal bileşkelerin de etkili olduğu bir toplamdır.

'Konut, birey, aile ya da bireylerden oluşan hane halkının tek veya bir arada bulunacağı ve dolayısıyla ilişkiler kurabileceği **"sosyal"***; yaşamın bütünlüğü açısından gerekli olan çeşitli işlevlerin sürdürülmesine olanak veren* **"fiziksel"***; birey ve/veya ailelerin toplumu oluşturan diğer öznelerle temasının önemli bir ayağını oluşturan ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği* **"toplumsal"***; kentleşme politikalarının oluşturulması ve uygulamasının önemli bir parçası olan* **"yönetimsel"***; sınıfsal bölünmüşlüğünün bir sonucu ve göstergelerinden biri olan "siyasal"; üretim, tüketim ve yatırım aracı olması bakımından* **"ekonomik"***; yasal düzenlemelerin söz konusu olduğu ve konut sakinlerine yasal güvenlik sağlaması bakımından* **"hukuki"** *ve yapı inşaat teknolojilerinin uygulama alanı olması bakımından* **"teknolojik"** *bir birimdir.'* [32]

Günümüzde konut, mevcut toplumsal sistemin en temel sorunlarından biridir. Konut sorunu, merkezi yönetim, yerel yönetim, özel sektör ve konut sakinlerinin tümünü ilgilendiren ve bütün bu aktörler için geçerli olan bir olgudur. Az gelişmiş ve gelişmemiş, gelir dağılımının adaletsiz olduğu, kalkınmada önceliklerini konut gibi sosyal sorunlara kaydıramamış ülkelerde temel toplumsal sorun olarak ortaya çıkan konut sorununun çözümü de tek başına değerlendirilemez. Gelir dağılımının adaletsiz olması, konut sorununun daha da artmasına ve konut ihtiyacının çoğalmasına etki eden temel nedenlerden biridir. Asgari düzeyde barınma ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli konut sayısı ve kalitesi ile belli bir zamanda mevcut konut sayısı ve kalitesi arasındaki fark olan konut ihtiyacı, kişilerin demografik özelliklerinden ve mensup oldukları sınıftan bağımsız olarak herkes için geçerlidir.

2014 yılında Merkez Bankası tarafından yapılan bir araştırmaya [33] göre:

Konut talebindeki büyüme, nüfus artışının yanı sıra toplumun nüfus yapısındaki değişimlerden de etkilenmektedir. 2009-2050 yılları arasında kalan dönemde konut talebi yıllık ortalama %1,48 oranında artarken; söz konusu artışın %1,08'lik kısmının nüfus artışından ve kalan %0,4'lük artışın nüfus yapısındaki değişimden kaynaklanacağı tahmin edilmektedir.

Uzun dönem konut talebini birçok ekonomik faktörün yanında demografik faktörler de etkilemektedir. Nüfusun konut talebi üzerindeki etkisinin sadece nüfus artışından değil aynı zamanda nüfus dağılımındaki değişiklikten kaynaklandığı düşünülmektedir. Nüfusun ve dağılımındaki değişikliğin ekonomi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar genel olarak 'baby boom generation' (BBG) adı verilen İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan yüksek orandaki bebek doğumlarının olduğu yıllarda doğan nesil ve o neslin demografisinin etkilerinin incelenmesi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Verilere dayalı olarak nüfus yapısı değişikliği konusundaki en temel çalışmalardan biri olan Mankiw ve Weil (1989) (MW) makalesi nüfusun hızla yükseldiği "baby boom" döneminin ABD'nin nüfus dağılımında yol açtığı değişikliklerin uzun dönem konut talebi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Nüfustaki yaşlanmayla birlikte konut talebinin azalacağını belirten çalışma benzer etkinin konut fiyatlarında da görüleceğini vurgulamaktadır.

ABD'de görülen bebek patlaması benzeri bir durum yaşanmasa da genç nüfusa sahip Türkiye'nin nüfus yapısı hızla değişmektedir. 2012 yılında TÜİK verilerine göre yirmi beş yaş altı nüfus Türkiye toplam nüfusunun %41,6'sını oluştururken, 2025 yılında bu oranın %35,3'e 2050 yılında ise %27,4'e düşeceği tahmin edilmektedir. Ayrıca, 2050 yılındaki 65 yaş üstü nüfusta çok belirgin bir artış beklenmektedir. Nüfus yapısında meydana gelecek böyle bir değişiklik nüfus artış hızı ile birlikte konut talebini önemli oranda etkileyebilecek bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Her yaş grubu ve kadın-erkek ayrımında ele alınan konut talebi büyüklüğü metrekare büyüklükleri ile verilmektedir. Buna göre 0-20 yaş arası yok denecek kadar az olan konut talebi, 20 yaş ile birlikte hızla artmakta, 40-4 yaş grubunda en yüksek seviyesine ulaştıktan sonra daha ileri yaşlarda azalmaktadır.

[32] http://e-imo.imo.org.tr/Portal/Web/new/uploads/file/menu/KONUT_RAPORU.pdf

[33] Türkiye'nin Nüfus Yapısındaki Değişimlerin Uzun Dönem Konut Talebi Üzerindeki Etkileri, ISSN 1303-0701 print 1305-8800 online,Central Bank Review Vol. 14 (May 2014). Pp. 13-29, Yavuz Arslan, Birol Kanık, Evren Ceritoğlu

Şekil 10 : Yaşlara Göre Konut Talebi (Türkiye) (m²)

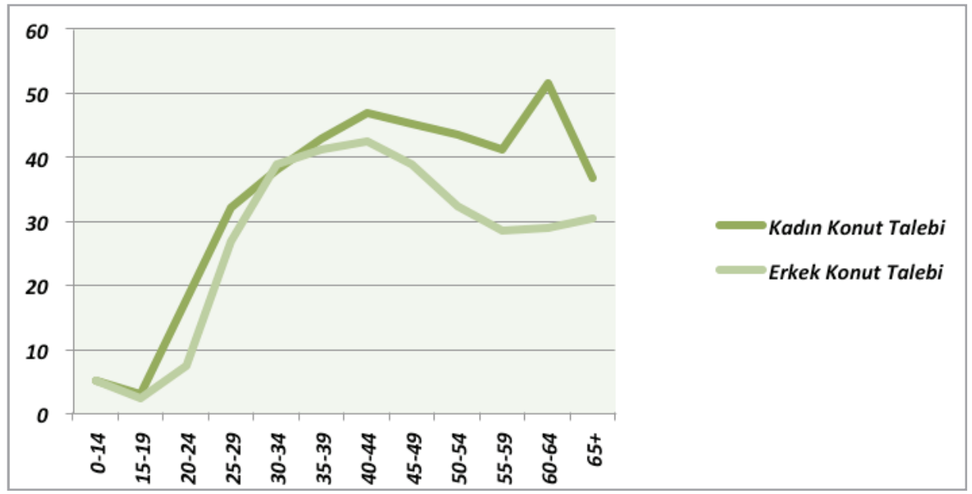

Kiracılar için genç yaşlarda konut talebinin ev sahiplerine göre daha yüksek olması konut almak için yeterli birikimi olmayan ama yüksek konut talebi olan gençlerin ev kiralama seçeneğine yönelmesi ile açıklanabilmektedir. Ayrıca, 45 yaş üstü ev sahiplerinin konut talebinin aynı yaş grubu kiracılardan fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, bireylerin yaşlarının ilerledikçe birikimlerini artırmaları ve yüksek konut talebi olan bireylerin finansman sıkıntısı olmadan ev sahibi olabilmeleriyle açıklanabilmektedir.

Şekil 11 : Yaşlara ve Mülkiyete Göre Konut Talebi (Türkiye)

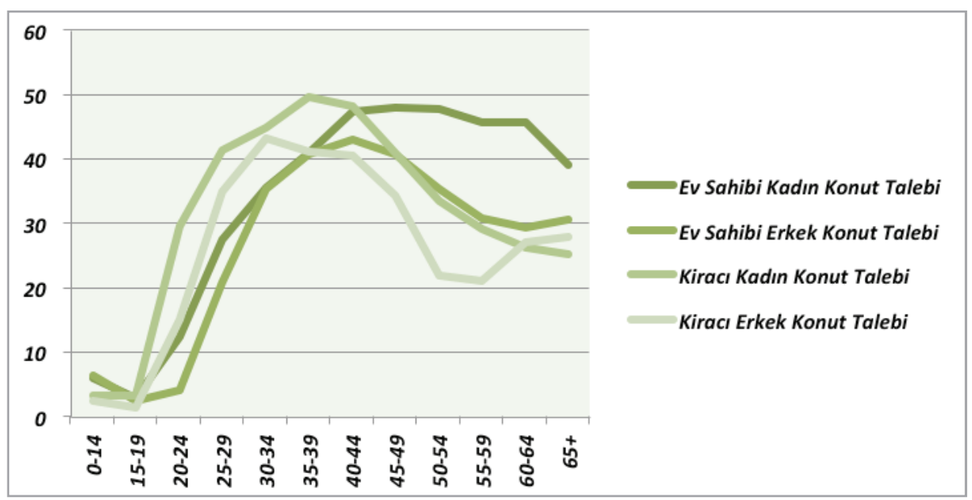

Bu tahminler sonucunda bir zaman dilimindeki nüfus dağılımı bilgilerini kullanarak ilgili zaman dilimindeki toplam hanehalkı konut talebini hesaplamak, dolayısıyla TÜİK'in 2050 yılına kadar olan nüfus projeksiyonları kullanılarak 2050 yılına kadar olan konut talebini oluşturmak mümkündür. Elde edilen sonuçlar nüfus dağılımı dinamiklerinin toplam konut talebindeki büyümeye katkısının uzun dönemde azalacağı şeklindedir. Nüfus hareketlerinin konut talebi büyümesi üzerindeki etkisi yaklaşık değerleler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11 : Yıllık Konut Talebi Büyümesine Katkı Payları (m²)

	Konut Talebindeki Büyüme (I+II)	Nüfus Artışı (I)	Nüfus Yapısı (II)	Nüfus Artışının Katkısı (%)	Nüfus Yapısının Katkısı (%)
2013	2,51	1,89	0,62	75,3	24,7
2025	1,65	1,25	0,4	75,6	24,4
2050	0,43	0,21	0,22	48,8	51,2

Sonuçlar, 2050 yılından itibaren nüfus yapısındaki değişikliğin konut talebi üzerinde nüfus artışından daha fazla etkili olacağına işaret etmektedir.

Çalışmada, nüfus artışının ve yaşlanan nüfus yapısının toplam konut talebine katkısının, önümüzdeki 40 yılda, yaklaşık değerler ile %3 seviyelerinden %0,5 seviyelerine inmesi beklenmektedir. Başka bir ifadeyle bu çalışma nüfus yapısındaki değişikliğin 2050 yılına kadar olan uzun dönemde konut talebini nüfus artışına ilave olarak yılda ortalama %0,4 oranında artırdığını göstermektedir. Sonuç olarak, elde edilen bulgular önümüzdeki yıllarda konut talebi üzerinde nüfus yapısındaki değişimin nüfus artışına kıyasla daha etkili olacağını göstermektedir.

Türkiye'de 15 milyon kent konut stoku olduğu ve yeni yapılan onutların mevcut onut büyülüğü dağılımıyla benzer bir dağılım gösterdiği varsayımları altında 2013 yılındaki %0,6'lı talep artışı yalaşı olarak 90.000 adet onutu ifade etmektedir. Bu durumda sadece nüfus yapısındaki değişiklikten kaynalanan konut talebi artışı 2013 yılında 90.000 konut olarak hesaplanmaktadır.

TRB2 Bölgesi illeri ve Türkiye TÜİK 2013 verileri gözetilerek yapılan konut stok çalışmasına göre, Türkiye'de yaklaşık 23 milyon (2012 yılında 22 milyon) resmi konut stoku bulunmakla birlikte bu stokun ancak % 62'si 14.422.297 daire/hane olarak (2012 yılında %61'i 13.586.455 daire/hane) kullanım değeri[34] taşımaktadır. Bölge genelinde ise aynı kullanım değeri 2013 yılı için % 60'tır (2012 yılında aynı değer için %53'tür.).

[34] Kullanım Değeri: Üzerinden yapım izninin alındığı, yapı mimari planına uygun olarak yapılan, herhangi bir plan tadilatı görmemiş yapının resmi olarak kullanıma açılması ve tapulandırılabilir olmasını ifade etmektedir.

Tablo 12 : 2013 Yılı Sonu Konut Stok Varlığı[35] ve Kaçak Yapılaşma Oranları

	Konut Stok Varlığı (2013)	Kullanım Ruhsatlı Konut Stok Varlığı (2013)	Kullanım Ruhsatsız Konut Stok Varlığı (2013)	Kaçak Yapılaşma Oranı[36] (2012)	Kaçak Yapılaşma Oranı[37] (2013)
Bitlis	50.721	28.709	22.012	% 58	% 61
Hakkari	28.696	18.191	10.778	% 62	% 67
Muş	46.577	26.073	20.504	% 70	% 75
Van	115.439	70.865	44.574	% 74	% 72
TRB2 Bölgesi	241.433	143.839	97.594	% 72	% 71
Türkiye	23.099.965	14.422.297	8.677.668	% 36	% 41

(TÜİK, 2014) (DAKA, 2013)

Yapı ruhsatları için yapılan başvurular ve verilen izinler göz önüne alındığında, konut açığının her yıl büyüyerek arttığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Onuncu Kalkınma Planı'nda yer alan aşağıdaki maddeler de bu gerçeği destekler niteliktedir.

- *Madde 956. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde (2007-2013) nüfus artışı, şehirleşme, yenileme ve afetten kaynaklanan konut ihtiyacının yaklaşık 3,5 milyon olacağı tahmin edilmiştir. Dönem sonu itibarıyla yapı kullanma izni alan konut sayısının 3,2 milyona ulaşması beklenmektedir. Konut açığı, plan döneminde önemli oranda azaltılmıştır.*

- *Madde 959. Onuncu Kalkınma Planı döneminde (2014-2018), şehirleşme, nüfus artışı, yenileme ve afetten kaynaklanan konut ihtiyacının toplam 4,1 milyon olacağı tahmin edilmektedir.*

- *Madde 965. Dar gelirliler başta olmak üzere, halkın temel konut ihtiyacının daha yüksek oranda karşılanması için gerekli önlemler alınacak; barınma sorununa sağlıklı ve alternatif çözümler geliştirilecektir.*

[35] Konut stoğu ile yapı sayısı değil mesken olarak kullanılan daire/hane sayısı ifade edilmektedir.

[36] Nüfus büyüklükleri ve kaçak yapılaşma sabit oranı ile hesaplanmıştır. Sabit oran, resmi kayıtlar dışındaki kaçak yapılaşmayı ifade etmektedir. Sabit oranın hesaplanması TMMOB'un 2011 yılında gerçekleştirdiği Van İli tam sayımında ortaya çıkan % 70'lik kaçak yapılaşma oranı ve % 40'lık Türkiye kaçak yapılaşma oranı tahminleri ile oluşturulmuştur.

[37] Nüfus büyüklükleri ve kaçak yapılaşma sabit oranı ile hesaplanmıştır. Sabit oran, resmi kayıtlar dışındaki kaçak yapılaşmayı ifade etmektedir. Sabit oranın hesaplanması TMMOB'un 2011 yılında gerçekleştirdiği Van İli tam sayımında ortaya çıkan % 70'lik kaçak yapılaşma oranı ve % 40'lık Türkiye kaçak yapılaşma oranı tahminleri ile oluşturulmuştur.

Şekil 13 : Türkiye Konut Açığı

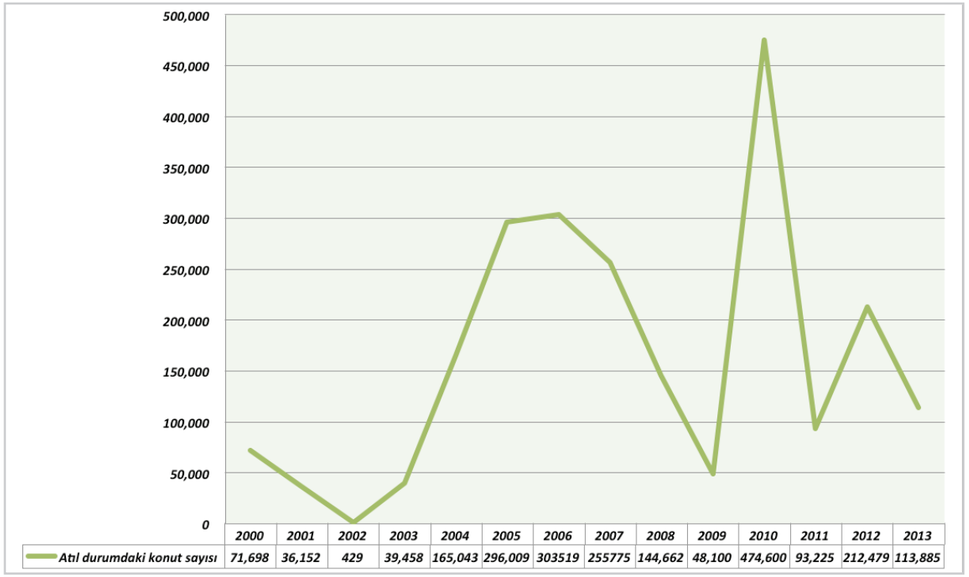

(TÜİK, 2014)

Şekil 14 : TRB2 Bölgesi Konut Açığı

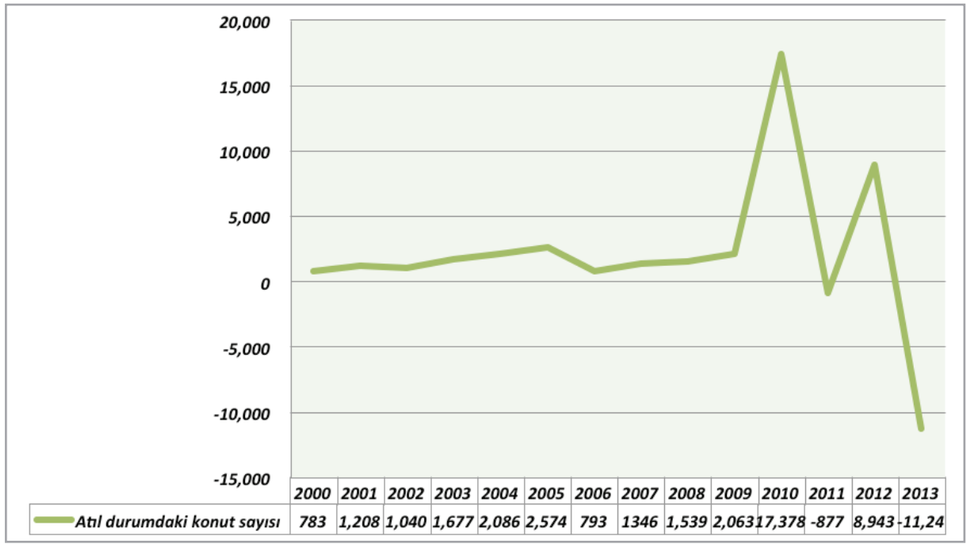

(TÜİK, 2014)

Verilerin gösterdiği konut açığı kaçak yapılaşma sayıları dahil edilmediğinden tahmin niteliğindedir. Kaçak yapılaşmanın sübvanse ettiği konut açığının yarattığı daraltma bu sebeple hesaplara katılmamıştır. Konut açığındaki daralma, özel ve kamu sektörü inşaat yatırımlarının artırılması ve atıl durumdaki kullanım ruhsatı alamayan konutların yasallaşması ile sağlanabilir. Bölge'de 2011 yılında atıl durumdaki konut varlığında yaşanan düşüş imar ve ruhsat denetimlerindeki artışı göstermekte olup 2012 yılında inşaatların arttığını ve 2013 yılında bu yapıların ruhsatlarının tamamlanıp açığın atıl durumdaki konut kısmının giderildiğini göstermektedir. Bu durum gene de konut varlığının nüfusun ihtiyacı olan rakamları tam olarak karşıladığına işaret değildir. Bölge'de konut değerleri ülke ortalamasının üzerinde seyretmektedir. 2013 yılı verilerine göre Bölge'de bir konutun ortalama değeri 124.784 TL iken ülke ortalaması 104.730 TL'dir. Bölge'de konut üretiminin artırılması yüksek kira, arsa ve satış bedellerinin düşmesini sağlayıp barınma hakkının toplumun tüm grupları için kullanılmasına yardımcı olacak nitelikte olup aynı zamanda kaçak yapılaşma oranlarında azalma sağlayacaktır.

Şekil 15 : Konut Değerleri (TL)

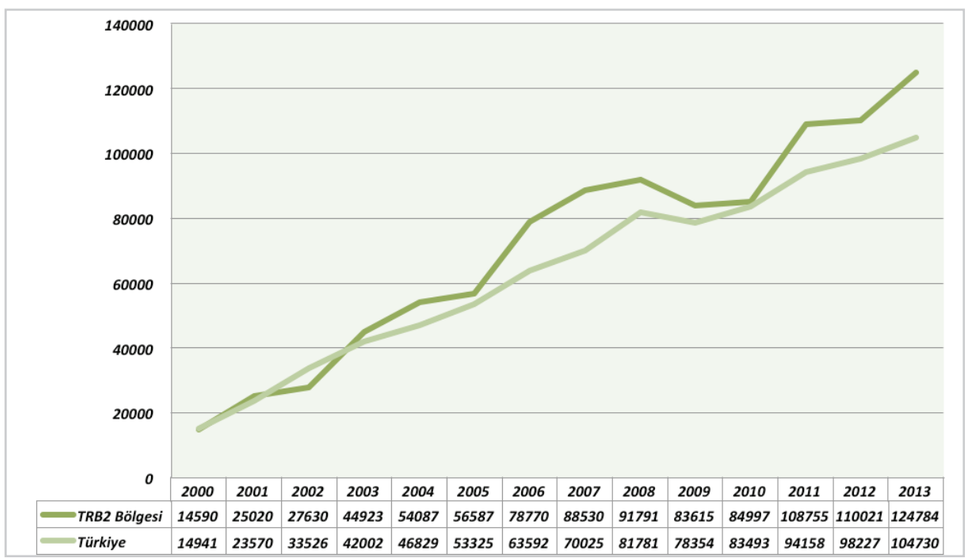

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TRB2 Bölgesi	14590	25020	27630	44923	54087	56587	78770	88530	91791	83615	84997	108755	110021	124784
Türkiye	14941	23570	33526	42002	46829	53325	63592	70025	81781	78354	83493	94158	98227	104730

(TUİK, 2014)

Bölge'nin yıllık konut üretim sayılarında düzenli bir artıştan bahsedilememekle birlikte aynı durum ülke artışları için de geçerlidir. Bu durum, inşaat sektörünün piyasa koşullarına göre şekillenmede yaşadığı değişimler ile kaçak yapılaşmaların oranlarının değişimleri üzerinden açıklanabilir.

Şekil 16 : TRB2 Bölgesi İlleri Yıllık Konut Üretim Sayıları

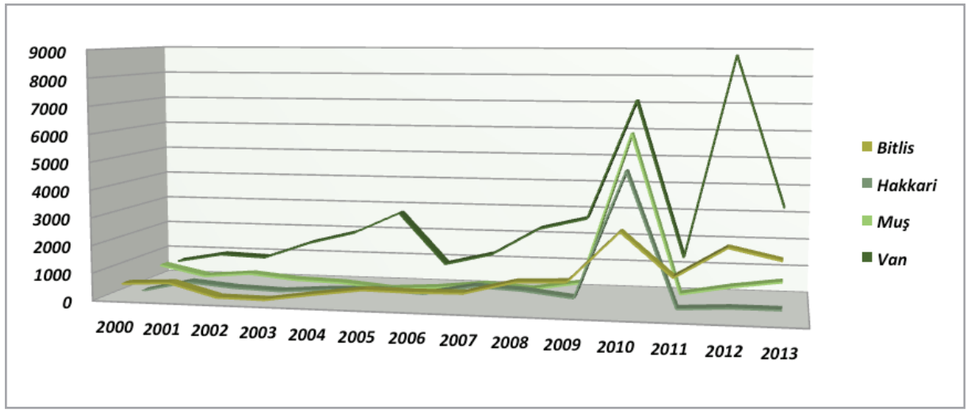

(TUİK, 2014)

Şekil 17 : TRB2 Bölgesi ve Türkiye Yıllık Konut Üretim Payları

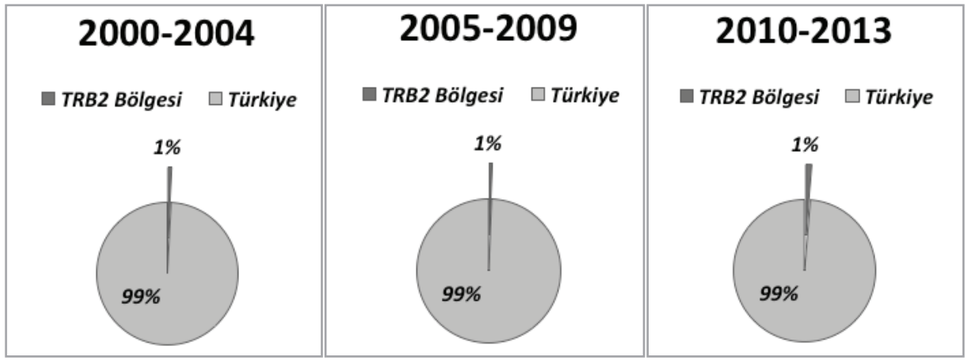

(TUİK, 2014)

Ucuz konut üretimi ve barınma hakkının herkes için kaliteli şekilde temin edilmesi başlı başına bir sosyal devlet sorumluluğudur. Bu bağlamda, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ Başkanlığı'nın kamu yatırımlarını ve özel sektör yatırımlarını yönlendirici bir misyon taşıdıkları aşikardır. Kamu yatırımları ile yapılacak konut üretim çalışmalarında kısıtlı kaynak dağılımını sağlayabilmek ve özel sektör piyasasına fazla müdahale ile dengeleri bozmamak adına yatırımlarda önceliklendirme çalışmalarının yapılıp barınma hakkının özellikle dezavantajlı grupları ve geliri düşük grupları gözetecek şekilde gerçekleştirilmesi yerinde olacaktır.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) ile TOKİ Başkanlığı arasında 2009 yılında imzalanan "Sosyal Konut Yapım Protokolü[38] " ve 2011 yılı ek protokolü ile; 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamında bulunan sosyal güvenceden yoksun fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik, geri ödemeli

[38] http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/html/11841/SYGM-TOKI-Sosyal-Konut-Projesi

olarak konut sağlanması amaçlanmaktadır. TOKİ ile yapılan protokol kapsamında 39.974 adet konutun planlaması yapılmıştır. Bu proje kapsamında 2023 yılına kadar 100.000 adet konut yapılması planlanmaktadır.

2003-2015 yılları arasında TOKİ tarafından Bölge sınırları dahilinde yapılan konut yatırımlarına ilişkin il bazlı paylar aşağıda yer almakta olup yukarıda bahsi geçen düşük gelir gruplarının (yoksul ve alt gelir grupları) gözetilmesinde Bitlis ili % 43, Hakkari ili % 0, Muş ili % 0 ve Van ili % 12'lik paya sahiptirler. Türkiye ortalamasında düşük gelir gruplarının TOKİ konutlarındaki payı % 25 iken Bölge payı % 14'tür.

Şekil 18 : TRB2 Konut Projeleri Odak Grubu Dağılımı

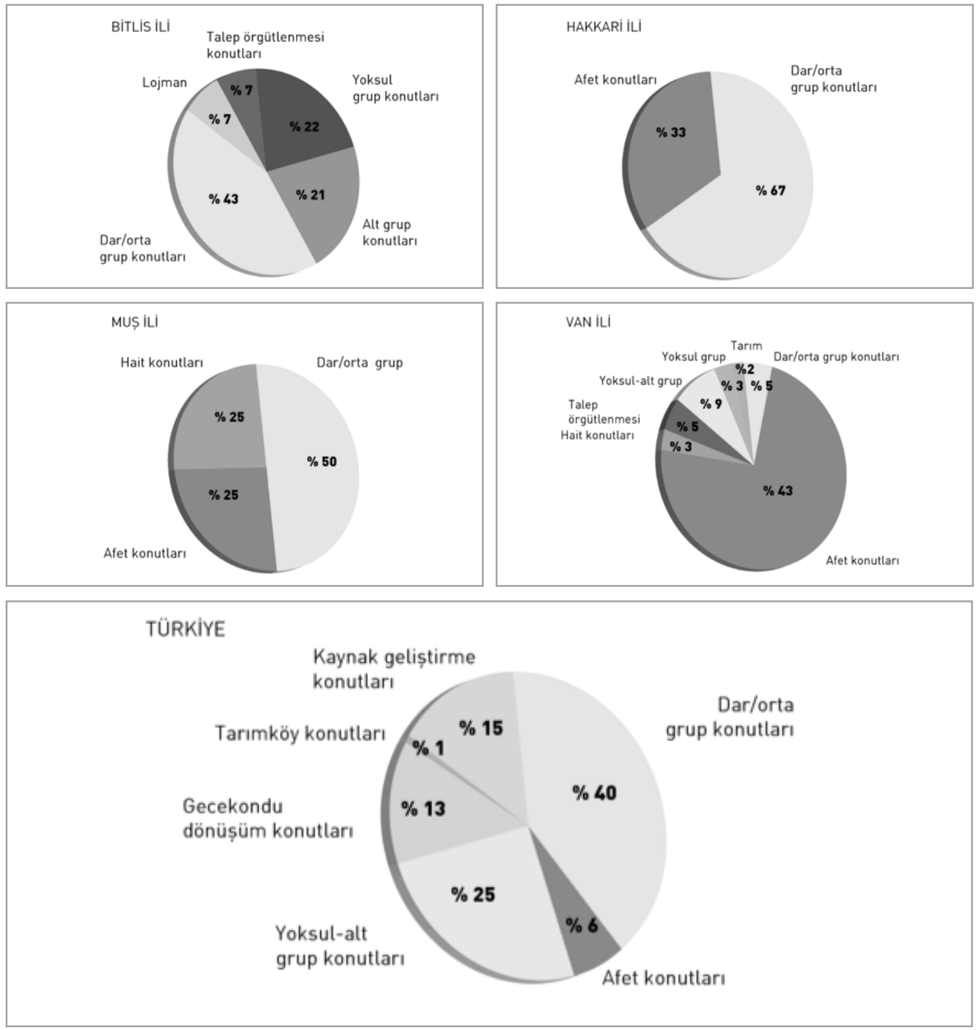

(TOKİ, 2013)

Bölge hane halkı sayısının 10 senede 0,9'luk düşüşü çekirdek aileye doğru bir küçülmenin yaşandığına ve konut büyüklüklerinde (2013 yılı verisine göre 144 m²) de bu düşüşün uzun vadede küçülme olarak görüleceğine (2013 yılı verisine göre Türkiye ortalaması 146 m²) dair bir işarettir. Düşüş miktarının Türkiye ortalamasından yüksek olması Bölge'nin ülke geneline kıyasla daha hızlı bir hane küçülmesi yaşadığını göstermektedir.

Şekil 19 : Hane Halkı Ortalama Büyüklükleri

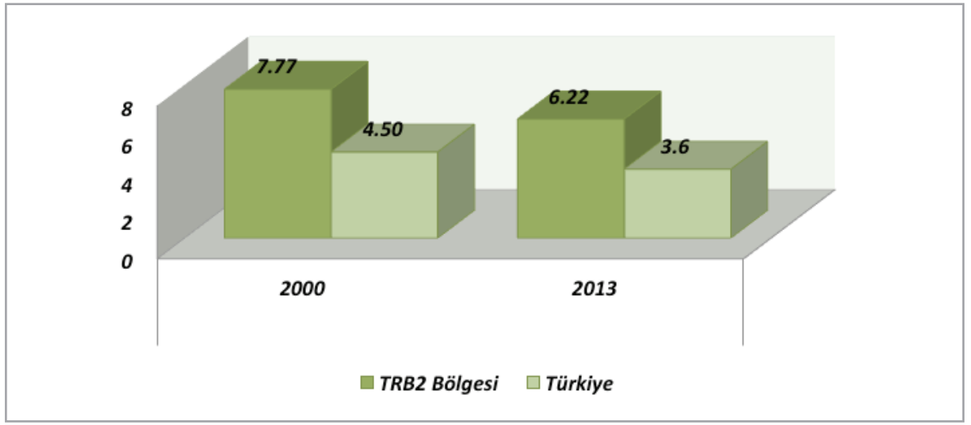

(TUİK, 2014) (TUİK, 2000)

Şekil 20 : Konut Büyüklüğü (m²)

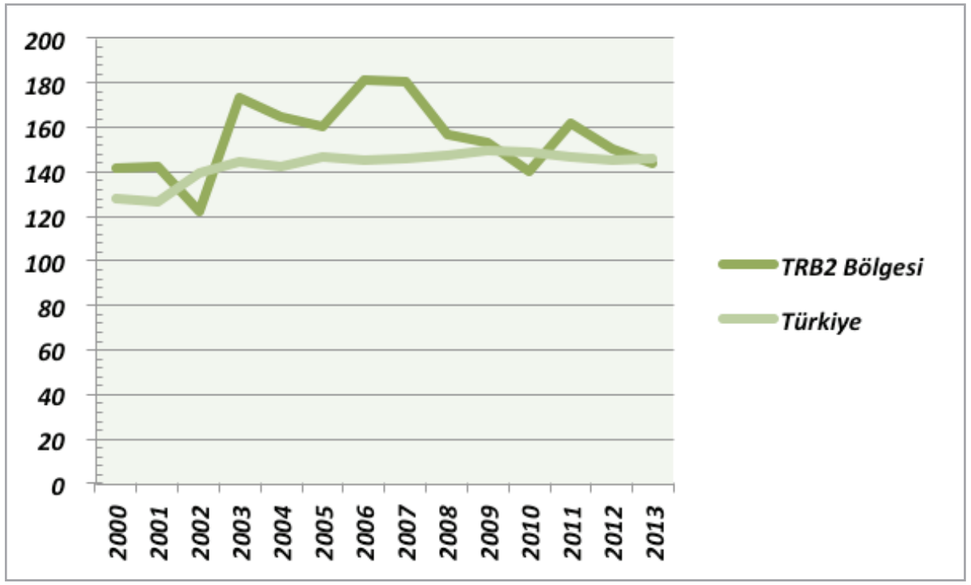

(TUİK, 2014)

Türkiye'deki ve TRB2 Bölgesi'ndeki konut stokunu ve 2023 vizyonuna ilişkin yıl bazlı konut ihtiyaç projeksiyonunu belirlemek ve buna bağlı olarak Bölgedeki inşaat sektörü ve hizmet sektörünün kent ekonomisi içindeki varlığını tanımlamak üzere bir çalışma yapılması gerekmektedir. Ancak, bu çalışmaya temel oluşturacak olan 2023 yılı projeksiyon hane halkı büyüklüğü ve etkileşim sabiti ile ilgili kaynak problemi bulunmaktadır. 2001 yılında kurulup 2003 yılında lağvedilen Konut Müsteşarlığı'nın 2000-2010 yılları için yapmış olduğu bir çalışma [39] dışında referans alınabilecek bir kaynak bulunamamıştır. GYODER'in 2023[40] raporuna göre 2012-2023 yılları arası toplam konut ihtiyacı öngörülerine göre, Türkiye'de toplam 7.560.000 adet yeni konut yapılıp 2023 yılı sonundaki toplam konut stok sayısı 25.560.000 olacaktır. Konut projeksiyonuna ilişkin resmi kurumlarca yapılmış sağlıklı bir çalışmanın eksikliği ülke ve Bölge konut projeksiyon hesaplarının kıyaslanmasını engellemektedir. TÜİK ruhsat verilerine göre 2013 yıl sonunda Bölgedeki konut stoku 143.839'dur. Aritmetik ortalama yöntemi kullanılarak yapılan tahmin sonucunda Bölgedeki resmi kullanımda olacak konut varlığının 2023 yılı sonunda 147.652'ye çıkması öngörülmektedir.

Tablo 13 : TRB2 Bölgesi Konut Stok Projeksiyonu

YILLAR	Projeksiyon Konut Stoku
2013	128.777
2014	130.665
2015	132.552
2016	134.440
2017	136.327
2018	138.215
2019	140.102
2020	141.990
2021	143.877
2022	145.765
2023	147.652

(DAKA, 2013)[41]

[39] http://www.gyoder.org.tr/BrowseServices.aspx?MainCatID=9&SubCatID=11#turkiyegayrimenkulsektorutemelgostergeleri2012

[40] http://www.gyoder.org.tr/PDFs/Publishings/Gayrimenkul%20Sektorunun2023Vizyonu.pdf

[41] Pt = Po + bn formulu kullanılarak b = (Pt1 - Po) / n = 1887,5

2.3. ÇEVRE DOSTU VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLER

"Aşırı yayılmış kent formlarının kentsel gelişme ve ulaşım açısından sürdürülemez olduğu, küresel ısınmaya yol açtığı, buna karşın yayılmayan ve çok-merkezli kent formlarının daha sürdürülebilir olduğu kabul görmektedir. [42] *"*

Bu kapsamda, kent parçalarının (sanayi, bina, ulaşım, altyapı vb.) kullandıkları enerjinin minimize edilmesini destekler nitelikteki teknolojilerin (yapı malzemesi vb.), Ar-Ge ve üretimlerinin teşvik edilmesi, yeşil konutların sayılarının artırılması, yapı yer seçimlerinin enerji etkinliğine endekslenmesi ve daha da önemlisi bütünleşik kent makro formlarının senaryolaştırıldığı planların üretilmesi zorunlu hale gelmektedir. Tüm bu çalışmaların uygulama, izleme ve denetleme sisteminin kurulması ve bunu sağlayacak bir kurumsal yapılanmanın oluşturulması da gerekli görülmektedir.[43]

Enerjinin yapılarda verimli kullanımının artırılmasına yönelik çalışmalar ülke çapında da yeni gelişmeler olarak kaydedilmektedir. "5627 Sayılı Enerji Verimliliği Kanunu [44]" ve "Binalarda Enerji Performansı Yönetmeliği" ne göre EKB, binalarda enerjinin ve enerji kaynaklarının etkin ve verimli kullanılmasına, enerji israfının önlenmesine ve çevrenin korunmasını sağlamak için, asgari olarak binanın enerji ihtiyacı ve enerji tüketim sınıflandırması, yalıtım özellikleri ve ısıtma ve/veya soğutma sistemlerinin verimi ile ilgili bilgileri içeren belgedir.

Mevcut binalar ve inşaatı devam edip henüz yapı kullanım izni almamış binalar için 2017 yılına kadar EKB düzenlenir. Bir binanın enerji performansının yüksekliği, binanın m^2 başına düşen yıllık enerji tüketiminin ve CO_2 salınımının azalmasına bağlı olarak değişir.

Türkiye'de enerjinin yaklaşık % 40'ı konutlarda harcanmaktadır. Binalarda tüketilen enerjinin büyük kısmının (% 70-90) ısıtma ve soğutma amaçlı, geriye kalan kısmının (% 20-30) ise aydınlatma ve elektrikli cihazlarda kullanıldığı tahmin edilmektedir [45]. Uluslararası gönüllü yeşil bina sertifikası almaya hak kazanan bina sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu sebeple, Türkiye Çevre Dostu Binalar Derneği tarafından Türkiye'ye ait yerli Yeşil Konut Sertifikası oluşturulma çalışmaları başlatılmıştır.

[42] http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/kentges_tr.pdf

[43] http://www.kentges.gov.tr/_dosyalar/kentges_tr.pdf

[44] http://www.csb.gov.tr/db/samsun/webmenu/webmenu4379.pdf

[45] http://www.ekoyapidergisi.org/12-2023-yilinda-turkiyede-yesil-konutlar.html

GYODER 2023 raporuna göre 2023 yılında yerel sertifikanın gönüllü olması durumunda, 10 yıllık projeksiyonda toplam 7.560.000 konut ihtiyacının % 3'ü olan 228.000 konutun yerli sertifikaya sahip olacağı sertifika alımının zorunlu olması durumunda ise konut ihtiyacının % 100'ünün yerli sertifikaya sahip olacağı tahmin edilmektedir. Sertifikanın zorunlu olması halinde enerjide sağlanan tasarrufun finansal değeri 54 bin katına çıkmaktadır. Rapora göre 2014'ten itibaren yerli sertifika alacak proje sayısının aşağıdaki tabloda [46] belirtildiği şekilde olacağı ön görülmektedir.

Tablo 14 : Türkiye'de Enerji Verimli Konut Sayısı ve Tasarruf Miktarı Projeksiyonu

	Gönüllü Sertifika		Zorunlu Sertifika	
	Sertifikalı Toplam Konut Sayısı	Toplam Yıllık Tasarruf ($)	Sertifikalı Toplam Konut Sayısı	Toplam Yıllık Tasarruf ($)
2012	-	-	433.000	237.192.608
2013	-	-	925.000	506.704.763
2014	3.000	1.643.367	1.533.000	839.760.434
2015	8.000	4.382.311	2.184.000	1.196.371.030
2016	18.000	9.860.201	2.840.000	1.555.720.570
2017	33.000	18.077.035	3.502.000	1.918.356.843
2018	53.000	29.032.813	4.165.000	2.281.540.906
2019	78.000	42.727.537	4.834.000	2.648.011.702
2020	108.000	59.161.205	5.510.000	3.018.317.021
2021	143.000	78.333.817	6.190.000	3.390.813.495
2022	183.000	100.245.375	6.880.000	3.768.787.859
2023	228.000	124.895.877	7.560.000	4.141.284.333
Toplam	**228.000**	**468.359.538**	**7.560.000**	**25.502.861.564**

(GYODER)

Konut üretimindeki bir diğer konu da farklı coğrafyalarda farklı mimari tasarımların seçilmesidir. Toplum en başta kendi yaşadığı konut ve çevre donatıları sayesinde kent mekanı ile uyum sağlar ve ardından kentin tüm mekanlarına sirayet eden bir dokunun parçası olduğunu algılar. Bu çerçeveden bakıldığında, konut tasarımının kentliye hem maddi hem de manevi bir bütünlük yaşatması esastır. Farklı bölgelerin farklı iklim (hava sirkülasyonu, çatı modellemeleri vb.) ve topoğrafya şartları (güney cephe konumlanması, konut tipolojisi belirleme, altyapı oluşturma vb.), sosyo-kültürel yapısı (hane büyüklüğü, konut tipolojisi vb.) ve enerji (enerji kimlikli konutlar yaratma, dış cephe yalıtım malzemeleri kullanma, enerji üretimi sağlayan kaplama malzemeler kullanma vb.) tüketim ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılan konut tasarımları hem kent hizmetlerinde (su, kanalizasyon, ısınma vb.) kullanılan enerji maliyetlerinin (kömür, doğal gaz, elektrik vb.) indirgenmesini hem de kentlinin kente dair yaşanmışlıklarını artırabileceği kaliteli, yerel, kültürel dokuya sahip mekanların üretilmesini sağlayacaktır. Bu bağlamda, TOKİ Başkanlığı'ndan alınan veriler TRB2 Bölgesi'nde TOKİ'nin üstlenicisi olduğu konut projelerinin tasarımlarında iklim şartlarının ve enerji tüketim kimliklerinin dikkate alındığına, ancak işin mekan ile bütünleşme kısmı olan sosyo-kültürel yapıya uygunluk ve topoğrafyaya uygunluk kriterlerinin göz ardı edildiğine işaret etmektedir.

TRB2 Bölgesi'nde EKB sayısına, sertifika sayısına ve sürdürülebilir mekan planlamasına ilişkin herhangi bir makro form çalışması bulunmamakla birlikte Bitlis ilinde 2013 yılı içinde çalışmaları devam etmekte olan Bütünleşik Kıyı Planı hazırlıkları söz konusudur.

3. SOSYAL DONATI

Sosyal donatılar, toplumun konut dışında kendi kendini tekrardan üretebildiği, bilgi ve becerilerle donatıldığı destekleyici alanlardır. Sosyal donatı alanlarının eksikliği ve yetersizliği öğrenme becerilerini, fiziksel becerileri, hobi geliştirme becerilerini, sağlık hizmetlerine erişimi, eğilimleri takip edebilmeyi, ve inanç hakkını kullanabilmeyi engelleyici niteliktedir. TRB2 Bölgesindeki sosyal donatıların 3194 sayılı İmar Kanunu'nda bahsi geçen donatı standartları ile uyumu toplumun sosyal ve fiziksel sağlığı açısından önem arz etmektedir.

3.1. BİTLİS İLİ SOSYAL DONATI DURUMU

Bitlis İli'nin planlama çalışmaları 1969 yılında başlamış olup 4 adet uygulama imar planı geçirip en güncel planı 2007 yılında yapılmış bulunmaktadır. Planların projeksiyon aralıkları ilk plandan itibaren 21, 9, 4 ve 18 yılı kapsamaktadır. Projeksiyon yılı 1990 olarak tanımlanan 1969 imar planının devamında projeksiyon yılı beklenmeden 1976 yılında ikinci planın yapılması öngörülerin geçersiz kaldığının bir göstergesidir. 2007 yılında yapılan son güncel planın projeksiyon yılı 2025 olup halihazırda 55.000 olan kent nüfusunun 18 yıl sonra 95.000'e ulaşacağı varsayılmaktadır. Güncel plan üzerinde yapılan tadilatlar incelendiğinde planın nüfusun ihtiyaçlarına cevap veremediği görülmektedir. Tadilat gören alanların ise çoğunlukla, gerekli kamulaştırma ya da kullanım amacı yerine getirilemeyen alanlarda olduğu görmektedir. Tadilat sayıları tam olarak bilinemezken park, eğitim, sağlık gibi sosyal donatılara tahsis edilmiş alanlarda tadilatlar daha fazla görülmektedir.

[46] 2013 yılında uluslar arası sertifika başvuru sayısı 3 olmakla birlikte hesaplamaya dahil edilmemiştir.

Tablo 15 : Bitlis İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri [47]

	Hali hazırdaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2)	Mevcut imar planındaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2)	İmar planı standartları (m^2) Nüfus 100,000--+(95.000) [48]
Eğitim tesisleri alanı(ilköğretim)	140.303	202.374	380 000 (4 m^2)
Eğitim tesisleri alanı (ortaöğretim)	72.485	116.095	285.000 (3 m^2)
Temel eğitim öncesi öğretim alanı (kreşler ve anaokulu)	7.138	21.595	95.000 (1 m^2)
Sağlık tesisleri alanı	67.835	146.052	380.000 (4 m^2)
Kültürel tesis alanı	58.045	76.983	237.500 (2,5 m^2)
Sosyal tesis alanı	58.045	76.983	142.500 (1,5 m^2)
Dini tesis alanı (cami)	50.622	94.591	47.500 (0,5 m^2)
Parklar (park, çocuk bahçesi, oyun alanı)	1.480.000	2.184.571	950.000 (10m^2)
KDKÇA	93.366	308.902	380.000 (4 m^2)
İdari tesis alanı	426.739	587.814	475.000 (5 m^2)

Nüfusa oranla ilköğretim, ortaöğretim, kreşler, anaokulu gibi eğitim tesisleri ile sağlık, kültür, sosyal tesisler imar planı standartları altında iken dini tesis alanı ve park alanları imar planı standartlarının üzerindedir.

3.2. HAKKARİ İLİ SOSYAL DONATI DURUMU

Hakkari İli'nin planlama çalışmaları 2001 yılında başlamış olup 1 adet uygulama imar planı ve 1 adet nazım imar planı ilin en güncel planlarıdır. 2001 yılı temelli tek imar planının projeksiyon aralığı 14 yıl olup 2015 yılında tamamlanmaktadır. Plan yılında halihazırda 64.300 olan kent nüfusunun 14 yıl sonunda 122.293'e ulaşacağı varsayılmaktadır. Güncel plan üzerinde yapılan 276 adet tadilat incelendiğinde planın nüfus ihtiyaçlarına cevap veremediği görülmektedir. Plan üzerinde yapılan 276 adet tadilat, park, eğitim, sağlık gibi sosyal donatı alanlarında daha fazla görülmektedir.

Nüfusa oranla, ortaöğretim eğitim tesisleri ile sağlık, kültürel ve dini tesisler imar planı standartları altında iken ilköğretim, sosyal tesis alanları ve park alanları imar planı standartlarının üzerindedir.

[47] Sosyal alt yapı: Sağlıklı bir çevre meydana getirmek amacı ile yapılması gereken eğitim, sağlık, dini, kültürel ve idari yapılar ile park, çocuk bahçeleri gibi yeşil alanlara verilen genel isimdir.

[48] EK- 1 (Değişik - R.G.: 2.9.1999 - 23804 / m.10) Kentsel, Sosyal ve Teknik Alt Yapı(1)

Tablo 16 : Hakkari İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri

	Hali hazırdaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2/kişi)	Mevcut imar planındaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2/kişi)	İmar planı standartları (m^2/kişi) Nüfus 100,000--+(122.293)
Eğitim tesisleri alanı(ilköğretim)	2,78	4,49	4 m^2 (489.172)
Eğitim tesisleri alanı (ortaöğretim)	2,41	2,9	3 m^2 (366.879)
Sağlık tesisleri alanı	0,27	0,52	4 m^2 (489.172)
Kültürel tesis alanı	0,35	1,8	2,5 m^2 (305.732)
Sosyal tesis alanı	0,35	1,8	1,5 m^2 (183.439)
Dini tesis alanı (cami)	0,18	0,3	0,5 m^2 (61.146)
Parklar (park, çocuk bahçesi, oyun alanı)	---	10,9	10 m^2 (1.222.930)

3.3. MUŞ İLİ SOSYAL DONATI DURUMU

Muş İli'nin planlama çalışmaları 1985 yılında başlamış olup 3 adet nazım imar planı ile 3 adet uygulama imar planı geçirip en güncel planı 2012 yılında yapılmış bulunmaktadır. Planların projeksiyon aralıkları ilk plandan itibaren 20, 2 ve 13 yılı kapsamaktadır. Projeksiyon yılı 2005 olarak tanımlanan 1985 imar planının devamında projeksiyon yılına ulaşılarak 2005 yılındaki ikinci plan yapılmıştır. 2012 yılında yapılan son güncel planın projeksiyon yılı 2025 olup halihazırda 142.913 olan kent nüfusunun 13 yıl sonra 160.000'e ulaşacağı varsayılmaktadır. Güncel plan üzerinde yapılan tadilatlar incelendiğinde planın nüfus ihtiyaçlarına cevap verememekte olduğu; gerekli kamulaştırma ya da kullanım amacı yerine getirilemeyen alanlarda tadilat yapıldığı görülmektedir. Tadilat sayıları tam olarak bilinemezken park, eğitim, sağlık gibi sosyal donatı alanlarında daha fazla görülmektedir.

Tablo 17 : Muş İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri

	Hali hazırdaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2)	Mevcut imar planındaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2)	İmar planı standartları (m^2) Nüfus 100,000--+(160.000)
Eğitim tesisleri alanı(ilköğretim)	128.503	168.371	640.000
Eğitim tesisleri alanı (ortaöğretim)	129.501	314.510	480.000
Temel eğitim öncesi öğretim alanı (kreşler ve anaokulu)	--	23.466	160.000
Sağlık tesisleri alanı	61.698	132.249	640.000
Kültürel tesis alanı	--	10.701	400.000
Sosyal tesis alanı	62.664	87.632	240.000
Dini tesis alanı (cami)	12.753	46.144	80.000
Spor tesisleri alanı	137.980	89.657	640.000
Parklar (park, çocuk bahçesi, oyun alanı)	601.123	1.543.685	640.000
KDKÇA	151.049	290.961	640.000
İdari tesis alanı	459.575	1.247.317	800.000

Nüfusa oranla ilköğretim, ortaöğretim, kreşler, anaokulu gibi eğitim tesisleri ile sağlık, kültür, sosyal, dini tesisler imar planı standartları altında iken park alanları imar planı standartlarının üzerindedir.

Mevcut plana bakıldığında kestirimlerin 2007 yılında mevcut duruma yansımadığı görülmektedir. Mevcut planda öngörülen gelişme konut alanlarının bir kısmının arazi kullanımda boş alan olduğu, 2–3 kat olarak belirlenen yapılaşma koşullarının zaman içinde plan değişikliği yapılmak sureti ile 6–7 kata çıkarıldığı görülmektedir. Dikkat çeken bir başka husus ise mevcut planda ayrılan park alanlarının büyük kısmının plan değişikliği ile konut alanına çevrilerek kentte ciddi anlamda yeşil alan eksikliği oluşmasıdır. Aynı süreç, kamu kurum ve kuruluşlarına ayrılan alanlar için de geçerlidir. Bu durumun nedeni, planın uygulamaya geçmemesi yani alan kullanım kararlarının yıllarca kağıt üzerinde kalması ve herhangi bir programa dahil edilmeyip kamulaştırma ya da 18.madde gibi uygulanmalara alınmamasıdır. Muş İli'nin son imar planıyla konut alanı ilave yerleşim merkezleri açılmış ve yeni sosyo-kültürel sağlık sosyal tesis park alanları kamu kurum kuruluş alanları ilave edilmiştir. Önerilen nüfusun ihtiyacı olan 3194 sayılı İmar Kanunu ek 1'de belirtilen standartlarla örtüşmemekte olmasına karşın zamanla değişikliklerle azaltılmasa yeterli gelebilecektir.

3.4. VAN İLİ SOSYAL DONATI DURUMU

Van İli'nin planlama çalışmaları 1996 yılında başlamış olup 1 adet nazım imar planı ile 1 adet uygulama imar planı geçirip en güncel planı 2012 yılında yapılmış bulunmaktadır. İlk planın projeksiyon süresi bilinmemekle birlikte 2011 yılında meydana gelen deprem sonrasında plan revizyonu mecburi duruma gelmiştir. 2012 yılında yapılan güncel planın projeksiyon yılı 2035 olarak tanımlanmış olup halihazırda 526.725 olan kent nüfusunun 23 yıl sonra 1.190.000'e ulaşacağı varsayılmaktadır.

Tablo 18 : Van İli Mevcut Plan Altyapı Bilgileri

	Hali hazırdaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2)	Mevcut imar planındaki sosyal altyapı yoğunluğu (m^2)	İmar planı standartları (m^2) Nüfus 100,000--+(1.190.000)
Eğitim tesisleri alanı(ilköğretim)	716.500	1.877.014	4.760.000 (4 m^2)
Eğitim tesisleri alanı (ortaöğretim)	53.700	83.894	---
Temel eğitim öncesi öğretim alanı (kreşler ve anaokulu)	744.600	1.356.342	5.950.000 (5 m^2)
Sağlık tesisleri alanı	50.700	515.014	4.760.000 (4 m^2)
Sosyal tesis alanı	108.300	3.982.121	1.785.000 (1,5 m^2)
Dini tesis alanı (cami)	74.100	425.535	595.000 (0,5 m^2)
Parklar (park, çocuk bahçesi, oyun alanı)	1.771.100	10.146.564	11.900.000 (10 m^2)
KDKÇA	671.200	2.109.484	4.760.000 (4 m^2)
İdari tesis alanı	426.739	587.814	5.950.000 (5 m^2)
Teknik Altyapı	34.800	104.677	4.760.000 (4 m^2)

Nüfusa oranla, sosyal tesis alanları dışında yukarıdaki tabloda gösterilen sosyal donatıların tümü imar planı standartlarının altındadır.

İlk imar planında sayısı tam olarak bilinmeyen birçok tadilat yapılmış olup tadilatların büyük kısmı yoğunluk artırıcı plan değişikliklerini içermektedir. Tadilatların bir kısmı ise park iptali veya daraltması şeklinde gerçekleşmiştir. Planda önerilen birçok park satın alma ya da imar uygulaması görmediğinden açılmamıştır. Bu da kişi başı kullanımın 10 m2 'den çok daha az olduğunu göstermektedir.

Çoğunluğu kat artırımı ile gerçekleşen kent merkezi tadilatları, parsel bazında değişimlere ve cephe siluetlerinde kent estetiğini bozan farklı hacimlerdeki yapılaşmalara neden olmuştur.

Kent merkezi, çekme mesafelerinin ihlali ile oluşturulmuş yapılar, geniş alan kullanımı gerektiren yapılar, kamu kurum ve kuruluş yapıları ile yoğunluğu artırılmış sıkışmış bir alandan oluşmaktadır. 2012 yılı imar planında, kent merkezindeki yoğunluğa bağlı sıkışma dağıtılmaya çalışılmış ve bahsi geçen alanların kent merkezi dışına çıkarılması kararı alınmıştır. Güncel planın en önemli kararlarından bir diğeri ise Bakanlar Kurulu'nun 8 Haziran 1995 tarihli kararı ile Van Gölü çevresinde sınırları belirtilen 1.655 metre kotu altında kalan alanın 'afete maruz bölge' olarak ilanının göz önüne alınarak dönüşümünün sağlanmasıdır. Bu alanın, yeni plan çerçevesinde rekreasyon alanı olarak tahsis edilmesi söz konusudur. Rekreasyon alan projesinin uygulamaya konması halinde kentlinin Van Gölü ile bütünleşme olasılığı ve Göl çevresi yatırımlarının artması muhtemeldir.

4. YATIRIMLARLA KENTLEŞME

"Kentin mekansal oluşumu ve büyümesinde başlıca üç ana unsur önemli rol oynar. Bunlar, kentin üzerinde yerleştiği, yapılaştığı fiziki mekan, kentle oluşan ekonomik eylemler (üretim,bölüşme, dağıtım, tüketim, denetim) ve kentte yaşayan insanların gereksinmeleri açısından kullandıkları ya da seçtikleri seçeneklerin mekanla ilişkilenmesidir. (ARSLAN RIFKI, Arazi Kullanma Ekonomisi İstanbul 1997. s.125)"

Kent ekonomisini ve büyümesini etkileyen faktörler arasında üretime ve tüketime dayalı yatırımlar (demografik yatırımlar) yer almaktadır. Yatırımın mekan üzerindeki dağılımı, mekansal kaliteyi artırmakla birlikte en somut halini mekansal faaliyetlerin çeşitlenmesi şeklinde göstermektedir. Kamu yatırımlarının il bazında ve bölgesel paylarının bu bağlamda incelenmesi özel sektör yatırımlarının teşviki ve payı açısından önem arz etmektedir. Ancak, Başbakanlık tarafından 2013 yılında açıklanan kamu yatırımları programında[49] mekansal yatırımların lokasyonunda 'muhtelif' tanımının kullanılması bu öngörüyü gerçekleştirmeyi engeller niteliktedir. Bu nedenle, kamu yatırımlarının il bazlı incelenmesi için ayrı bir araştırma yapılması yerinde olacaktır.

4.1 TOKİ UYGULAMALARI

Bilindiği üzere TOKİ kamu varlıkları üzerinde kamu kaynaklarının kullanılarak özellikle sosyo-ekonomik alt grupların barınma hakkını gerçekleştirmek üzere kurulmuş bir kurumdur. TOKİ yatırımları yukarıda bahsi geçen kamu sektörü öncü yatırımlarının yapı yatırımları arasında en başta gelmektedir. Bu çerçeveden bakıldığında, TOKİ uygulamalarının Bölge içindeki dağılımının proje toplam bütçesi ve proje toplam sayısı açısından incelenmesi özel sektör yatırımlarının yoğunlaşma eğilimlerini algılamak ve mekansal kalite artışı öngörülen alanları belirlemek açısından önemlidir. Bölge illeri arasında TOKİ yatırımlarına ilişkin en büyük payı Van alırken Hakkari ikinci, Bitlis üçüncü ve Muş dördüncü sırada gelmektedir.

[49] Bkz. Ekler (2013 Yılı Kamu Yatırımları - 2013 Yılı Türkiye Merkezi Bütçe ve KİT Kamu Konut Yatırımları - 2013 Yılı Türkiye Kamu Konut Yatırımlarının Toplam Yatırım Payı)

Tablo 19 : 2003-2015 Yılları TRB2 Bölgesi TOKİ Uygulamaları

	Proje sayısı	Konut (afet konutu + yoksul + alt/talep + dar/orta gelir + talep örgütlenmesi + yoksul/alt + yoksul/talep + tarım) projeleri sayısı	Konut projeleri kapsamında yapılan konut sayısı	Yapılan konutlarda ikamet etmesi beklenen nüfus büyüklüğü	Konut başına hane büyüklüğü	Konut projeleri toplam bütçesi (TL)	Tüm projelerin toplam bütçesi (TL)
Bitlis	28	13	3.640	14.189	3,9	189.329.271	372.992.655
Hakkari	36	9	1.002	4.195	4,2	59.309.250	514.990.531
Muş	10	3	368	1.434	3,9	17.600.649	127.079.649
Van	93	58	24.106	93.617	3,9	1.937.718.206	2.515.834.390
TRB2 Bölgesi	167	83	29.116	113.435	4,0	2.203.957.376	3.530.897.225
Türkiye	-	-	576.493	2.248.323	3,9	-	52.400.000.000

(TOKİ, 2013)

Van ilindeki yatırım payının Bölge payının % 71'ini oluşturmasında, özellikle 2011 yılında yaşanan deprem felaketi sonucu Van iline yapılan 15.000 konut stokunun payı büyük olmakla birlikte bu durum, Van ilindeki mekan kalitesinin ve faaliyet çeşitliliğinin diğer illere kıyasla daha fazla olduğunu göstermektedir. Yatırımlar doğrultusunda mekan kalitesinin en yüksek olduğu ikinci il Hakkari olarak görülürken yatırımların tiplerine bakıldığında bu yanılsamanın temelinde askeri karakol projelerinin olduğu görülmektedir.

Şekil 21 : 2003-2015 Yılları TRB2 Bölgesi TOKİ Uygulamaları Tiplerine göre Proje Dağılımları

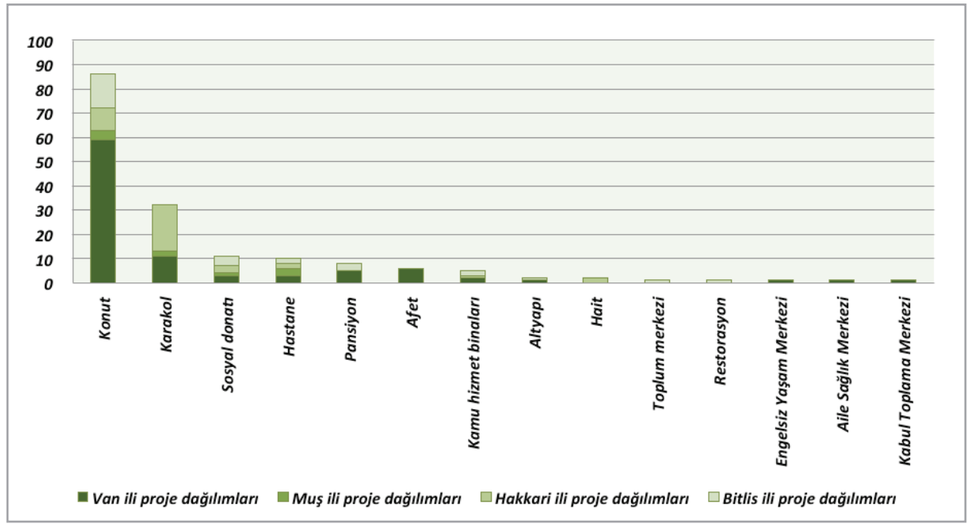

(TOKİ, 2013)

Şekil 22 : 2003-2015 Yılları TOKİ Uygulamaları Tiplerine göre Proje Dağılımları

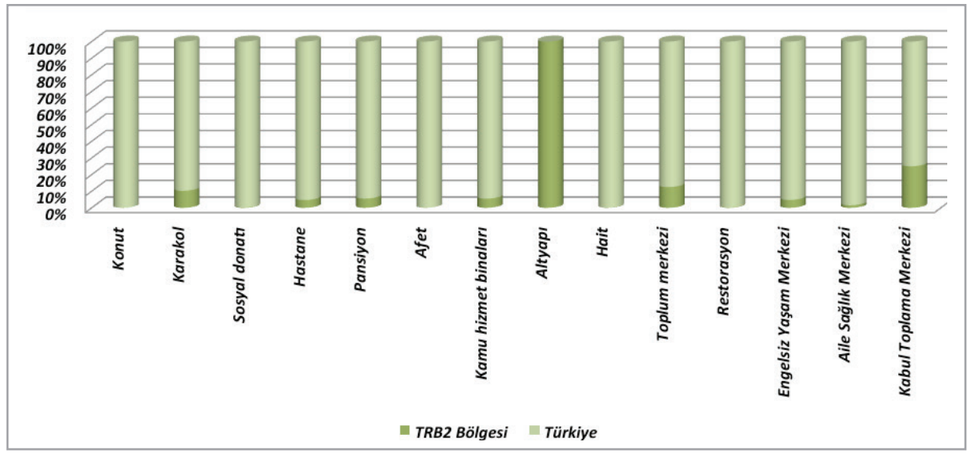

(TOKİ, 2013)

2003-2012 yılları arasında TOKİ'nin konut programı dahilindeki uygulamalar arasında en büyük payı çevre düzeni ve ağaçlandırma projeleri alırken ikinci sırada sosyal nitelikli konut üretimi yer almaktadır. 2004-2014 yılları arasında yapımı planlanan projelerin paylarına bakıldığında ise en büyük payı kamuya yönelik konut projeleri ve ardından afet konutları almaktadır. TOKİ Başkanlığı'ndan alınan bilgilere göre, 2013-2014 yılları arasında Van ilinde 16.500.000 TL bütçeli 1 adet afet konut projesi ve 25.750.000 TL bütçeli 1 adet kamuya yönelik uygulama projesi yapılması planlanırken Hakkari ilinde bütçesi henüz kesinleştirilmemiş 6 adet kamuya yönelik uygulama projesi yapılması planlanmaktadır.

Tablo 20 : TRB2 Bölgesi'nde TOKİ Konut Programı Dahilindeki Projeler

2003-2012 Yılları Uygulaması Biten Proje Sayısı						
	Bitlis	Hakkari	Muş	Van	TRB2 Bölgesi	Toplam Proje Bütçesi
Sosyal Nitelikli Konut Üretimi, Alt Gelir Grubu ve Yoksul Konutları	0	5	3	0	8	63.211.000
Afet Konutları	0	3	1	0	4	21.502.850
Tarım Köy Uygulamaları	0	0	0	1	1	4.963.000
Sosyal Donatı Uygulamaları	2	0	0	0	2	2.033.000
Çevre Düzeni ve Ağaçlandırma	1	1	0	5	7	76.285.000
Restorasyon	2	0	0	0	2	512.000
TRB2 Bölgesi Toplamı					24	168.506.850
2004-2014 Yılları Uygulaması Devam Eden veya Henüz Başlayan Proje Sayısı						
	Bitlis	Hakkari	Muş	Van	TRB2 Bölgesi	Toplam Proje Bütçesi
Sosyal Nitelikli Konut Üretimi, Alt Gelir Grubu ve Yoksul Konutları	13	0	0	15	28	512.824.000
Afet Konutları	0	0	0	24	24	883.106.000
Kamuya Yönelik Uygulamalar	9	22	6	24	61	1.111.230.000
TRB2 Bölgesi Toplamı					113	2.507.160.000

(TOKİ, 2013)

TOKİ Başkanlığı'ndan alınan bilgilere göre, 2013-2014 yılları arasında Van ilinde 16.500.000 TL bütçeli 1 adet afet konut projesi ve 25.750.000 TL bütçeli 1 adet kamuya yönelik uygulama projesi yapılması planlanırken Hakkari ilinde bütçesi henüz kesinleştirilmemiş 6 adet kamuya yönelik uygulama projesi yapılması planlanmaktadır.

2003-2014 yılları arası TOKİ'nin 'Konut Programı' kapsamına aldığı konular arasında bulunan:

- Uydu kent uygulamaları
- Kentsel dönüşüm projeleri
- Göçmen konutları
- Kaynak geliştirme ve gelir paylaşımı projeleri
- Kentsel yenileme

projeleri Bölge illerinde uygulamaya alınmamıştır.

TOKİ'nin 2003-2015 yılları arasında konut programı dahilinde Bölgedeki toplam yatırım dağılımında öne çıkan projelerin % 42'sini kamuya yönelik uygulamalar almaktadır.

Şekil 23 : TRB2 Bölgesi Konut Programı Dahilindeki Projelerin Dağılımı

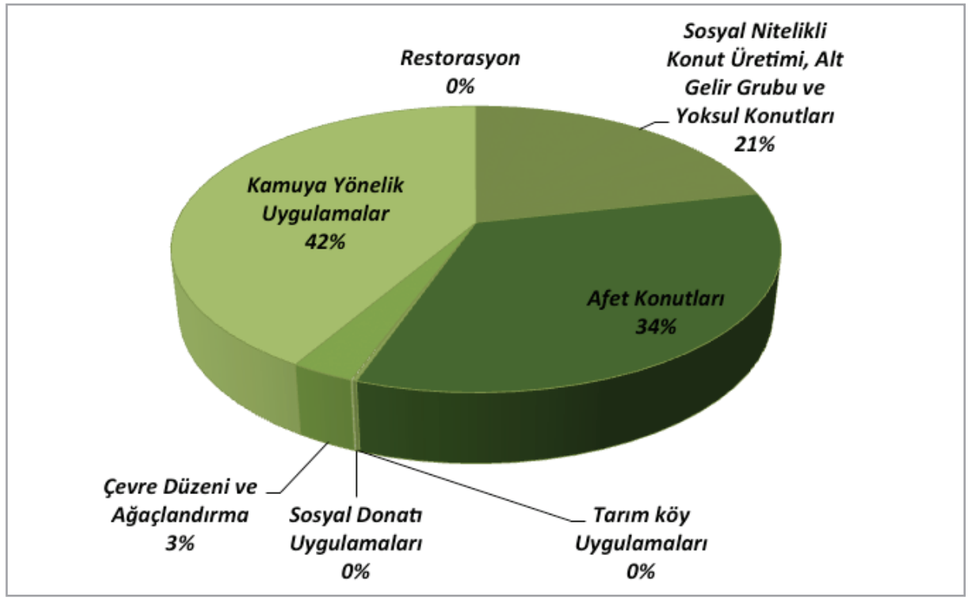

(TOKİ, 2013)

5. PLANLAMA, PLAN ENVANTERLERİ VE KENT GELİŞME YÖNLERİ

5.1. PLANLAMA YAKLAŞIMI

Plan çeşitliliğinin artışı, mekan üzerine yapılan varsayım çalışmalarının yani fayda-maliyet dengesinin kurulmaya çalışıldığı senaryoların kalitesini gösterirken aynı türdeki planların sayısındaki yenilenme ve/veya tadilatlarla yapılan sayısal artış plan çalışmalarının temelinde sağlıksız projeksiyonlarla, parselasyon uygulamalarıyla ve kanuna aykırılıklarla yapıldığının bir göstergesidir. Bölge sınırları dahilinde yapılmış olan planların envanterinin çıkartılması, Bölgede planlama anlayışının teknik ve etik bakımından nerede olduğu algılamak açısından önemlidir. Ancak; yapılan çalışmalarda Bölge belediyelerinden gelen cevaplar doğrultusunda herhangi bir envanter ve arşivleme yöntemi bulunmadığından sadece güncel imar planlarına ulaşmak mümkün olmuştur. Bir kısım belediyelerde ise kendi imar planları dahi bulunmamaktadır. Bu sebeple, çalışmanın derinleştirilmesi adına İller Bankası A.Ş.'den Bölge'de yapılan imar planlarına ilişkin veri talebinde bulunulmuştur. TRB2 Bölgesi illerine hizmet veren İller Bankası A.Ş. Van Bölge Müdürlüğü[50] , Van ilinde 20 belediye, Bitlis ilinde 15 belediye, Muş ilinde 28 belediye, Hakkari ilinde 8 belediye olmak üzere toplam 71 adet belediyeye harita, imar planı, içme suyu, kanalizasyon-arıtma, yapı ve belediyelerin talepleri doğrultusunda teknik yardım hizmeti vermektedir. 2001-2013 yılları arası İller Bankası A.Ş. tarafından üstlenilen imar planlarına ilişkin sayılar aşağıdaki gibidir:

Tablo 21 : İmar Plan Sayıları

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
TRB2 Bölgesi	15	2	0	4	4	2	2	4	4	-	8	2	0
Türkiye	54	26	41	22	36	37	38	40	46	22	50	32	6

(İller Bankası A.Ş., 2013)

2001 yılı öncesinde İller Bankası A.Ş. tarafından üstlenilen planlara ilişkin bilgi bu anlamda kayıt tutulmamasından ötürü edinilememiştir. 2001 yılı öncesinde üstlenilen planların sayısal çıktıları bulunmamaktadır. İller Bankası arşivinde bulunan planlar onay tarihinden itibaren belediyeler tarafından gerçekleştirilen tadilatların güncellemesini tutmadığından güncel durumda değildir. Bu durum, imar planlarının üretimi, uygulanması ve kontrolü aşamalarında bir yetki karmaşası yaşandığını göstermektedir.

[50] http://www.ilbank.gov.tr/blg_index.php?blgId=19

1946-2012 yılları arası İller Bankası A.Ş. tarafından TRB2 Bölgesi'nde üstlenilen imar planlarına ilişkin sayılar aşağıdaki gibidir:

Tablo 22 : Ölçeklerine göre İmar Plan Sayıları

	Ölçek				
	1/10.000	1/5.000	1/2.000	1/1.000	TOPLAM
BİTLİS	0	18	10	30	**58**
HAKKARİ	0	9	5	16	**30**
MUŞ	0	24	6	36	**66**
VAN	0	17	13	36	**66**
TRB2 Bölgesi	**0**	**68**	**34**	**118**	**220**

(İller Bankası A.Ş., 2013)

TRB2 Bölgesi'ndeki 71 il, ilçe ve belde belediyesi, İller Bankası A.Ş.'ye son 66 yılda 125 imar planı yapım başvurusunda bulunmuş ve toplamda 220 tane imar planı yaptırmıştır. Belediyelerin yaptırdığı son dönem imar planlarının projeksiyon süresi ortalama 15 yıldır. Her belediyenin, belediye statüsünü elde etme ve plan yapımına başlama yılı birbirinden farklı olduğu için plan yenileme süreleri aşağıdaki tabloda bahsi geçen jenerasyon kelimesi ile tanımlanmıştır. Birinci jenerasyon planlar, belediyelerin kullandıkları ilk imar planlarına işaret ederken yıl aralıkları ise belediyelerin bu süre zarfında ilk planlarını tamamladıklarını göstermektedir. 1946-2012 yılları arası İller Bankası A.Ş. tarafından TRB2 Bölgesi'nde üstlenilen imar planlarına ilişkin yenilenme süreleri aşağıdaki gibidir:

Tablo 23 : İmar Planlarının Yenilenme Süresi

	1. Jenerasyon Planlar	2. Jenerasyon Planlar	3. Jenerasyon Planlar	4. Jenerasyon Planlar	5. Jenerasyon Planlar	Tüm Planlar
	1946-2005	1959-2011	1972-2009	1989-2012	1993-2011	1946-2012
Plan yenileme ortalama süresi	18 yıl	15 yıl	17 yıl	6 yıl	4 yıl	12 yıl

(İller Bankası A.Ş., 2013)

Tabloya göre birinci jenerasyon planlardan beşinci jenerasyon planlara kadar plan yenileme yani projeksiyon ortalama süresinin 15 yıl olmasına karşın ilk yapılan planların 18 yıl sonra yenilenmesi 3 yıllık öngörülmeyen plan kararlarının alınması ve plan üzerinde defalarca tadilat yapılması anlamına gelmektedir. Bu durum, projeksiyon süresini geçmiş planların kaçak yapılaşmalara karşı savunmasız kalmasına neden olmaktadır.

Şekil 24 : TRB2 Bölgesi İmar Planları Yenilenme Süreleri

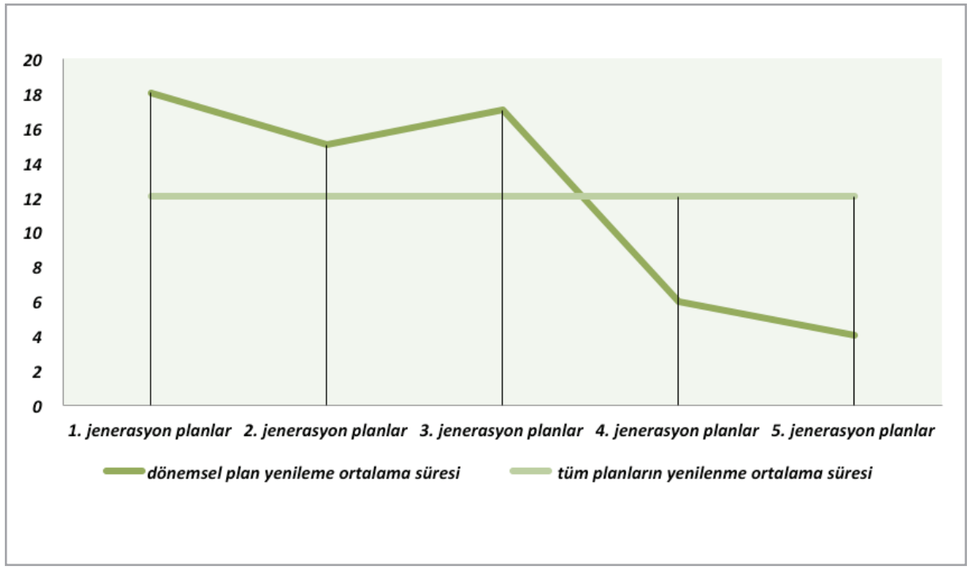

(İller Bankası A.Ş., 2013)

5.2. PLAN ENVANTERİ

Bitlis, Muş ve Van illeri, 1/100.000 Çevre Düzeni Planı'ndan elde edilen bilgilere ve Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüklerinden elde edilen bilgilere göre aşağıdaki başlıklarda plan envanterleri çıkartılmıştır.

5.2.1. Çevre Düzeni Planları

"Planlama bölgesi sınırları içerisinde ilçe ve belde merkezlerine ait nazım ve uygulama imar planları dışında üst ölçekte plan bulunmamaktadır. [51]*"*

5.2.2. Nazım ve Uygulama İmar Planları

"Planlama bölgesi illeri için yapılmış bütüncül bir nazım imar planı bulunmamakta olup mevcut planlar sadece ilçe ve belde merkezlerine ait nazım ve uygulama imar planlarıdır. [52]*"*

[51] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

[52] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

5.2.3. İl Sınırları İçinde Onaylı Planlar

Bitlis ve Muş illeri dahilinde onaylanmış ve uygulanmakta olan nazım ve uygulama imar planlarına genel olarak bakıldığında, planların var olan gelişme açısından yeterli olduğu görülürken Van ili dahilinde onaylanmış ve uygulanmakta olan nazım ve uygulama imar planlarında ise planlı alanlar dışında kentsel gelişmenin olduğu görülmektedir. *"Van il merkezinde göç nedeniyle yaşanan hızlı nüfus artışı sonucunda plansız gelişen alanlar ortaya çıkmıştır. Van kent merkezinin güneyinde Hakkari yolu üzerinde, kent merkezinin doğusundaki ve kuzeybatısındaki tarım alanları üzerinde imar planlarına aykırı gelişen alanlar bulunmaktadır. Van Ovası üzerindeki verimli tarım toprakları ve sulama alanı kentsel gelişmeden dolayı olumsuz etkilenmektedir. Plansız kentleşme ve bununla birlikte ortaya çıkan kentsel altyapı eksikliği ilin en önemli sorunlarından biridir.* [53] *"*

5.2.4. Mevzii İmar Planları

"Mevzii imar planına dönüşen yapılaşma talepleri incelendiğinde, bunların büyük bölümünün Van'da konut amaçlı ve Muş, Bitlis, Van illerinde ise genel olarak sanayi amaçlı yapılaşma taleplerinden kaynaklandığı görülmektedir. [54] *"*

5.2.5. Diğer Planlama Çalışmaları

"Planlama bölgesi içinde, TOKİ tarafından yapılmış olan imar planlarının ve Bayındırlık ve İskan İl Müdürlüğü tarafından yapılan köy gelişme planlarının bulunduğu görülmektedir. Köy gelişme planlarının tümünün, Van'ın ilçelerine bağlı köylerde konut alanları ve sağlık tesisi, eğitim tesisi, dini tesis, yeşil alan gibi donatı alanlarına yönelik olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. TOKİ tarafından gerçekleştirilen çalışmaların ise Muş, Bitlis ve Van illerinde toplu konut alanları için yapılmış imar planı onamaları ve plan değişiklikleri olduğu görülmektedir.

Ayrıca, planlama bölgesinin tarihi ve kültürel mirasının en önemli örneklerinden olan ve sit alanı olarak koruma altına alınmış alanlar için yapılmış koruma amaçlı imar planları bulunmaktadır. Bunlar; "Malazgirt Kalesi ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı", Bitlis Kent Merkezi ve Ahlat'taki kentsel ve arkeolojik sit alanlarını kapsayan "Bitlis Koruma Amaçlı İmar Planı" ve "Ahlat Koruma Amaçlı İmar Planı", Van Kalesi ve çevresindeki Eski Van Kenti'ni kapsayan "Van Kalesi Koruma Amaçlı İmar Planı"dır. Planlama alanı içinde, farklı kurumların yetkisi altında olan Bitlis'in Tatvan ilçesindeki Nemrut Kalderası Tabiat Anıtı ile Bitlis ilindeki Ahlat Turizm Merkezi, Tatvan Turizm Merkezi ve Sapgör Kış Sporları Turizm Merkezi'nin bulunduğu, ancak bu alanlara yönelik ilgili kurum tarafından yapılmış ve yürürlükte olan üst ölçekli bir planın olmadığı tespit edilmiştir. [55]

[53] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

[54] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

[55] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

5.3. KENT GELİŞME YÖNLERİ

Kentsel gelişme yönü, kentsel yaşam kalitesinin artış gösterdiği doğrultuda gerçekleşmektedir. TRB2 Bölgesi'nde plansız yapılaşmadan oluşan ve insanı odağına koymayan yerleşim alanları göz önüne alındığında, Türkiye genelinde de yaşanan merkezden uzaklaşma eğiliminin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Bu durum, mikro ölçekte kent merkezlerindeki yoğunlukların ve kent merkezi güvenliğinin azalmasına neden olurken makro ölçekte kompakt yerleşim planlamasını ve sürdürülebilir kent politikalarını bertaraf etmektedir.

5.3.1. Bitlis İli Kentsel Gelişme

Çevre düzeni planı [56] kapsamında belirlenen senaryoya göre; Bitlis il merkezi sahip olduğu olanaklar esas alınarak kentin "turizm odağı ve müze kent" olarak gelişeceği kabul edilmiştir. İl merkezinin İskenderun Körfezi ile Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu illerini birbirine bağlayan geçmişte İpek Yolu olarak adlandırılan güzergahta yer alması nedeniyle, ticaret sektörünün gelişeceği kabul edilmiştir. Bu kabullerin yanı sıra Üniversitenin ve Organize Sanayi Bölgesi'nin etkinliğinin artması da kaçınılmazdır.

Tablo 24 : Bitlis İli İmar Planı Bilgileri

	Projeksiyon Nüfusu	136.000
Yürürlükteki İmar Planı	Planlı Alan (ha)	2496,75
	Yoğunluk (kişi/ha)	54
	Projeksiyon Yılı	2025
2008	Nüfus	41.404
	Alan (ha)	462,3
	Yoğunluk (kişi/ha)	90
2035	Kabul Edilen Projeksiyon Nüfusu	73.338
	Kabul Edilen Nüfus	140.000
	Yoğunluk (kişi/ha)	56
	Gerekli Kentsel Kullanım Alanı (ha)	2.496,75
	Planlanacak Alan (ha)	0
	Plan Fazlası Olan Alan (ha)	-

[56] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

Yapılan nüfus projeksiyonlarında Bitlis il merkezinde artış eğiliminin süreceği görülmüş, 2035 yılı için projeksiyon ortalamalarının üstünde, planlamada esneklik sağlayacak bir değer hedef yıl nüfusu olarak kabul edilmiştir. 2035 yılı için il merkezinde nüfusun 140.000 kişi olacağı kabulüyle, gerekli kentsel gelişme alanı hesaplanmış, mevcut imar planında belirlenen gelişme alanlarının 2035 hedef yılı nüfusu için yeterli olduğu görülmüştür.

Şekil 25 : Bitlis İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

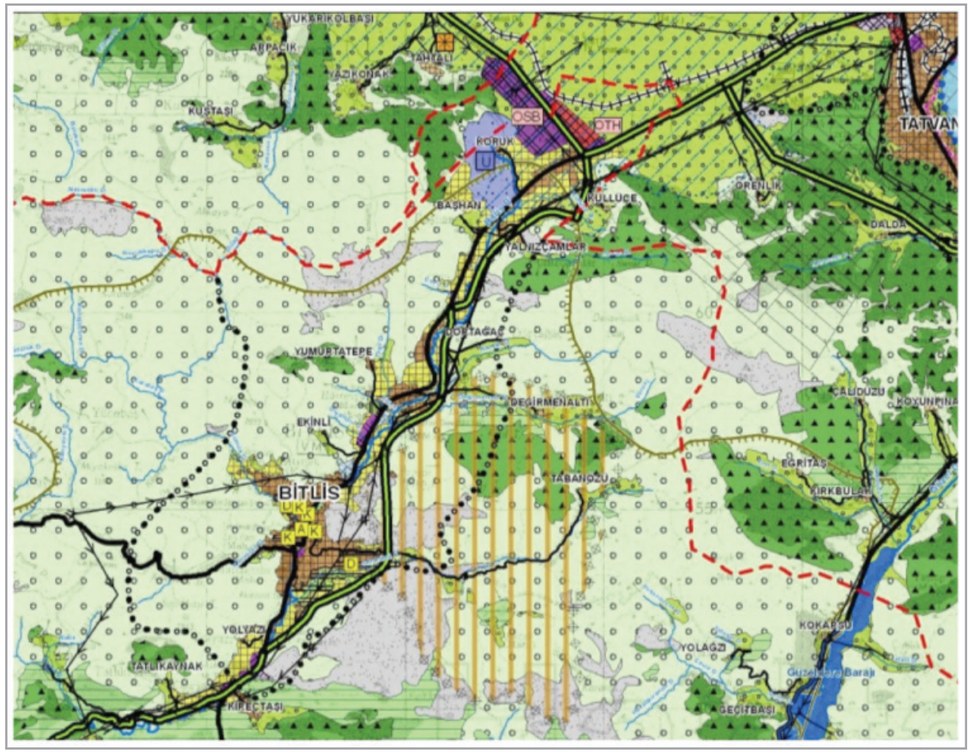

Kentsel gelişme alanlarının, mevcut imar planında olduğu gibi Güroymak yolu ayrımına kadar Tatvan yolu boyunca ve Üniversite ile Organize Sanayi Bölgesi çevresinde yer alacağı öngörülmüştür. Önerilen bu gelişme alanları projeksiyon nüfusu için yeterli olduğundan Bitlis Valiliği'nin gelişme alanı olarak talep ettiği Rahva Düzlüğü'nün gelişmeye açılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.

Son 10 yılda kırdan kente yaşanan yoğun göç, tarım ve hayvancılık sektörlerinde gerilemeye neden olmuştur. Bu oranın düşüşünde kentleşmeye bağlı idari ve sosyal hizmetler sektörlerinin canlanması etkili olmuştur. Ayrıca; büyük çoğunluğunu göç nüfusunun oluşturduğu kent dış çeperinde gecekondu mahalleleri bulunmaktadır.

Kentin yerleşik alanları ve çevresinde topografik bakımdan yerleşilebilir nitelikteki alanlar büyük ölçüde kentsel kullanıma açılmış, kent topografik eşiklere dayanmıştır. Bitlis kenti fiziki eşiklerle sınırlı olması nedeniyle çevreye yayılma olanağı bulunamamakta, kendi içinde yoğunlaşmaktadır. Kentin gelecekteki mekansal gelişimini yönlendirebilecek olan üniversite ve organize sanayi bölgesi önerileri de kuzeydedir. 1975 sonrası dönemde kentte gerçekleşen yatırımlardan, Best Sigara Fabrikası ve Küçük Sanayi Sitesi güneyde Diyarbakır yolunda yer seçerken, toplu konut olarak gerçekleştirilen afet konutları kuzeyde Tatvan yolu çevresinde yer seçmiştir. Böyle bir toplu yerleşim topografik eşikleri aşan sıçramalı bir mekânsal gelişmeye neden olmuştur. Kuzeydeki bu gelişme Belediye, Köy Hizmetleri, Jandarma vs. birçok kurumunda bu bölgede yer seçmesine neden olmuş, böylece kuzeyde bir kentsel gelişme odağı oluşmuştur. Bir diğer eşik ise ilde çok sayıda tarihi ve tescilli yapıdan kaynaklanmaktadır. Mekansal doku da tarihi yapılarda Bitlis makro-formuna eşik olmuştur. Çünkü kent merkez yapılaşması kale içinde ya da yakın civarında yer seçmiştir. Sit alanı olduğundan dolayı yapılaşma daha dikkatli ve seçici olma zorunluluğu vardır.

Bitlis kentinde, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 1989 yılı kararıyla tescillenmiş, 4 adet "kentsel sit", 2 adet "3. derece doğal sit" ve 1 adet "1.derece arkeolojik sit" alanı ile 280 adet taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. Aynı Kurulun 1990 yılı kararı ile kentsel ve arkeolojik sit alanları, 1991 yılı kararı ile doğal sit alanlarının geçici dönem yapılanma koşulları belirlenmiştir.

5.3.2. Hakkari İli Kentsel Gelişme

Çevre düzeni planı[57] kapsamında belirlenen senaryoya göre Hakkari İl Merkezi, 2040 yılına kadar turizm konusunda uzmanlaşacağı ve hayvancılığın ikincil sektör niteliğinde olacağı kabul edilmiştir. Hakkâri il merkezi ve çevresi, değişik yükseltilerde ve eğimlerde dağlarla kaplıdır. İl merkezi kuzeyden güneye doğru alçalan bir topografyaya sahiptir. Hakkâri İli'ne topografik düzlemde bakıldığında, dağlık ve engebeli yapısından ötürü gelişme eğilimi doğrudan batı ve güney yönünde görülmektedir. Kent, 1990-2000 yılları arasında kuzey ve güney yönlerinde gelişme göstermiş olup, 2000-2010 yılları arasında ise kentte büyük bir gelişme olmadığı görülmektedir.

[57] Mardin-Batman-Siirt-Şırnak-Hakkari Planlama Bölgesi 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

5.3.3. Muş İli Kentsel Gelişme

Çevre düzeni planı [58] kapsamında belirlenen senaryoya göre, Muş il merkezi, tarım-hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen ürünlerin işlenmesi konusunda uzmanlaşan sanayi sektörü ve bu ürünlerin ülke pazarına sunulmasıyla gelişen ticari faaliyetlerin desteği ile tarımsal üretim ve tarımsal sanayi merkezi olarak kabul edilmiştir. Muş kenti il merkezi olarak üstlendiği işlevleri yerine getirmeye devam ederken, ticaret-hizmet sektörü gelişerek devam edecektir. Bu kabullerle Üniversitenin ve Organize Sanayi Bölgesi'nin etkinliğinin artması da kaçınılmazdır.

Tablo 25 : Muş İli İmar Planı Bilgileri

Yürürlükteki İmar Planı	**Projeksiyon Nüfusu**	**160.000**
	Planlı Alan (ha)	2539,68
	Yoğunluk (kişi/ha)	63
	Projeksiyon Yılı	2025
2008	Nüfus	69.507
	Alan (ha)	691,81
	Yoğunluk (kişi/ha)	100
2035	Kabul Edilen Projeksiyon Nüfusu	131.765
	Kabul Edilen Nüfus	180.000
	Yoğunluk (kişi/ha)	70
	Gerekli Kentsel Kullanım Alanı (ha)	2.539,68
	Planlanacak Alan (ha)	0
	Plan Fazlası Olan Alan (ha)	-

Yapılan nüfus projeksiyonlarında Muş il merkezinde artış eğiliminin süreceği görülmüş, 2035 yılı için projeksiyon ortalamalarının üstünde, planlamada esneklik sağlayacak bir değer hedef yıl nüfusu olarak kabul edilmiştir. 2035 yılı için il merkezinde nüfusun 180.000 kişi olacağı kabulüyle, gerekli kentsel gelişme alanı hesaplanmış, mevcut imar planında belirlenen gelişme alanlarının yeterli olduğu görülmüştür. Muş ilinin kentsel gelişim yönü güneydoğu olup Bitlis iline doğru bir yayılma kararı söz konusudur. Bu kararın arkasında ilin kuzeybatısında kalan Muş Ovası'nın yapılaşma baskısına uğraması riski etkili olmuştur.

[58] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

Şekil 26 : Muş İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

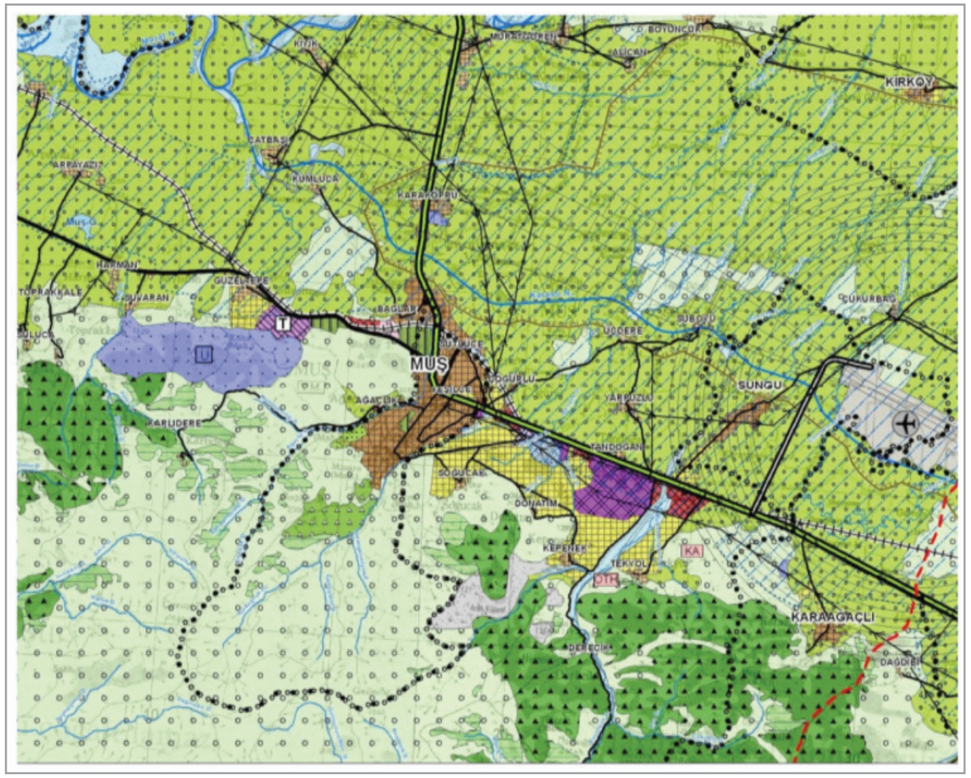

Muş ili mekânsal yapı olarak Muş İli'nin ilk yerleşim yeri Kale mahallesidir. Ancak özellikle de bugünkü idari statüsüne kavuşması ile Kale Mahallesindeki yerleşik dokunun dar olması ve alanın yetersiz olması sebebi ile yerleşimde yeni alanlara kayma ihtiyacı doğmuştur. Bununla beraber 1930–1960 yılları arasında kent, kuzeye doğru gelişmenin sonucu olarak Muratpaşa ve Minare mahalleleri kurularak gelişimini devam ettirmiştir. 1960–1980 yıllarında kent kuzeye doğru gelişimini sürdürerek Hürriyet, Kültür, Dere, Sunay ve Saray Mahalleleri oluşmuştur. Kent zamanla ovaya doğru yayılarak kuzeyde 2,5 km uzaklıktaki istasyon ve Sütlüce köyü ile birleşmiş, doğuda ise Şeker fabrikasının yapılmasıyla kentin bugünkü sınırları belirlenmiştir.

5.3.4. Van İli Kentsel Gelişme [59]

Van kent merkezi, kente adını veren Van Gölü'nün doğusunda Erek Dağı'nın batısında yer alan düzlükte kurulmuştur. Van kenti önce devlet karayolu ile demiryolu arasında gelişmeye başlamıştır. Süreç içerisinde kent karayolunun sağladığı ulaşım kolaylıkları ile beraber karayolu ve karayolu aksı boyunca yayılmasını sürdürmüştür.

Kentsel gelişme eğilimi karayolunu da geçerek, Van Gölüne doğru yayılmıştır.Van kenti bilindiği gibi nüfusu hızlı artan il merkezlerinden birisidir. 1980 yılında 92.801 olan kent merkezi nüfusu 2008 yılında 349.903 kişiye ulaşmıştır. Yürürlükteki imar planı öngörüleri bu nüfus gelişiminin gerisinde kalmış, kentte plan dışı ve plana aykırı gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle göç ile kente gelen nüfus ikamet sorununu çözmek için mevzuata aykırı yapılaşmalar ile bu sorununu çözmeye çalışmıştır. Bu tür gelişmeler özellikle planlı alanın batı ve kuzey kesimlerinde ortaya çıkmıştır.

Yapılan nüfus projeksiyonlarında Van il merkezinde artış eğiliminin süreceği görülmüş, ancak il merkezine geçmiş yıllarda yüksek bir hızla gerçekleşen göçün plan döneminde bölgede güvenliğin artması ve çevre illerde de ekonomik gelişmenin sağlanması sonucunda daha düşük bir hızla gerçekleşeceği ve il merkezinde hem nüfus açısından doygunluğa ulaşılmış hem de doğal eşikler nedeniyle artık fiziki gelişmenin kısıtlandığı konusu da göz önünde bulundurulmuştur.

Tablo 26 : Van İli İmar Planı Bilgileri

	Projeksiyon Nüfusu	725.000
Yürürlükteki İmar Planı	Planlı Alan (ha)	7541,0
	Yoğunluk (kişi/ha)	96
	Projeksiyon Yılı	2005
2008	Nüfus	342.139
	Alan (ha)	5946,00
	Yoğunluk (kişi/ha)	58
2035	Kabul Edilen Projeksiyon Nüfusu	604.763
	Kabul Edilen Nüfus	750.000
	Yoğunluk (kişi/ha)	100
	Gerekli Kentsel Kullanım Alanı (ha)	7541,0
	Planlanacak Alan (ha)	0
	Plan Fazlası Olan Alan (ha)	-

[59] 2011 Yılı Bitlis, Muş ve Van İlleri 1/100.000 Çevre Düzeni Planı

2035 yılı için il merkezinde nüfusun 750.000 kişi olacağı kabul edilmiştir. 2035 yılı için gereken kentsel gelişme alanları kentin güneyinde meskun alan içindeki yapılaşmamış alanlar ve bu alanların çevresindeki kuru tarım alanları üzerinde önerilmiştir. Çevre düzeni planında gelişme alanları için çevre yolu eşik kabul edilmiş, Kurubaş köyü çevresindeki kentsel gelişme alanları hariç, onaylı imar planında çevre yolunun dışına çıkan alanlardaki gelişmeler uygun görülmemiştir.

Şekil 27 : Van İli 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

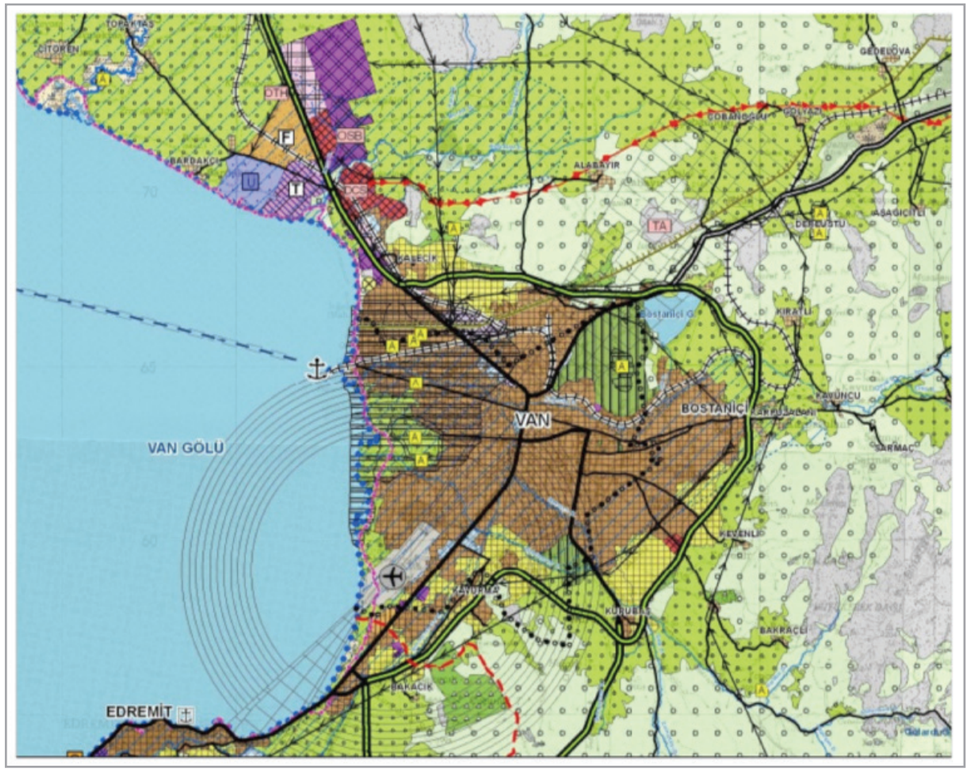

Bu değişiklikler; imar planı ile kentin kuzeyinde önerilen sanayi alanlarının, çevre düzeni planında kentsel gelişme alanı olarak gösterilmesi ve imar planında Organize Sanayi Bölgesi'nin güneyinde kentsel gelişme alanı olarak gösterilen alanın çevre düzeni planında önerilen konut dışı kentsel çalışma alanına dahil edilmesi şeklindedir. Çevre düzeni planı kapsamında belirlenen senaryoya göre Van il merkezi ticaret, hizmetler ve sanayi sektörlerine dayalı bölgesel merkez işlevini üstlenecektir. İlin sahip olduğu olanaklar esas alınarak, Van ilinin köklü bir geçmişe dayanan ticari merkez işlevinin sınır ticareti ve hizmetler sektöründeki hareketliliğe bağlı olarak bölgesel ve ulusal düzeyde gelişeceği kabul edilmiştir. Ayrıca, ilde faaliyetini uzun süredir devam ettiren Organize Sanayi Bölgesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin katkılarıyla da endüstriyel alanda da gelişmelerin görüleceği varsayılmıştır.

6. KENTSEL HAFIZA

Baudelaire'e [60] göre hafıza, bir parça yazdıkça bir parça silinme anlamı taşıyan 'palimpsest' [61]e benzemektedir. Kentin yazılıp silinen, üst üste yeniden ve yeniden kurulabilen belleği için hiç kuşkusuz ana durak, 'gerçek mimari'dir. Kentin bir belleği vardır ve burada kastedilen tarih değildir. Bir kent belleğini, taşta ve yapıda saklar. Kent hafızası, kentin mimari yapılarıdır ve bu mimarinini oluşum sürecidir. Bir kentin sakinlerinin kenti benimseme düzeyi, mimari kalitenin artışı [62] ile doğru orantılıdır. Yaşanmışlıkların bellekte yer edinmesi, kente aidiyetin sağlanması ve kent siluetinin ortaya çıkması mekan ile ilişkilendirildiği sürece kalıcı olacaktır. İnsan algısına, alışkanlıklarına en yakın mimarinin üretilmesi ancak talep şekillenmesi (yani demokrasi) ile karşılanabilir. Talep şekillenmesi ise bir dizi kamusal yönetim silsilesinin takip edilmesi ile elde edilecektir.

6.1 YÖNETİŞİM VE KENTLİLİK BİLİNCİ

Kentler, sınırları içinde var olan çoklu kimlikleri ve kültürleri bir araya getirme ve birbirlerini zenginleştirmesini sağlama potansiyeline sahiptirler. Kent üzerinde alınan (uygulamaya yönelik) her karar, bir etkileşimin çıktısı olduğu ölçüde ortak yaşam tarzı oluşturabilir. Böylece, kent mekanlarında talep çeşitliliğine bağlı paylaşımların arttığı ve kente dair aitlik duygusunun geliştiği bir kamu bilinci yapılandırılabilir.

Yaşanmışlıklarını kaliteli mekan üzerinde ebedileşen ve bunu arşivleme sistemleri ile kayda alan yani kentsel hafızasını bütünleştiren bir kamu anlayışının geleceğe uzanabilme umudu, kentin bilgiyi, kültürü, ekonomiyi ve tabi ki kentlinin kendisini tekrar ve tekrar üretmesini mümkün kılacak bir tasavvurdur.

Avrupa Kent 'Müktesebatı'nda yer alan:

"Avrupa'nın kentleri ve kasabaları, kentlilerine aittir; bu yerleşimler gelecek nesillere aktarılması gereken sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerdir." ifadesi ile de tam olarak kentsel hafızanın geçmiş ile gelecek arasındaki sürekliliği yaratımına işaret edilmektedir.

Bu çerçeveden bakıldığında, kentlerde ortak yaşam tarzını yakalayabilme, bir talep örgütlenmesi, bu örgütlenmenin temel aldığı kent mekanı paylaşımlarını artırma ve bu artırımları kayıt altına alma ile mümkün olacaktır.

[60] Ulviye Dikmen, www.turnusol.biz

[61] Üzerine tekrar yazılmak üzere silinen parşömen.

[62] Mimari kalite artışı ile modernist yapılar kastedilmemektedir. Yerel mimari örnekleri basit düzeyde olsalar dahi kullanım kolaylığı ve estetik yönünden kalite değeri taşımaktadır.

Şekil 28 : Kentsel Hafıza Oluşum Süreci

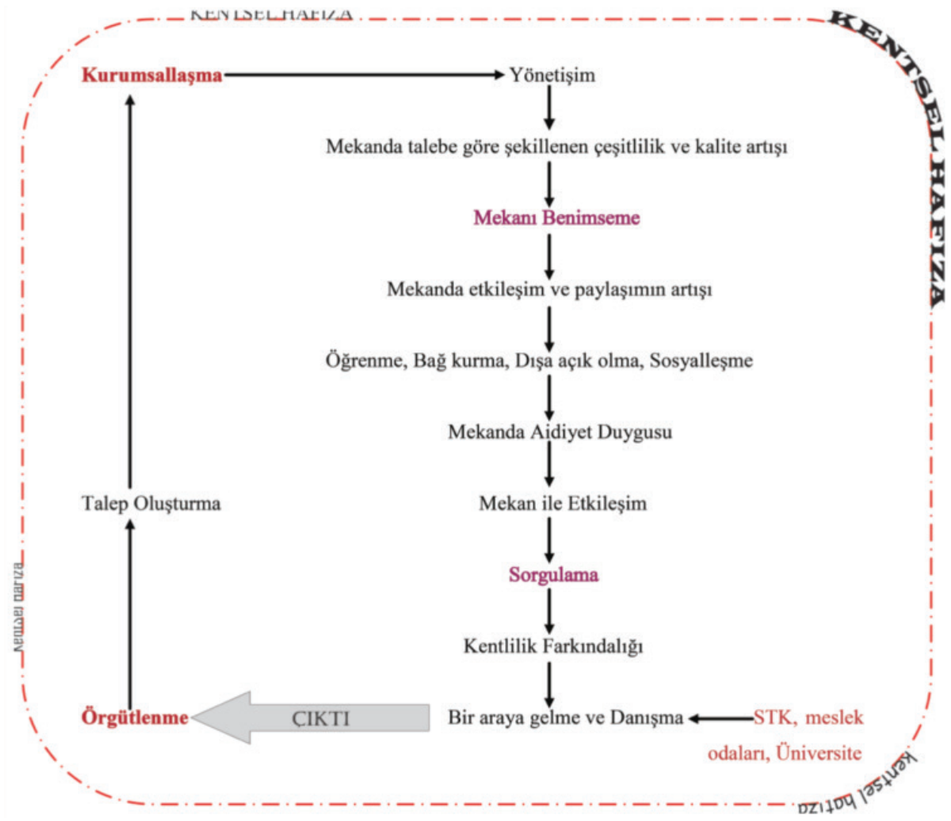

Bu bağlamda, ele alınması gereken 2 temel problem odağı ve aynı zamanda çıktı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, toplumsal dayanışma ve fırsat eşitliğine ulaşmayı sağlayan örgütlenme iken ikincisi, örgütlenmenin kentlilik hakları ile üzerinde itici güç yarattığı kurumsallaşma konusudur.

6.2. ÖRGÜTLENME

Örgütlenme, toplumun ortak alanlarındaki paylaşımları artırımı ile oluşturduğu, bir konuyu problem edinme üzerinden kendine misyon biçen, bu tanımı ile hem etken hem de edilgen bir kontrol mekanizmasıdır. Örgütlenme, etken olma durumunda (STK, meslek odaları, üniversiteler) diğer kitle hareketlerinin oluşumunu sağlarken ve hızlandırıcı iken edilgenlik durumunda ise kendi kendini (halk birleşmesi) doğurmaktadır. Halk birleşmelerinin ve aydınların bir araya gelemediği bir ortamda örgütlenmeden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Örgütlenmenin ana bağlantılarını kurduğu, özgür düşünmeyi destekleyen üniversitelerin Bölgedeki pozisyonlarına bakmak, mekanda talebi yaratma konusunda önemlidir.

Tablo 27 : Bölge Üniversitelerinde Yapı Mühendislikleri ve Mimarlık

	Bölüm	Kuruluş Yılı-İlk Mezun Yılı	Toplam Mezun Sayısı / 2013 Yılı Öğrenci Sayısı /2014 Yılı Öğrenci Sayısı	Akademik Personel Sayısı	Ana Bilim Dalları	Eğitim Süresi	Yüksek Lisans Prog.	Doktora Prog.
Bitlis Eren Üniv.	İnşaat Müh.	2007-2014	29 / 209 / 776	3 Prof. Dr. 2 Doçent 17 Yrd. Doç. Dr. 13 Arş. Gör.	Geoteknik ABD Hidrolik ABD Ulaştırma ABD Yapı ABD Mekanik ABD	4 yıl	Yapı ABD Hidrolik ABD Bioteknik	yok
	Mimarlık	2007	0 / 0 / 0	1 Arş. Gör.	Bina Bilgisi ABD Restorasyon ABD Yapı Bilgisi ABD	4 yıl	yok	yok
Hakkari Üniv.	İnşaat Müh.	2008	0 / 0 / 0	1 Prof. Dr. 6 Arş. Gör	Jeoteknik ABD Ulaştırma ABD Hidrolik ABD Yapı ABD	4 yıl	yok	yok
Muş Alparslan Üniv.	İnşaat Müh.	2010 -	0 / 0 / 0	2 Arş. Gör.	Geoteknik ABD Hidrolik ABD Ulaştırma ABD Yapı ABD	4 yıl	yok	yok
	Harita Müh.	2010 -	0 / 0 / 0	1 Arş. Gör.	Jeodezi ABD Fotogrametri ABD Ölçme Tekniği ABD	4 yıl	yok	yok
	Çevre Müh.	2010 -	0 / 0 / 0	1 Prof. Dr. 3 Arş. Gör.	Çevre Bilimleri ABD Çevre Teknolojileri ABD	4 yıl	yok	yok
	Mimarlık	2010 -	0 / 0 / 0	3 Arş. Gör.	Bina Bilgisi ABD Yapı Bilgisi ABD Restorasyon ABD	4 yıl	yok	yok
	Şehir ve Bölge Planlama	2010 -	0 / 0 / 0	3 Arş. Gör.	Şehircilik ABD Bölge Planlama ABD	4 yıl	yok	yok
Van Yüzüncü Yıl Üniv.	İnşaat Müh.	1997 - 2014	16 / 135 / 204	6 Yrd. Doç Dr. 4 Arş. Gör.	Yapı ABD Mekanik ABD Geoteknik ABD Ulaştırma ABD Hidrolik ABD	4 yıl	yok	yok
	Mimarlık	1997 - 2014	5 / 141 / 197	4 Yrd. Doç. Dr. 4 Arş. Gör. 1 Öğretim Görv.	Bina Bilgisi ABD Mimarlık Tarihi ABD Restorasyon ABD Yapı Bilgisi ABD	4 yıl	yok	yok
	Şehir ve Bölge Planlama	1997	0 / 0 / 0	3 Yrd. Doç. Dr. 2 Arş. Gör.	Şehircilik ABD Bölge Planlama ABD	4 yıl	yok	yok

(Bitlis Eren Üni., Hakkari Üni., Muş Alparslan Üni., Van YYÜ, 2013)

Bitlis Eren Üniversitesi 2012-2014 yılları arasında İnşaat Mühendisliği Bölündeki 5 öğretim elemanı kadrosunu 35'e çıkarmıştır. TRB2 Bölgesi sınırlarında bulunan üniversitelerin mimarlık-mühendislik fakülteleri, kentleşme odaklı STK'lar ve meslek odaları üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 4 ilin üniversitelerinde yapılı çevreyi doğrudan etkileyen teknik bölümlerin en erken 2007 yılında kurulmasına rağmen öğrenci alımlarının henüz başlamamış olması, uzmanlaşmayı sağlayacak yüksek lisans programlarının olmaması ve mevcut öğretim elemanlarının sürekli bir devinim içinde bölge dışı üniversitelere hareketlilik göstermeleri, Bölge'de mekanın şekillenmesine ilişkin akademik bilgi birikiminin örgütlenmeyi yönlendirici olmaktan uzak olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 28 : Yapı ve Tasarım İşleri Meslek Odaları Durumu

	Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası	İnşaat Mühendisleri Odası	Jeoloji Mühendisleri Odası	Mimarlar Odası	Şehir Plancıları Odası
Türkiye Şube Sayısı	10	26	12	26	10
Doğu Anadolu Şubesi	Ankara Merkez	Van	Diyarbakır	Van	Trabzon
Türkiye Temsilcilik Sayısı	146	124	48	82	30
Şubeye Bağlı Temsilcilikler	Afyonkarahisar, Çorum, Erzurum, Kayseri, Kocaeli, Malatya, Sivas,Van, Zonguldak	Ağrı, Bitlis, Hakkari, Muş, Erciş, Yüksekova	Adıyaman, Batman, Bingöl, Bitlis, Hakkari, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli, Van	Muş, Kars, Iğdır, Erzurum	Giresun, Rize, Van
Ocak 2013 Tescilli Büro Sayısı					
Bitlis	11	27	-	-	0
Hakkari	3	24	-	-	1
Muş	6	29	-	-	0
Van	31	126	-	-	2
TRB2 Bölgesi	51	206	-	-	3
Türkiye	-	15.000	-	7.350	506

(İMO, SPO, JMO, HKMO, Mimarlar Odası, 2013)

Örgütlenmenin kontrol mekanizmasındaki aktif rolünü üstlenen meslek odalarına bakıldığında ise, Bölge'de inşaat mühendisleri ve mimarlar odasının şubeleri bulunmaktadır. Bu şubeler, kendi örgütlenmelerinin merkezi adına yerel denetimi güçlendirici yapılanmalar olmasına karşın diğer teknik örgütlenmelerin yerelleşememesi sebebiyle zayıf bir direnc sahiplerdir.

Bahsi geçen meslek odaları arasında özellikle şehir plancıları odasına bağlı bir şubenin bulunmaması, kentin çehresinin tasarımında önde gelen bu mesleğin duruşunu zayıflatmakta, imar hazırlama ve uygulama çalışmalarında sivil toplum katılımcılığının ve kontrolünün eksikliğine neden olmaktadır. Bölgede sosyal yaşamı destekleme, engelli haklarını savunma, kültür ve turizm varlıklarını koruma gibi konulara ilişkin örgütlenmeler olmasına karşın tüm bu örgütlenmeleri içinde barındıran ve kent yaşamının kanunu niteliğinde olan imar planlarının müellifi ve denetçisi olan asgari düzeydeki mesleki örgütlenme olan şubelere ve temsilciliklere ihtiyaç bulunmaktadır.

Tablo 29 : Kent Konulu STK'lar

	Bitlis	Hakkari	Muş	Van
Kent Konseyi	1	1	1	1
Kent Dernekleri	0	1	0	0

Bölge'de yapılı çevre ile doğrudan ilişkilendirilebilen sivil örgütlenme sayısı 5'tir. Ancak, bu örgütlenmelerden 4'ünü il merkez belediyeleri himayesinde kurulu olan kent konseyleri oluşturmaktadır. Asli misyonu, ***"bütün kentsel paydaşların yönetim ve karar alma mekanizmalarına aktif katılımını kolaylaştırmak*** [64]" olan konseylerin tarafsızlığı ve aktif olarak yer aldıkları muhalefet hareketleri bilinmemektedir.

Sonuç olarak, mesleki örgütlenmelerin sağlanamamış olması, Bölge üniversitelerinde planlama, tasarım ve yapı konuları ile ilgilenen bölümlerin henüz kuruluş safhasında olması, Bölgede mesleki yetki ve sorumlulukların farkındalığının kendini koruyabilen bir dayanışmaya bürünmesini engellemektedir. Bölge'de örgütlü bir kontrol mekanizmasının kurulmasında özellikle üniversite destekli çalışmalar için uzun bir vade gerektiği açıktır. Mesleki ve sosyal sorumluluk duygusunun eksikliği disiplinlerin iş birliği içinde çalışmak yerine birbirlerinin mesleki görevlerine ve yetkilerine soyunmalarına neden olmakta ve bu durum bölgede birçok illegal çalışma alanı yaratmaktadır.

[64] http://www.kentkonseyleribirligi.org/index.php/lke-ve-esaslar

6.3. KURUMSALLAŞMA

Onuncu Kalkınma Planı'nda da geniş bir yer tuttuğu üzere hem teknik hem de yönetsel faaliyetleri sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmenin ve bunu özellikle kentsel hizmetlerde kullanmanın önemi büyüktür. Ancak, kurumsal kapasitenin beşeri sermaye ile sağlanması durumu dahi teknik çalışmaların sağlıklı yürütülmesi açısından mümkün değildir. Bir diğer bileşen olan arşivleme ve kurumsal hafıza altyapısının da oluşturulması gerekmektedir.

Kurum kapasitesi ve hafızası da mekanı doğrudan etkileyen faktörlerdir. Mekanın organizasyonundan doğrudan sorumlu yerel yönetimler kent hafızasını korumazlar ise bu durum mekansal yaşanmışlıkların doğurduğu aidiyet duygusunun ve mekan algısının yok olmasına neden olacaktır. Bu bağlamda, kurumların ve özellikle belediyelerin elektronik ortamda oluşturacakları arşivleme sistemleri ve sorgulamalarda kullanacakları bilgisayar programları bilginin birikimini ve güncellenerek aktarımını sağlayacaktır.

Belediyecilik hizmetleri, başta imar olmak üzere eğitim, kültür, ticaret, sanitasyon, erişim gibi birçok kent üretim faaliyetini içermekle birlikte mekanda kalite kavramının temelini oluşturmaktadır. Hizmet kalitesinin artışı mekanla bağ kurmuş kentliyi üreteceği gibi aynı zamanda oluşturduğu yatırım alanları ile kalkınmada bir hızlandırıcıdır. Bu bağlamda, belediyelerin kurumsal kapasitesinin ve mali durumunun incelenmesi, belediyecilik hizmetlerinin kaliteli sunuşunda karşılaşılabilecek engelleri tespit etmekte önemlidir.

TRB2 Bölgesi'nde 71 il, ilçe ve belde belediyesi bulunmaktadır[65]. Norm Kadro Standartları temelinde yapılan incelemede, belediyelerin % 80'inin standartlar cetvelinde yer alan müdürlük sayısı, niteliği ve özellikle teknik personel çeşitliliği gibi konularda yeterli olmadıkları görülmüştür. Bunun yanı sıra, teknik personel de dahil olmak üzere, tüm belediye çalışanları sayısında da hiç bir belediye üst limitlere yaklaşmamaktadır. Bahsi geçen referans dokümanında alt limitlere ilişkin veri olmadığından personel sayısının yeterliliği ile ilgili bir karşılaştırma yapılamamaktadır. Ancak, TBB tarafından 2009 yılında yayımlanan personel istatistiklerine göre il ve ilçe belediyelerinde çalışan teknik personel sayısı Türkiye'de 11.042'dir. 2012 yılında gerçekleştirilen ve TRB2 Bölgesi'nde 29 il ve ilçe belediyesi ile paylaşılan 'kurumsal kapasite veri seti'ne 18 belediyeden dönüş alınmıştır. Dönüş yapan belediyelerden elde edilen bilgilere göre, Bölge'de belediyelerde istihdam edilen teknik personel sayısı 60 ile ülke çapında istihdam edilen teknik personelin % 0,5'ini oluşturmaktadır. TRB2 Bölgesi belediyeleri il, ilçe ve bel-

[65] Van ilinin büyükşehir ilan edilmesiyle birlikte belediye ve hizmet verileri değişmiştir. Ancak güncel verilerin derlenmesi kurumsal yapı v personelin değişiminden ötürü 2015 yılı içinde ve akabinde gerçekleştirilecektir. Kurumsallaşma başlığında 2012 verilerine dayanan yorumlamalar yapılmakla birlikte resmi olmayan kayıtlara göre Van Belediyesi'nin Büyükşehir statüsüne gelmesiyle birlikte teknik personelini arttırdığı ve de CBS ile ulaşım işleri için özelleşmiş birimler kurduğu bilinmektedir.

de belediyelerinden oluşmaktadır. Ülke bazında aynı kategorideki belediyelerden yararlanan 27.844.945 nüfusa 11.042 teknik personel düşerken Bölgedeki 1.203.343 belediye nüfusuna 447 teknik personel düşmesi beklenirken bu sayı 60'dır.

Tablo 30 : 2012 Yılı TRB2 Bölgesi Belediye Personeli

Kadrolu personel		Sözleşmeli personel			Toplam personel
1.497	88				1.585
	Teknik			Diğer	
	60			28	
	Lisans	Ön Lisans	Diğer		
	25	6	29		

(DAKA, 2013)

Teknik personelin eğitim durumu incelendiğinde, lisans bölümleri arasında harita mühendisliği, makine mühendisliği, inşaat mühendisliği, jeoloji mühendisliği, elektrik ve elektronik mühendisliği, maden mühendisliği, çevre mühendisliği, mimarlık, şehir plancılığı, peyzaj mimarlığı ve veterinerlik sıralanırken ön lisans bölümlerinde ziraat ve harita teknikerlikleri yer almaktadır.

Şekil 29 : 2012 Yılı TRB2 Bölgesi Belediye Personeli Eğitim Durumu

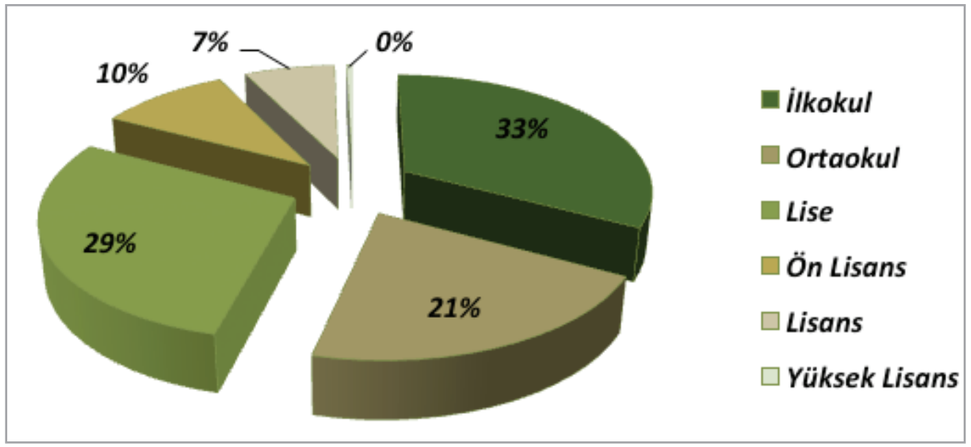

(DAKA, 2013)

Belediyelerde çalışan tüm personelin eğitim durumu incelendiğinde, oranlar yukarıdaki şekildeki gibidir. Bunun yanı sıra, belediyelerin ulusal ve uluslararası fonlardan yararlanmak üzere proje hazırlamaya temel oluşturucu olan yabancı bir dil bilme ve kurum bazında proje grubu oluşturma durumları incelendiğinde, tüm personelin % 0,5'inin yabancı bir dil olarak İngilizce bildiği ve 18 belediyeden 2'sinde proje yazmakla yükümlü toplamda 6 personel bulunduğu görülmektedir. 2012-2013 yılları arasında belediyelerden destek mekanizmalarına fon kullanımı için yapılan proje başvuru sayısı 15'tir.

Belediyelerde yaşanan bu tür özelleşme yetersizlikleri ve personelin sürekli eğitiminin sağlanamaması durumu, kurumsal yenilenme ve dinamizmi yavaşlatmaktadır. Geri bildirimde bulunan 18 belediyenin beyanı doğrultusunda görülmektedir ki, belediyelerin yıllık aldıkları eğitim sayısı 5'i geçmemektedir. Kurumsal yenilenmenin önünde duran bir diğer engel ise belediyelerde arşivleme, bilgisayar destekli programları kullanma konusunda yaşanmaktadır. 5215 sayılı Belediye Kanunu'na göre "Belediye, coğrafi ve kent bilgi sistemlerini kurar." ifadesi belediyelerin arşivleme konusunda bilgi teknolojilerinden yararlanmalarını öngörmektedir. Belediyelerdeki kurumsal hafızanın ne şekilde tutulduğuna ve aktarıldığına dair alınan cevaplarda CBS'nin hiçbir belediye tarafından kullanılmadığı[66] ; intranet dijital arşiv sistemi kullanımının % 6 olduğu ve EBYS kullanımının % 17 olduğu; 18 belediyenin % 45'inde klasik yöntem arşivlemenin dahi yapılmadığı; % 33'ünde ise klasik arşivleme kullanıldığı görülmektedir. TÜİK tarafından 2005 yılında 'Belediye Kent Bilgi Sistemi' kurulumuna yönelik yapılan araştırma da bu durumun problemselliğini destekler durumdadır. Araştırmaya katılan 3.228 belediyenin 543'ünde numarataj[67] biriminin bulunmaması, belediyelerin en temel hizmet alanı olan imar planlarını yapmalarını güçleştiricidir. Ülke genelinde kent bilgi sistemine sahip olan belediyelerin oranı % 4'tür.

Şekil 30 : Türkiye'de Belediyelerde Numarataj Birimi Varlığı

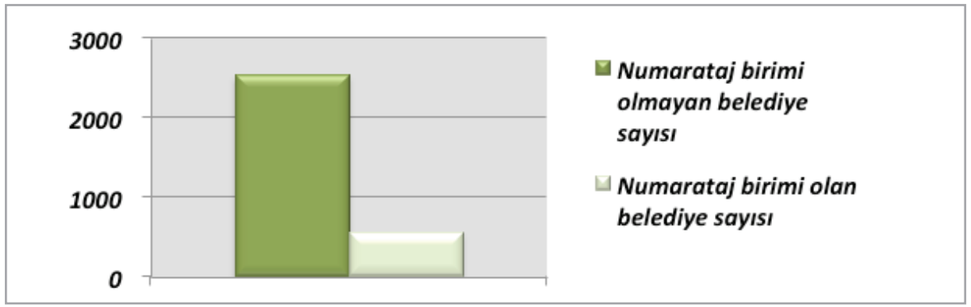

(TUİK, 2004)

[66] Resmi olmamakla birlikte Van Büyükşehir Belediyesi CBS ile ilgili çalışmaları başlatmış bulunmaktadır.

[67] Yolların isimlendirilmesi ve binaların numaralandırılması çalışmasına numarataj denilmektedir. Adres sisteminin mekana dayalı olarak kurulmasını, adreslere sahada daha kolay ulaşılabilmesini, çevre temizlik vergisi, emlak vergisi, ruhsatlar vb. gelire konu hizmetlerin mekansal olarak takip edilmesini, belediyelerin kenti (nerede okul, nerede çocuk bahçesine ihtiyaç olduğu vb.) daha iyi planlayabilmesini, kentin yeni gelişen alanlarının günü gününe izlenebilmesini, tek ve anlamlı bir adres veritabanı elde edilmesini sağlamaktadır.

Tablo 31 : 2014 Yılı TRB2 Bölgesi Belediye Nüfusları

	Belediye	Nüfus	Belediye	Nüfus	Belediye	Nüfus	Belediye	Nüfus
1	Bitlis Merkez	47.904	Hakkari Merkez	57.585	Muş Merkez	88.409	Bahçesaray	16.016
2	Adilcevaz	14.611	Çukurca	8.698	Bulanık	25.345	Başkale	57.408
3	Ahlat	22.172	Şemdinli	15.739	Hasköy	13.052	Çaldıran	66.679
4	Güroymak	22.715	Yüksekova	68.757	Korkut	3.453	Çatak	22.465
5	Hizan	11.442	Durankaya	3.137	Malazgirt	20.388	Edremit	113.999
6	Mutki	2.374	Derecik	9.278	Varto	10.241	Erciş	172.823
7	Tatvan	68.157	Büyükçiftlik	3.535	Karaağaçlı	2.234	Gevaş	28.982
8	Yolalan	2.799	Esendere	3.466	Kırköy	2.002	Gürpınar	37.256
9	Aydınlar	2.499			Kızılağaç	3.142	Muradiye	51.165
10	Ovakışla	4.158			Konukbek-ler	3.021	Özalp	71.265
11	Gölbaşı	4.769			Serinova	2.511	Saray	22.682
12	Günkırı	4.571			Sungu	5.644	İpekyolu	279.660
13	Kavakbaşı	2.291			Yaygın	3.862	Tuşba	145.142
14					Yeşilova	2.116		
15					Elmakaya	2.497		
16					Erentepe	4.059		
17					Rüstemge-dik	2.912		
18					Sarıpınar	2.203		
19					Uzgörür	2.563		
20					Yoncalı	1.999		
21					Düzkışla	1.805		
22					Altınova	2.691		
23					Konakkuran	1.877		

(TUİK, 2014)

Şekil 31 : TRB2 Bölgesi Belediyelerinin Türlerine göre Dağılımı (2014)

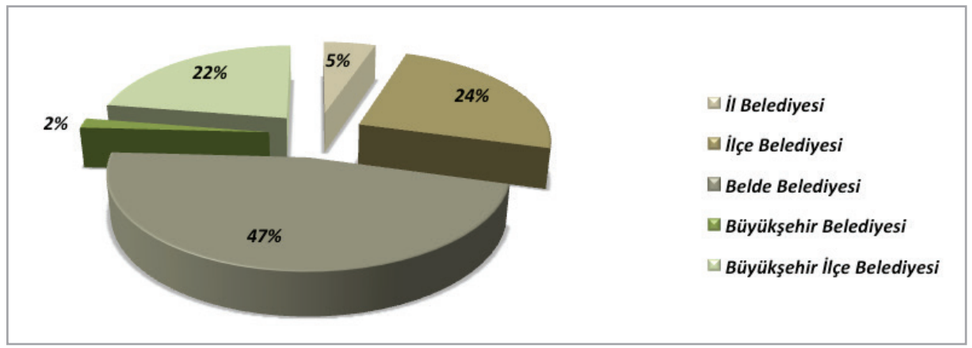

(TUİK, 2014) (TBB, 2014)

Tablo 32 : TRB2 Bölgesi Belediye Hizmetlerinden Faydalanan Nüfus

2012 YILI	Bitlis	Hakkari	Muş	Van	TRB2 Bölgesi	Türkiye B.şehir Belediyeleri	Türkiye (bşehir belediyeleri hariç)	Türkiye (tüm belediyeler)
Toplam Nüfus	337.253	279.982	413.260	1.051.975	2.082.470	75.627.384	75.627.384	75.627.384
Toplam Belediye Nüfusu	206.016	175.436	211.998	609.893	1.203.343	35.467.356	28.275.691	63.743.047
Hizmetten Yararlanan Nüfus %	61	63	51	58	58	47	37	84
2013 YILI	Bitlis	Hakkari	Muş	Van Bşehir Bel.)	TRB2 Bölgesi	Türkiye B.şehir Belediyeleri	Türkiye (bşehir belediyeleri hariç)	Türkiye (tüm belediyeler)
Toplam Nüfus	337.156	273.041	412.553	1.070.113	2.092.863	76.667.864	76.667.864	76.667.864
Toplam Belediye Nüfusu	205.740	168.648	204.618	1.070.113	1.649.119	58.999.801	12.251.221	71.251.022
Hizmetten Yararlanan Nüfus %	61	62	50	100	79	77	16	93
2014 YILI	Bitlis	Hakkari	Muş	Van (Bşehir Bel.)	TRB2 Bölgesi	Türkiye B.şehir Belediyeleri	Türkiye (bşehir belediyeleri hariç)	Türkiye (tüm belediyeler)
Toplam Nüfus	338.023	276.287	411.216	1.085.542	2.111.068	77.695.904	77.695.904	77.695.904
Toplam Belediye Nüfusu	210.462	170.195	208.026	1.085.542	1.674.225	59.968.496	12.536.611	72.505.107
Hizmetten Yararlanan Nüfus %	62	62	51	100	79	77	16	93

(TUİK, 2014)

TRB2 Bölgesi belediyeleri büyükşehir, il, ilçe ve belde belediyelerinden oluşmaktadır. Ülke bazında aynı kategorideki belediyelerle kıyaslandığında Bölge'de belediye hizmetlerine erişim oranı (% 79) ülke ortalamasının (% 93) altında kalmaktadır. Bu durum, 5215 sayılı Belediye Kanunu'nda *"Belediyenin görev, sorumluluk ve yetki alanı, belediye sınırlarını kapsar."* hükmüne göre Bölge'de belediye sınırları ile alakalı bir durumu göstermektedir.

5215 sayılı Belediye Kanunu'na göre büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 50.000'i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açmakla yükümlüdürler. Bölge'de nüfusu 50.000 ve üzerinde olan 12 belediye (bkz tablo 28) kapsamında koruma evlerinin varlığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Bilginin transferinde yaşanan aksaklıkları gidermek adına il bazında, belediyelere ilişkin temel dağılımları süreç içinde takip etmek önemlidir.

6.3.1. Bitlis İli Belediye Bilgileri

2014 yılı TÜİK verilerine göre Bitlis ilinde yer alan toplamda 13 - il (1), ilçe (6) ve belde (6) - belediyeye ilişkin temel bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 33 : 2007-2014 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Bitlis İli Belediye Nüfus Değişimi

	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İl Belediyesi Toplam Nüfusu	43.359	46.062	43.109	46.301	46.111	47.008	47.904
İlçe Belediyesi Toplam Nüfusu	135.901	122.926	125.678	132.487	136.828	137.446	141.471
Belde Belediyesi Toplam Nüfusu	26.384	23.114	22.736	22.324	23.077	21.286	21.087
İl Toplamı	205.644	192.102	191.523	201.112	206.016	205.740	210.462

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 32 : Yıllara göre Bitlis İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi

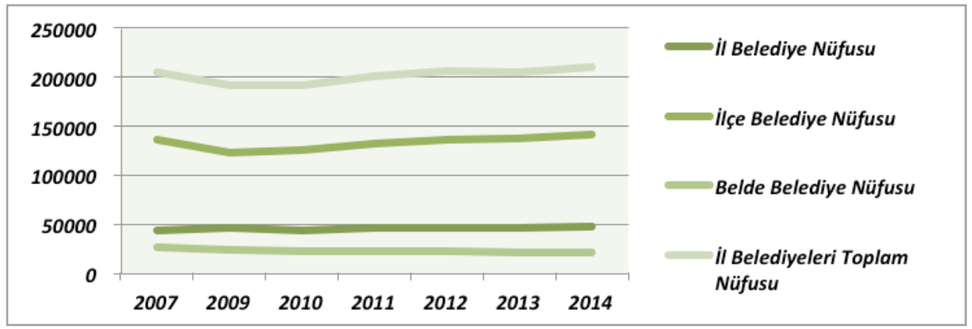

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 33 : Yıllara göre Bitlis İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi

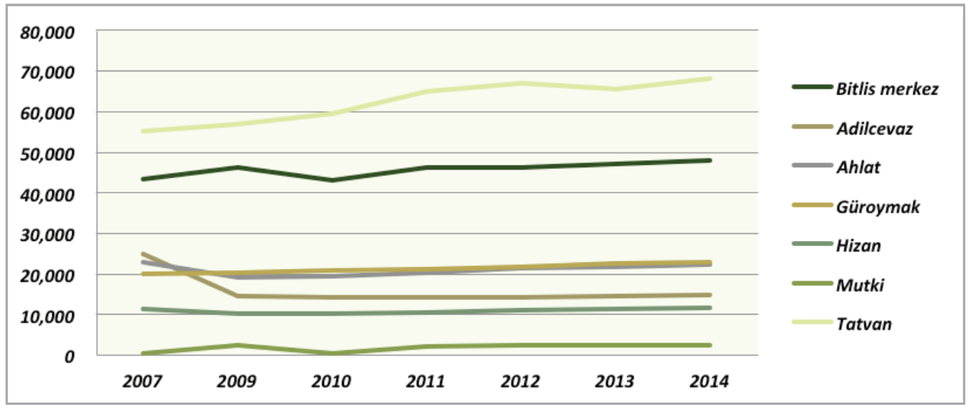

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

6.3.2. Hakkari İli Belediye Bilgileri

2014 yılı TÜİK verilerine göre Hakkari ilinde yer alan toplamda 8 -il (1), ilçe (3) ve belde (4) - belediyeye ilişkin temel bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 34 : 2007-2014 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Hakkari İli Belediye Nüfus Değişimi

	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İl Belediyesi Toplam Nüfusu	57.954	64.283	57.844	60.946	58.584	57.939	57.585
İlçe Belediyesi Toplam Nüfusu	78.170	77.349	78.206	92.914	97.525	91.278	93.194
Belde Belediyesi Toplam Nüfusu	19.519	18.548	18.352	18.387	19.327	19.431	19.416
İl Toplamı	**155.643**	**160.18**	**154.402**	**172.247**	**175.436**	**168.648**	**170.195**

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 34 : Yıllara göre Hakkari İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi

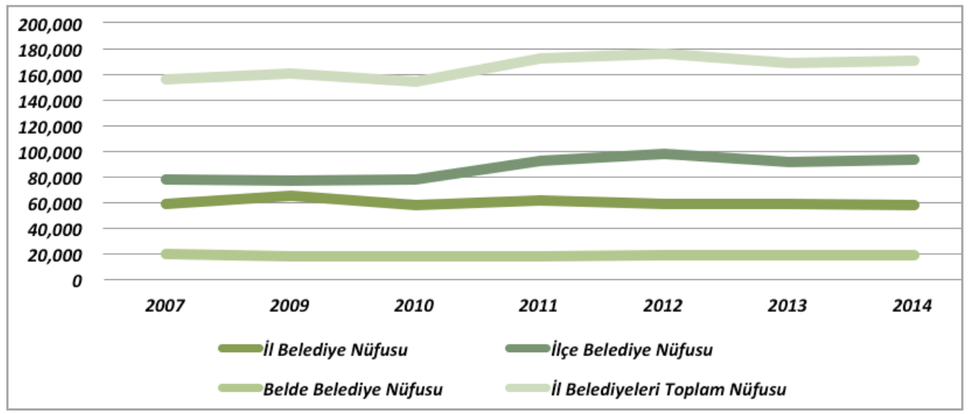

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 35 : Yıllara göre Hakkari İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi

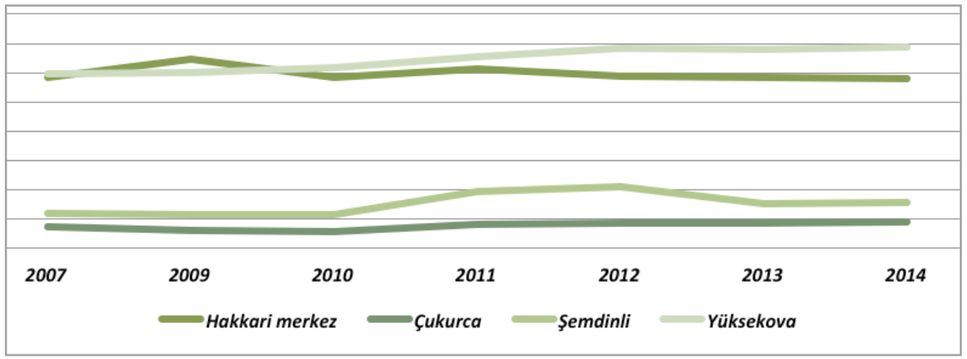

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

6.3.3. Muş İli Belediye Bilgileri

2014 yılı TÜİK verilerine göre Muş ilinde yer alan toplamda 23 -il (1), ilçe (5) ve belde (17)- belediyeye ilişkin temel bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.6.3.4.

Tablo 35 : 2007-2014 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Muş İli Belediye Nüfus Değişimi

	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İl Merkez Belediyesi Toplam Nüfusu	70.509	72.774	74.902	81.918	81.764	84.121	88.409
İlçe Belediyesi Toplam Nüfusu	72.404	66.558	68.722	70.146	72.708	72.290	72.479
Belde Belediyesi Toplam Nüfusu	69.949	63.679	59.718	58.250	57.526	48.207	47.138
İl Belediyeleri Toplam Nüfusu	**212.862**	**203.011**	**203.342**	**210.314**	**211.998**	**204.618**	**208.026**

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 36 :Yıllara göre Muş İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi

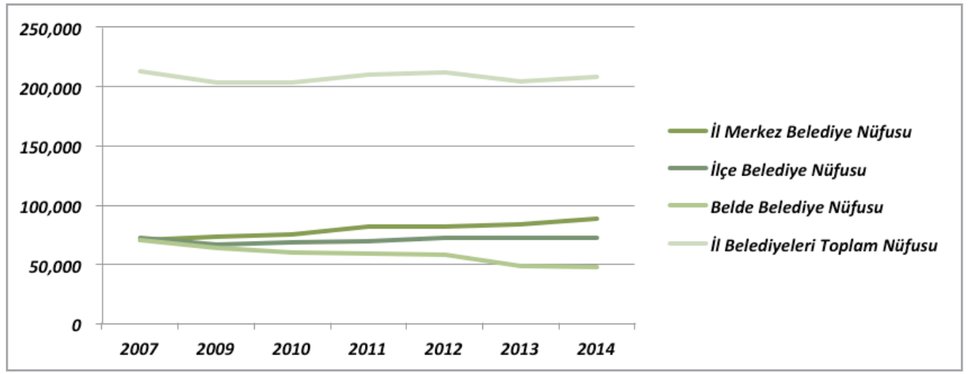

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 37 : Yıllara göre Muş İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi

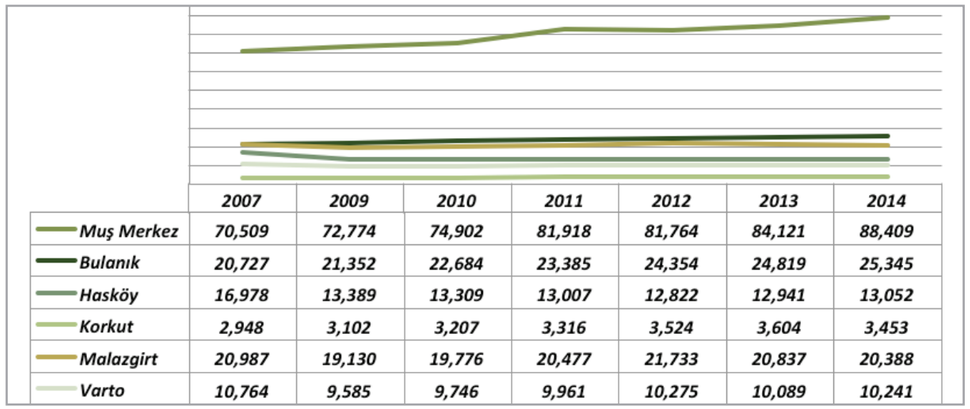

	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Muş Merkez	70,509	72,774	74,902	81,918	81,764	84,121	88,409
Bulanık	20,727	21,352	22,684	23,385	24,354	24,819	25,345
Hasköy	16,978	13,389	13,309	13,007	12,822	12,941	13,052
Korkut	2,948	3,102	3,207	3,316	3,524	3,604	3,453
Malazgirt	20,987	19,130	19,776	20,477	21,733	20,837	20,388
Varto	10,764	9,585	9,746	9,961	10,275	10,089	10,241

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

6.3.4. Van İli Belediye Bilgileri

2014 yılı TÜİK verilerine göre Van ilinde yer alan 1 büyükşehir belediyesi ve 13 büyükşehir ilçe belediyesi olmak üzere toplamda 14 belediyeye ilişkin temel bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

2012 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında belediye sınırları mülki idare sınırlarına genişletilmek üzere nüfusu 750.000 ve üzeri olan 13 ilin büyükşehir statüsüne alınması söz konusu olmuştur. TRB2 Bölgesi'nde yer alan Van ili de bu 13 ilden bir tanesidir. Yasa'nın amacı Ak Parti Genel Merkezi Yerel Yönetimler Başkanlığı tarafından 2012 yılında yayınlanan "Sorularla ve Cevaplarla Yeni Büyükşehir Belediye Yasası" dokümanında aşağıdaki şekli ile açıklanmaktadır.

"Yönetim, planlama ve koordinasyon açısından belediye sınırı mülki sınıra genişletildiğinde en geniş ölçekte hizmet üretebilecek güçlü bir yapı hedeflenmiştir. Büyükşehir alanında sunulan hizmetlerin tek merkezden yürütülmesiyle ortaya çıkan ölçek ekonomileri sayesinde hizmetlerde etkinlik, koordinasyon ve kalite yükselecek, daha az kaynakla daha çok ve daha kaliteli hizmet sunulması mümkün hale gelebilecektir."

Dokümana göre yeni büyükşehir yasasının sağlayacağı imkanların başında belediye gerlirlerinin artması gelmektedir. 13 yeni büyükşehirden biri olan Van ilinin belediye gelirinin %66,99 artması beklenmekte olup bu oran, 13 büyükşehir belediyesinin gelir artışı ortalaması olan %53,57'nin üstünde öngörülmektedir. Bir diğer imkan da imar bütünlüğünün sağlanmasıdır. Yasa ile birlikte ilçe belediyelerinin üst ölçekli planlar için Ankara ile yürüttükleri prosedür ortadan kalkacak; büyükşehir belediyesi ile daha verimli bir çalışma ilişkisi kurulacaktır. Hizmet, köylere ve ücra yerlere büyükşehir belediyesinin güçlendirilmiş bütçeleri ve imkanları eklenerek götürülecektir. Böylece bugüne kadar valiliklerce verilmeye çalışılan, ama aslında belediye hizmeti olan tüm işler bu alanda uzmanlaşmış belediyeler eliyle görülecektir. Yeni bir ilçenin kurulabilmesi için nüfus kriteri asgari 20.000 olarak belirlenmiştir. Yeni düzenlemeye göre belde olarak yeni bir belediye kurabilmek için gerekli olan nüfus 5.000'dir. Kurulacak belediyeye 5 km'den daha yakın mesafede bir belediye bulunmaması ve kurulacak belediyeye katılacak yerlerin de 5 km'den uzakta olmaması gerekmektedir.

Tablo 36 : 2007-2012 Yılları Arası Belediye Türlerine göre Van İli Belediye Nüfus Değişimi

	2007	2009	2010	2011	2012
İl Belediyesi Toplam Nüfusu	331.986	360.810	367.419	353.419	370.190
İlçe Belediyesi Toplam Nüfusu	179.692	166.715	172.200	173.306	178.527
Belde Belediyesi Toplam Nüfusu	52.962	57.369	59.312	58.970	61.176
İl Belediyeleri Toplam Nüfusu	564.640	584.894	598.931	585.695	609.893

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Tablo 37 : 2013 - 2014Yılları Arası Belediye Türlerine göre Van İli Belediye Nüfus Değişimi

	2013	2014
Büyükşehir Belediyesi Toplam Nüfusu	1.070.113	1.085.542
Büyükşehir İlçe Belediyesi Toplam Nüfusu	1.070.113	1.085.542

(TUİK, 2014)

Şekil 38 : 2007-2012 Yılları Arası Van İlinde Türlerine göre Belediye Toplam Nüfusları Değişimi

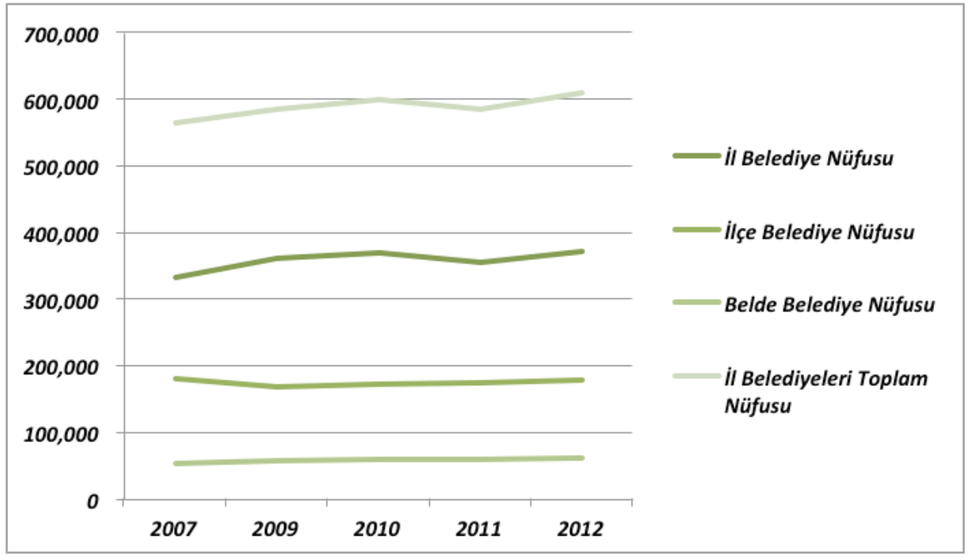

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 39 : 2013 - 2014 Yılları Arası Van Büyükşehir Belediyesi Toplam Nüfus Değişimi

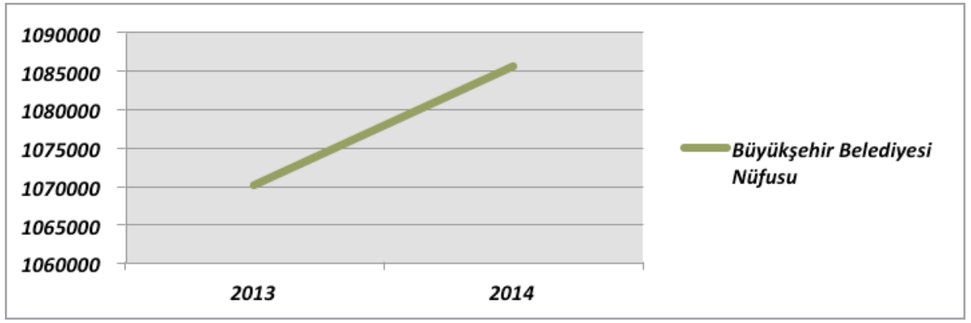

(TUİK, 2014)

Şekil 40 : Yıllara göre Van İlinde İlçe Belediye Nüfusları Değişimi

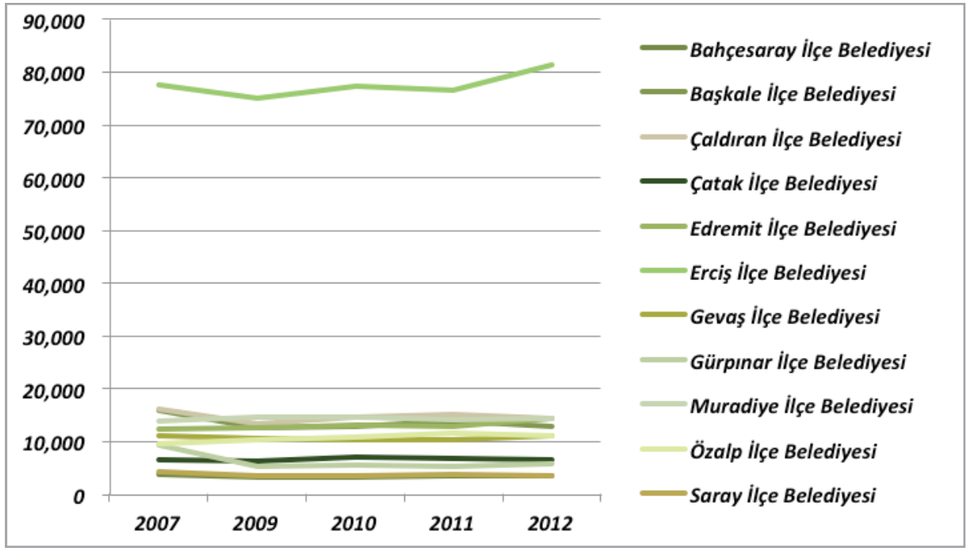

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

Şekil 40.1 : Yıllara göre Van İl Merkez Belediyesi Nüfus Değişimi

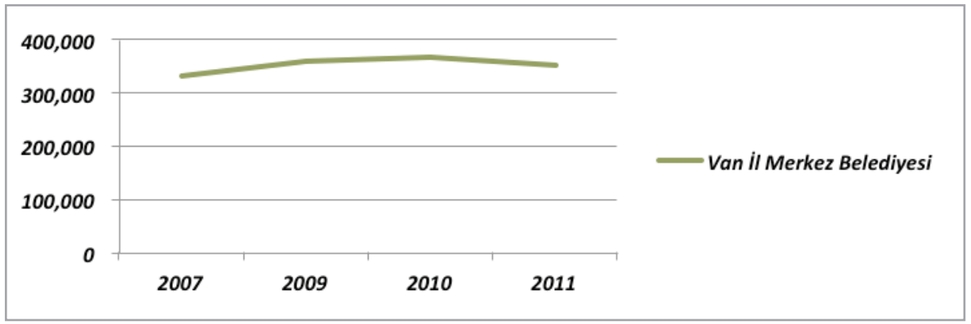

(TUİK, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014)

KISALTMALAR

TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
GYODER	Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı Derneği
TOKİ	Toplu Konut İdaresi Başkanlığı
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt Düzey 2 Bölgesi
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan Düzey 2 Bölgesi
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli Düzey 2 Bölgesi
TRB2	Bitlis, Hakkari, Muş, Van Düzey 2 Bölgesi
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır Düzey 2 Bölgesi
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt Düzey 2 Bölgesi
EKB	Enerji Kimlik Belgesi
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
EBYS	Elektronik Belge Yönetim Sistemi

EKLER

Tablo 38.1 : 2013 Yılı Kamu Yatırımları (Bin TL)

Proje Sayısı	Proje Adı	Karakteristik	Başlangıç-Bitiş	Proje Toplam Bütçesi	2012 Sonu Bütçesi	2013 Yatırım Bütçesi
ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI						
1	Göçebelerin İskanı	283 Aile/Tarım-Şehir-İkamet	1992-2014	17.325	8.453	4.280
2	Yerleri Kamulaştırılanların İskanı	2.200 Aile/ Tarım-Şehir	2009-2015	179.210	8.269	18.650
3	Kırsal Alanda Yöresel Doku ve Mimari Özelliklerin Belirlenmesi ve Yaygınlaştırılması	Etüd-Proje-Uygulama (12 il)	2011-2015	4.935	2.000	2.000
4	Köysel Alanda İç İskan Düzenlemesi-I	3706 Aile (Biten 1.800)	1995-2015	136.580	77.560	16.910
5	Köysel Alanda İç İskan Düzenlemesi-II	1.000 Aile	2011-2015	52.550	16.930	5.500
6	Yerleri Kamulaştırılanların İskanı	374 Aile/Tarım	2013-2014	147.700	0	1.000
7	İskan Kanunu Uygulama Eğitimi	2.550/Eğitim/ Danışmanlık	2013-2017	3.000	0	550
8	Köylerde Yöresel Özellikler ve İhtiyaçlar Dahilinde Yapılaşma Koşullarının Belirlenmesi	Etüd-Proje-Danışmanlık	2013-2014	1.000	0	500
9	Kentsel Altyapının Geliştirilmesine Yönelik Eğitim	Etüd-Proje	2012-2015	2.530	800	500
10	İmar Planı Yapımı	Etüd-Proje	1992-2013	162	152	10
11	Çevre Düzeni Planları	Etüd-Proje-Danışmanlık	2007-2013	4.389	4.089	300
12	Kıyı Master Planı	Danışmanlık	2010-2013	5.550	2.500	3.050
13	ÇŞB Mekansal Veri Altyapısının Oluşturulması ve Uygulama Yazılımlarının Geliştirilmesi	Yazılım-Donanım-Eğitim-Danışmanlık	2011-2013	6.000	2.500	3.500
14	Marka Kentler Oluşmasına Yönelik Özel Projeler	Danışmanlık Plan-Proje Alımları	2013-2013	5.000	0	5.000
15	İmar Planı Yapımı	Etüd-Proje-Uygulama	2013-2013	600	0	600
16	İmar Planı Uygulaması	Etüd-Proje-Uygulama	2013-2013	600	0	600
17	İmar ve Mühendislik Hizmetleri Geliştirme Projesi	Danışmanlık-Eğitim	2013-2013	1.000	0	1.000
18	Halihazır Harita Alımı	Etüd-Proje-Plan-Proje Alımları	2013-2014	1.250	0	500
19	Deniz ve Kıyı Koruma Alanları Yönetimi	Etüd-Proje	2009-2014	662	412	150

(Başbakanlık, 2013)

Tablo 38.2 : 2013 Yılı Kamu Yatırımları (Bin TL)

Proje Sayısı	Proje Adı	Karakteristik	Başlangıç-Bitiş	Proje Toplam Bütçesi	2012 Sonu Bütçesi	2013 Yatırım Bütçesi
GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI						
1	Köy İmar Planları	Har. Al., İmar Pl., Apl	2000-2015	7.645	2.185	1.000
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI						
1	Köye Dönüş ve Rehabilitasyon	15.935 Aile	1999-2015	224.700	163.881	25.000
2	Yerel Yönetimler Bilgi Tabanı	Etüd-Yazılım-Makine Teçhizat	2003-2015	3.106	2.171	300
İLLER BANKASI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						
1	Belediye Hizmetleri	Proje	2009-2015	2.472	338	689
2	Kentsel Altyapı	Etüd-İnşaat	2011-2017	117.203	11.720	11.720
3	İl ve İlçe Harita Yapım ve Revizyonu	11 adet İl-İlçe Haritası	2006-2015	4.633	334	1.500
4	İmar Planları	21 adet Etüd-Proje	2012-2014	4.544	1.006	1.450
5	Jeolojik ve Jeoteknik Haritalar	Etüd-Proje	2013-2015	850	0	50
TODAİE GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						
1	Yerel Yönetimler İçin Hizmet Standartları Araştırması	Etüd	2011-2013	750	450	300
TAPU VE KADASTRO GENEL MÜDÜRLÜĞÜ						
1	TAKBİS Projesi	Yazılım-Donanım	1997-2013	270.139	237.693	32.446
2	Kadastro	Kadastro Yapımı	1994-2015	138.607	108.429	10.000
3	Tapu Kadastro Modernizasyonu	Kadastro Yenileme	2008-2014	338.433	194.801	95.000
AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI						
1	Bütünleşik Afet Tehlike Haritalarının Üretilmesi	Tek.Arş.Mak. Teç	2010-2015	2.500	250	300

(Başbakanlık, 2013)

Tablo 39 : 2013 Yılı Türkiye Kamu Konut Yatırımlarının Toplam Yatırım Payı (Bin TL)

Kaynaklar	Konut Yatırımları	Toplam Yatırım	Konut Yatırımları Payı (%)
Merkezi Yönetim Bütçesi	593.250	33.000.148	1,8
Döner Sermaye ve SGK	0	1.813.464	0
KİT	20.000	9.996.575	0,2
Özelleştirme Kapsamı Kur.	0	789.934	0
İller Bankası	0	49.000	0
Mahalli İdareler	673.845	18.155.907	3,8
Genel Toplam	**1.287.095**	**63.805.028**	**2**

(Başbakanlık, 2013)

Tablo 40 : 2013 Yılı Türkiye Merkezi Bütçe ve KİT Kamu Konut Yatırımları (Bin TL)

Kurum	Kurum Konut Bütçesi	Kurum Toplam Bütçesi
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	5.800	244.431
Adalet Bakanlığı	7.000	568.938
Anayasa Mahkemesi Başkanlığı	1.000	7.300
Başbakanlık	1.500	250.500
Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	500	39.224
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	150	123.650
Danıştay Başkanlığı	500	3.650
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı	416.000	478.936
Ekonomi Bakanlığı	350	15.350
Emniyet Genel Müdürlüğü	32.300	800.000
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	350	24.250
Gelir İdaresi Başkanlığı	3.000	147.000
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	4.000	732.370
Gümrük ve Ticaret Bakanlığı	1.450	120.000
Hazine Müsteşarlığı	650	14.650
İçişleri Bakanlığı	7.350	411.150
Jandarma Genel Komutanlığı	38.500	200.000
Kalkınma Bakanlığı	3.000	257.500
Maliye Bakanlığı	3.000	126.000
Milli Savunma Bakanlığı	58.000	113.700
MSB Savunma San. Müs.	350	2.200
Özelleştirme İdaresi Başkanlığı	350	700
Sahil Güvenlik Komutanlığı	5.000	50.500
Sayıştay Başkanlığı	750	7.850
Vakıflar Genel Müdürlüğü	2.000	191.500
Yargıtay Başkanlığı	400	17.400
DHMİ Genel Müdürlüğü	20.000	450.000
Toplam Bütçe	**613.250**	**5.398.749**

(Başbakanlık, 2013)